SABRANI SPISI

AUGUSTA ŠENOE

KNJIGA I.

ČUVAJ SE SENJSKE RUKE.

HISTORIČKA PRIPOVIEST.

U ZAGREBU.
TISKOM DIONIČKE TISKARE.
1876.

ČUVAJ SE SENJSKE RUKE

HISTORIČKA PRIPOVIEST

NAPISAO JU

AUGUST ŠENOA.

U ZAGREBU.

TISKOM DIONIČKE TISKARE.

1876.

KAISERLICHE KOENIGLICHE HOFBIBLIOTHEK

PREDGOVOR.

Minula je već koja godina, odkako sam počeo baviti se hrvatskom beletristikom. Plodovi moji priobćeni su stranom u raznih hrvatskih listovih, stranom niesu još tiskani. Odlučio sam sve to svrstiti u jedno, popraviti u koliko bude od potrebe, iztriebiti sve, što je nevaljano i nezrelo, i tako izpravljena moja djela izdati u sbirci knjižica. Nebih toga činio, da me niesu prijatelji na to nukali, da se niesam uvjerio, da je hrvatsko obćinstvo mojim plodovom prijazno; tomu podhvatu obodrilo me je i to, da su nekoje moje radnje prevedene u tudje jezike (n. pr. „Zlatarovo zlato“ na njemački, češki, poljski i magjarski; „Prijan Lovro“ pako na češki i slovenski jezik). Rad sam da sav moj rad izadje na okupu, očišćen, popravljen, jer kad su ti plodovi onako raztreseni po listovih, mogao bi se još naći kakav literarni gusar, pa zaviknuti: „Ništa nisi uradio“. A kad radiš sviestno, revno i ozbiljno, kad su tvoji spisi mnogim u volji,

zabolit će te ipak, kad kakova vrana grakne na te. U takovih knjižicah izdati ću svoje pripoviedke (do 24 na broju), zatim drugi put „Zlatarovo zlato“, (jer je prvo izdanje razprodano, a ljudi traže tu knjigu) a najzad sbirku izvornih i prevedenih pjesama. Preveo sam i mnogo novela i drama iz raznih jezika, al tieh prievoda neću staviti u ovu sbirku.

U prvu knjižicu ove sbirke uvrstio sam historičku pripoviest „Čuvaj se senjske ruke“, priobćenu g. 1875 u „Viencu“. O njoj da reknem koju. Mene se je ta uskočka epizoda silno dojmila, kad čitajući našu poviest, naidjoh na nju, te s mjesta odlučih izradit ju poput novele. S toga stadoh odmah kupiti historičko gradivo, te tražit i potrebne potankosti. Znam, da pripoviedka nije kronika, već umjetna cjelina, koju oživljava tvorna sila pjesnikova, nu nenalazim razloga, da se pjesnik iznevjeri poviesti, ako je ona po sebi sgodna i spretna novelističkoj izradbi. Prema tomu sam za svoj roman „Zlatarovo zlato“ učio što pomnije poviest i karakter one dobe, a to sam i učinio kod „senjske ruke“. Proučiv „Istoria degli Uscochi“ od Minucci-a i Sarpi-a, Hurterovu „Geschichte Ferdinand II.“, Daru-ovu „Histoire de Venise“, Kukuljevićevu „poviest grada Senja“, Ljubićeve podatke i listine o biskupu Dominisu, kao i karakteristiku toga crkovnjaka od dra. Fr. Račkoga, upotrebio sam i rukopisne izvore. Dobih najme od g. prof. Šime Ljubića neke policajne izvještaje mletačkih agenta, od g. Radoslava Lopašića pisma senjskih kapetana, od preč. g. kanonika Sokolića popis senjskih patricija, od g. majora Hreljanovića sve izprave, rodoslovje i poviest vlasteoske porodice

Hreljanovića, a kratku poviest slavne obitelji Daničića našao sam u arkivu grada Senja u knjizi, koju sastavi koncem prošloga vieka zadnji mužki potomak Daničića. Pohodio sam dakako Senj i Primorje, da mi bude pozorište moje pripoviesti živo pred očima, a u samom Senju zadjoh u starinske kuće, da i tu pogodim karakteristiku. To su vam izvori moje pripoviedke. Pri kraju spomenut mi je još jedno. Pojedina lica karakterisao sam po činih, po izvorih, nipošto po mnenju drugih, navlastito pako biskupa Dominisa, čovjeka u znanosti znamenita, al u politici, sudeć ga po njegovih pismih, prosta agenta i uhodu mletačke republike.

U Zagrebu na izmaku mjeseca travnja 1876.

August Šenoa.

I.

Bilo po podne u kasnu jesen. Starcu Vratniku bila se glava obavila bielim oblakom. Sa visina gruvala bura, kan' da će polomiti drevno hrašće oko Senja, kan' da će senjske kule pobacat u more. Tjesnac morski medju hrvatskim žalom i otokom Krkom kipio od biesa. Dokle je oko seglo, osulo se zęleno valovje bielim skorupom, bura kopala se ručuć, gruvajuć, cvileć, fijučuć u slane glibove, dižuć pod nebo grdne oblačine vodnih kapi, što no se o suncu kriesile, kan' da bog sipa u vodu sav dragi kamen raja nebeskoga. Od samih sjajnih kapi niesi mogao razabrati drugoga briega, dà duž cielog tjesnaca ne bijaše vidjet mletačke ormanice ili fuste, koje inače i za bure vrebahu na vražje uskočke barke.

U gradu Vrbniku, što no se nad morem bjelasa na otoku Krku baš naproti Frankopanskomu kaštelu Novomu, stajaše za prozorom zadnje kuće djevojka jaka, snažna. Ne će bit navršila šestnaest godina, ali na mladom, premda finom licu pokazivalo se za čudo puno tvrde volje, iz crnih joj očiu sievalo je neko osobito junačtvo. Djevojka, u crno sukno odjevena, gledaše vrlo pozorno u to pusto, valovito more, u taj gromorni metež, kan' da joj oko nešto uvrebati radi. Čas je natezala drobnimi prsti zlatni križić, što joj visijaše o vratu, čas gladila je punom rukom crnu gladku kosu. Prsi joj se nadimahu silovito, iz oka sievnu kadšto suza na crne dugačke trepavice. U jedanput pojavi se na pragu druge sobe starica, odjevena u crno, sieda, grbava, lica nagrešpana al dobroćudna. Složiv ruke na trbuh stane sta-

rica pod vratima, te stade brižnim okom gledati dje-vojku.

— Dume, čuješ me, Dume! pr[illegible] starica glasno.

— Šta je, teto? krenu djevojka nekako zlovoljno glavom.

— Ne reci, Dume moja, jesi li smislila štogodj od onoga — — —

— Ne dirajte po boga u to, teto, mahnu Dume zlovoljno rukom, stegnuv guste obrve, — ne dirajte, velju, u tu zlied. Kako ću smisliti, kad o tom i misliti ne smiem. I čemu? okrenu se opet prema prozoru.

— Al bi ipak dobro bilo, nastavi starica: mletački gospodin! a? Ne namjeri se svakdan koza na zelen list, ne nadje djevojka svakdan plemića. Ipak bi dobro bilo.

— Teto? okrenu se djevojka odvažno, ne trošite mi više meda za taj kolač, meni ga lje ne osladiste. Otrov te otrov. Gospoština! Čemu meni to? Nije me majka na to rodila. Ne srdite se. Dobra je vaša volja. Sama sam, vi ste mi otac i majka. Pustite predobro, kad je dobro. Čemu, rekoh, čemu? Lipše li nam svakdanja korica? Ima je, hvala bogu, stariji mi namrli kuću, smokava, masline, vina, stoke i broje me u pobolje baštinice. Ne išćem gospoštine, a najmanje kad me njom nudja onaj bliedi suhonjavi Mlečić.

— Al dobar ti je, pa jednom valja da je djevovanju kraj.

— Lako za moje djevovanje. Ima kada, pa i nije sramota. Dobar mi je! Al ja mu niesam dobra. Recite vi po boga, neka srdce ovako bije, a ne onako, kad neće i neće — — —

— Občuvala te sveta Lucija, namrgodi se starica, tebi se kreću jedra po drugom vjetru, i po zlu vjetru. Šta će sviet. Bit će sramota. Valjda ne ćeš — občuvao nas sveti Antun —

Djevojka osovi glavu. Življe joj planuše oči, i odvažno progovori prekrstiv ruke:

— Sramota? Po čem mislite sramota? Nije li veća sramota pred bogom se komu zakleti: „ljubim te“, a ti ga mrziš? Šta me sliećete? Ja ga ne ću.

— Al tvoj skrbnik, kum Niko, sve je ovako sa gospodinom Vittoriom udesio, i on će danas doći u prosce.

— Znam, nasmjehnu se djevojka, virnuv izpod oka na more.

— A ti?

— A ja? Ja ću reći: Ne ću i ne ću, jer ne dam gaziti svojega srdca, a ja ću reći gospodinu Vittoriju, nek si traži mladu, gdje ga volja, pa kad je kum Niko sve udesio, nek se on uda, ja, živoga mi boga, ne ću.

U ovaj par čuli se na stubah koraci i za malo udje u sobu čovjek visok, suh, blied, crna oka, malene brade. Bijaše odjeven na gospodsku crnim baršunom. Po uzkom šiljastom licu, po zavinutom nosu vidjelo se, da nije otočanin. Premda ne staru, ne bijaše mu lice mlado. Koracao je polagano, klanjao se duboko, smiešio se sladko i gladko, al srdce mu nije znalo ništa o sladkom posmjehu.

— Signora, signorina! pokloni se, oprostite što malo zakasnih. Idem iz grada Krka, gdje sam se bavio po važnih poslovih, a bura nije momu konju dala ni disat. Al što kašnje, to bolje.

— Sjednite, signor Vittorio, stade se starica vrtit po sobi, obrisav rubcem stolicu, sjednite. Dà bura, zlo je vrieme, občuvaj nas bog i sv. Antun. Došljak sjednu. Na jedan čas umukoše svi. Starac pogleda staricu, a ona slegnu rameni, zatim pogleda djevojku, al Dumi otimahu se oči za bjesnilom bure.

— Gospodjice, nastavi Vittorio, eto me ovdje rad vas. Ja sam kod suda sve uglavio sa Nikom, i valja sreći udariti samo pečat. Ako i niste punih lieta, opet

sam rad čuti i vašu rieč, nek se ne reče, da je sila. Vidite, dobra sam roda sin, i kako vjerno služim presjajnu republiku, prost mi je put do veće gospoštine. I vi ste plemenita roda kći. Dielite sa mnom sreću, i budite, za čim mi se srdce otimlje već dugo vremena, budite mojom.

Djevojka stupi pred Vittorija, prekrsti ruke na prsih i ošinuv ga velikim sjajnim okom, reče ozbiljno:

— Nikad.

Mlečić probliediv, skoči na noge.

— Nikad? Velite, odvrati drktavim glasom, je li mletački plemić zaslužio tu rieč od vas za svoju odanost, za svoje poklone?

— Je li Dume migom pokazala mletačkomu gospodinu, da su joj ti gladki pokloni mili? zapita djevojka.

— Mletački je plemić mislio, nastavi drkćuć Vittorio, da djevojka od stida ne smie odati srdca, mletački je plemić mislio, da djevojka ne će biti toli luda, da odbije čast poći za svoga gospodara.

— I ta djevojka veli vam, odgovori krepko Dume, vam mletačkomu plemiću: Nikad!

— Liepo li pripraviste dievicu, signoro Marto, okrenu se Vittorio porugljivim posmjehom drkćućoj starici.

— Ma jesam, po boga, al slomite gvoždje, promuca kroz strah Marta.

— I slomit ću ga, kriknu Vittorio biesno, zaludu se priečiš, djevojko luda! Diete si jošte, ne smieš imati svoje volje. Moram te imati, moram. Da te još pitam? Ovo je mletačka zemlja. Gospodaru svomu moraš se klanjat, ako ne ćeš ženom, al ćeš ljubovcom. Moraš — — — Mlečić skoči za mladicom. Oči mu se kriesile ko risu, lice probliedilo na smrt, usnice drktale ko od groznice.

Djevojka uzmaknu. Blieda, drkćuć gledala je željno oh željno u more, a more je grmilo, kipilo, vrilo, ko da će poplavit nebo, raznieti zemlju. Prestravljena uhvati se Dume za srdce. Al u to pojavi se pod prozorom dje-

čačić pod crnom bodulskom kapom. Dignuv se na prste naheri glavu prema prozoru, pljesnu dlanima, kimnu glavom i odleti. Krv skoči djevojci na lica. Mlečić ju uhvati za ruku. U to pojavi se u sred burnih talasa crna točka — barka.

— Ah! Slava ti bože! kliknu djevojka i baciv biesnog Mlečića od sebe ko zmiju, osovi se smjelo i zaviknu:

— Vittorio Barbaro! Plemiću mletački! Nikad tvoja biti ne ću — ču li me: Nikad! I opet se skupi Mlečić al djevojka odjuri iz kuće. Starica se plačuć križala, Vittorio stiskao pesti, i kriknuv:

— Držite ju ljudi! Poludila je! pohiti za djevojkom.

Silovitije duvaše bura. Poput morske zmije bacali se bieli talasi na brieg, tvrde se hridine tresle pod biesnom nalogom mora, a kroz sumrak cvilio cviel, da će ti prorezat srdce.

Uz klis niz klis, uz kamen niz kamen letila djevojka bez duše, bez glave prema obali morskoj. Vijor joj odnese rubac, bura joj se zaplitala u crnu suknju, kosa joj letila vjetrom, postole joj padoše s nogu, tvrdi ju grič òbrani, al ona je letila šireći biele ruke, letila ko srna, ko lastavica, ko zviezda k moru, k obali morskoj. A za njom hujila bura, ko da piska trista zmija otrovnica, a nad njom grmili vjetrovi, ko da se smije trista paklenih duhova, a za njom letio sa četom Vittorio, jadovit, sliep, mahnit, biesan, kriešteć:

— Ljudi! Dižite zublje! Držte djevojku! Poludila je!

Već se je hvatao mrak. Na jasnom nebu sinu zviezda za zviezdom, na nebo skoči mjesec prosipljuć zlato svoje na široko razjareno more. Po valovju munule tisuće munja. Jače popuhnu vjetar, jače planuše crvene zublje Mlečićeve čete.

— Za njom! kriknu Vittorio, eno je, na rtu stoji, dalje ne može. Za njom!

Na rtu do mora stajaše djevojka, držeći se desnom rukom litice, lievom zaklanjajuć prsa. Vijor joj raznosio kosu i haljine. Al čuj! Od mora čuo se kroz gromor valova klik. Gle na divljoj pjeni ljulja se barka sad uz val sad niz val — sad — sad ju pokrilo more, al eto je opet čitave, eto gdje se primiče rtu sve bliže i bliže.

— Santa trinità! viknu Vittorio, jeste li vidjeli onu barku! Ta vozi li se sam sotona po moru u šetnju? Svetoga mi Marka, tu se plete prokleta mreža. Da nije — brže junaci! Još niz ovaj hum! Eno vam rta! Djevojka ne može nikamo! Brže junaci!

Silan talas odmaknu barku podalje od kraja. Užasom opazi djevojka, kako joj se crvene zublje krvnika Mlečića sve više primiču, užasom opazi kako tri čovjeka u barki zaman rade pritisnut se kraju. Sad — sad će ju uhvatit. U jedanput je nesta sa rta. — Spustiv se s kamena niže žalu zavuče se biedna u duplje, što ga je bilo izdublo more. Tu pritisnu glavu uz studenu hrid, sklopiv uči, prekrstiv ruke, šapćuč molitvu, a oko nogu joj je kipila morska pjena.

— Upri sokole! upri! ozivao se iz bure gromoran glas; talas dignu barku, primaknu ju kraju, al u to osovi se u njoj grdna ljudina, zagrli objeručke tvrdu liticu i privuče se tako kraju pod rtom.

— Dume! dušo! kliknu junak, evo me! Dodji na moje junačke ruke, da te otmem krvopijam! Da je pakô zinuo, bio bih došao po tebe čuvši crne poruke. Junaci pripazite, da nam more ne odnese barke. — Dodji, dodji, desno krilo moje, dodji!

Djevojka klonu bez sebe na ruke junaka, a ovaj ju ponese u svoju barku.

— Stante! zagrmi u to glas sa rta, Vittoriev glas. Djevojku dajte razbojnici!

Bez sviesti stajaše Mlečić, a do njega gledaše se u čudu četa seljaka i arbanaskih plaćenika.

— Tebi da ju dam, kujin sine? nasmija se grohotom iz barke junak, nà ti druge jabuke, mletačka kučko! Puška planu, Vittorio klonu na koljena, a junak zagrmi.

— Ta ti jabuka od Juriše Orlovića, vojevode senjskoga. Uprite sokolovi u ime boga i sv. Nikole!

Barka se otisnu od kraja. Arbanaški vojnici izbaciše za njom puške. Badava. Ne stade je medju talasi. Silnije i silnije brujila bura, silnije se prašilo more, a nad njim drktala zlatna mjesečina.

II.

Brojila se godina 1600. po spasu. Gladko more prelievalo se poput zelene svile, a mlado svibanjsko sunce sipalo je svoje zlato u valove hrvatskog mora, preko otoka Krka, Raba i Prvića, svibanjsko sunce prostiralo se nad stare zidine i kule Senja grada, koji no, ovjenčan gustom, hrastovom šumom, mrko stajaše stisnut u zaklon medju glavicami Vratnikom, Orlovim gnjezdom i Trbušnjakom. Osamljena bielila se do mora van zida crkvica „sv. Marije na rtu“, sigurno utočište pobožnih mornara, ponosito uzpinjala se kula svetoga Save, a na glavici nad gradom sjedjaše kao orletina nad gnjezdom tvrda gradina „Nehaj“, koju je slavni hrvatski junak Lenković prije 42 godine podigo bio proti osmanlijskomu biesu — i, recimo pravo, proti krilatomu lavu. U senjskoj luci stajaše nešto barka, dvie tri li ladjice. Pa nije ni čudo. Dok su inače jarboli vrvljeli po ovom morskom zaklonu, idući iz Rieke i Trsta, polazeći u Jakin i Levanad, sad nije smio jadni trgovčić ni da izadje u tjesnac morski, nije smio ni da doveze dva, tri barila vina iz Vinodola. Mletački brodovi bješe zaokupili sav tjesnac, i dobro si mogao s daljine razabirat biela im jedra, mletački pomorski vojskovodja vrebao je kao krilati zmaj na svaku nemletačku barčicu, da ju nemilimi

nokti ugrabi, i da mornare, ako je ladja Senjkinja bila, objesi na krstu svoga broda, ne bi li time steko vječnu slavu pred silnom si gospodaricom, prejasnom republikom mletačkom, koja je imala samo jedan trn u svojoj peti — „proklete“ Senjane Uskoke. Tà, ako je i bilo minulo osam godina, svaka je senjska majka znala pričati, kakvi da su krvopije Mlečići, kako je proveditur Almorò Tiepolo sred tiha mira prosuo bio svoje topove na pitomi Bag i kako je, osvojiv na prievaru grad dao razbojski objesit kapetana, poručnika i dvadeset valjanih junaka. K tomu zievahu sa tvrdjice sv. Marka na Krku grdne lumbarde, a što je najgore bilo, Mlečići, ne uzdajući se više u hrvatske i dalmatinske vojnike svoje, namicali sve to više plaćenika Arbanasa, ljutih krvnika bez duše.

Divno sjalo je sunce dne 18. svibnja 1600. nad Senjem, al u Senju bijaše sve mrko i neveselo. Po uzanih ulicah prolažahu pod kalpakom i oružjem mrki ljudi, zaustavljajuć se hrpimice, razpravljajuć živo i žestoko; bezposleni mornari, sjedeć na praznih bačvah, psovahu do zla boga, dva tri pristara vlastelina, stajahu pred fratarskom crkvom, izpod zabrinuta oka gledjuć za četom oružanih Uskoka; ženske stojeće po „balaturah“ pred kućami križale se neprestano, mahale rukama i bilo šaptanja i šaputanja bez kraja i konca.

U uličici, kojom se ide od kaštela prema moru, stajaše kuća uzka, siva, visoka. U toj kući pri zemlji bijaše krčma, ili bolje reći, mrko, presvodjeno duplje, u kojem ne bi bio čovjek vidio u pol biela dana ni prsta pred nosom, da nije tu danju i noćju gorila uljenica, razsvjetljujuć nekoliko drvenih klupa i stolova, nekoliko bačava i četu mrkih gostiu. Gospodar toj krčmi bijaše „Crni Niko“, rodom Lošinjanin. Pred mnogo godina zavede mu mletački poručnik mladu ženu. Niko proburazi Mlečića nožem, prebjegne iz Lošinja u Senj i tu bude krčmarom.

Po duplju „crnoga Nike“ razliegao se mukao žamor. Upirući se u lakte sjedjaše za stolovi čudno društvo, ljudine krupne, plećate, ošišanih glava, dugih brkova, žutkaste puti, sjajnih crnih očiju. Na glavi im stajahu kape od janjećeg krzna, podšivene crvenim suknom, za pojasom blistao se nož, sa ramena visio im sur gunj, a do zida za njima sjajile se duge puške. Svi ti ljudi upirahu oči u čovjeka, sjedećeg čelo stola do stupa pivnice. Bijaše to garav svat, tamna, žuta, nagrešpana lica, visoko obla čela, nad kojim se je bielila kosa ko planinski snieg. Nad crnima očima savijale se guste biele obrve, a pod krupnim nosom spuštali se brci kao krila labudova. Na širokih prsih sievale mu krupne srebrne toke, a za pojasom srebrom okovane male puške. Starac stavi kalpak preda se na stol, otre si znoj s čela i podignu glavu.

— Ded vojvodo! prihvati iz kuta Pero Radaković, nizak mrkonja debele ošišane glave, ded pričaj, je l' prava istina, što ide po narodu? Da nas krenu? A? Trista im —!

— Za istinu pitaš me, Pero? odgovori sjedoglavi starac, vojvoda Pavle Milovčić. Bog zna, što je istina, a gospodi priliepio se jezik uz nebo, da im ne utekne na zube, što im se po mozgu mota. Nu to se tako od tjedan prosulo medju puk, ne zna se kako, pa znaš sinko, svaka šala pol istine!

U to pomoli se iza bačava oblo crveno, obrijano lice pod crnom kuštravom kosom. Male se oči zakriesiše, široke obrve se skupiše i na tanki nos provali čudan smieh.

— Ha, ha, ha! Pero Radakoviću, brkat si, al kako ludo pitaš, reć bi, da još piješ majku, a ne sisaš moje, „crnoga Nike“ vinske mješine. Istina, je l' istina? Zmija ti sisa krv, a ti još pitaš, je li žedna. To si valjda izbrojio na prste, da Mlečić voli Uskoku ka i vrag tamjanu. Gdje, pitam te, ima mletački jarbol, o kojem nije visila senjska glava? Bolan Pero! Čuj, što ti vele moja

barila! Dum, prazno! Dum, prazno! Prazno i prazno! Ni da posrkneš svoju kapljicu jutrošnjicu i večernicu. Sve prazno brate, jer Mlečići ne dadu, da ti šajke po moru idu po vino i kruh. Pa ded, Pero, preori naš grič, ili oberi groždje na Vratniku. Bome ti glava ka i moja barila. A plaća iz carske kese nekako sporo kaplje.

— Šta kaplje? zakrči mu bližnji vojnik rieč, reci, kesa se presušila. Govore nam: Bit će, djeco, novaca, bit će sutra i prekosutra. Bit će gaće, ali kad će, a mi zapiši svoj račun za uho i stoj kao rosa na listu.

— He vidiš, dragi brajane, odsmješi mu se krčmar, daleki putevi od Gradca do Senja, daleki putevi, slabi jarmovi. Pa bog zna, nije li se putem koja vreća cekina prosula, a u njoj upravo tvoja plaća bila.

— Dosta šale! lupnu Pero šakom po stolu, da šutimo, da mirujemo, kako nam pišu. Pa reci, ne odrubi li mletački gjeneral Gjustinian nedavno 17 našieh glava, pa ih iztaknu u Veneciji na trgu, a dječurlija i bake rugale se našoj junačkoj braći? Kuga ih podavila, jer niesu bolji od Turaka. Liepih mi krstova, kojim je dúša vučjom dlakom podšivena.

— Ta ti je mudra bila, odvrati crni Niko, evo ti vrč vina, pa mi ga plati, kad dobiješ carsku plaću. Al vam velju, djeco i junaci, svetoga mi Jure, ne trubi crni Niko u vražji rog. Velju, vam, skupite pamet. Niesam toga pobrao s masline, već kan da je pred vama pod pečatom. Miesi vam se kolač, a u njem ima otrova. Kane vas podavit kao miševe; al šta podavit? Ja znam, hoće da vas svezane predadu Mlečićem, neka vas povješaju, neka vas natiču na kolac, neka vas prikuju uz veslo mletačko. Živoga mi boga, to vam se miesi.

— Zar tako! Zar to? zagrmi družina lupajuć po stolovih.

— Ne će, tako nam častnoga krsta, skoči Pero

na noge, ne će, dok nam je živa na ramenu glava. Vojevodo! Povedi nas kapetanu, da čujemo, šta je!

— Povedi nas! žaori ciela četa.

Već se je bio vojvoda Milovčić digo, da povede četu, al u to pojavi se na pragu visok, zoran junak, široka čela, orlova nosa, dugoljasta lica. Sudeći po sjajnom odielu i oružju bijaše i on vojvoda Senjana Uskoka. Kako zadje medju družinu, planu mu crno sumorno oko, pojaviše mu se kao kroz lagan smieh izpod crnih brkova gusti bieli zubi. Staviv desnicu na nož o pojasu progovori jasnim, blagim glasom:

— Kamo naumiste, braćo? Al mjesto odgovora odazva se četa u jedan glas:

— Zdrav nam bio vojevodo, Jurišo Orloviću!

I opet nasmjehnu se junak, i opet zapita:

— Pitam, kamo ste naumili, junaci?

— Do kapetana, brate! odgovori stari Milovčić; dodjoše glašovi, da nas i djecu i žene kane maknuti iz Senja u Otočac, a neki vele, da nas kane predati Mlečićem pod roblje. Pa bi sramota bila, al puške mi moje, ne će, il ne okusio više zrna soli.

— Budite na miru, braćo, odvrati Juriša Orlović, valjda me znate, da sam vaš. Vaša duša moja glava. Budite na miru, velju. I ja sam i ovdje i ondje ugrabio crnih glasova, al po duši ne znam, šta je istina, šta li je laž. Nu eto, ne ima pol ure, dojedrio iz Rieke biskup Antun, pa odmah pozva našega kapetana k sebi, da mu saobći dobre novine.

* * *

Dok je vojvoda Juriša Orlović tako mirio svoje junake, razplitao se u starom biskupskom dvoru vrlo živahan razgovor. U malenoj sobici sjedjaše za pisaćim stolom crkovnjak, odjeven u modro biskupsko odielo. Bijaše mu po prilici 40 godina. Uglasta kapa od svile

zaklanjala je fino, visoko čelo; lice gladko suzilo se prema bradi sve većma, jaki nos bje iznikao baš izpod čela, pod kojim plamsahu do dvie žive žeravice — do dva crna oka. Iz toga gladkog, al oštrog lica, obrubljenog dugom smedjom bradom mogao si razabrat dvoje — razum i strast, a taj crkovnjak bijaše „izabrani biskup senjski“ Antun de Dominis, Rabljanin, sin hrvatske zemlje a talijanske majke. Biskup, igrajuć zlatnim krstom na prsih, zabadao je svoje nepomične oči u vojnika, koji je na proti njemu sjedio. Čovjek taj bijaše jak, pun, žilav. Pod kratkim čelom stojaše mu širok nos, oblo lice, urešeno tankimi brci i španjolskom bradicom. Duga ne gusta kosa, razdieljena u dvoje, padaše mu na bieli vezeni ovratnjak. Čovjek bijaše odjeven zobunom od crne kože žutih rukava, na noguh mu visoke žute čizme a na lievoj strani spuštao se o bandaljeru dugačak mač. Na lievoj strani prsiu imao je vojnik tri srebrnom žicom izvezena križića. Dok je biskup mirno sjedio, pomicaše se kapetan živo na svojoj stolici, srdeći se možda biskupovu miru.

— Reverendissime! reče stisnuv male oči, oprostite mi, al moralo je biti. Znam, da vam je bilo težko ostaviti Rieku, i da sté se i ondje bavili važnim poslom, al nadam se, da će vam se i u Senju nuditi prilika, da poslužite dobro i cara i nadvojvodu. Govorim vam iskreno, kao vojnik, sluga carev, a vama govorim, jer sam mnogo čuo o vašoj mudrosti, pa znam i to, da ste radi ovomu gradu povratiti mir. Zato sam upravo vas zvao. Ja već niesam jak obuzdati svojih ljudi. To je upravo pobjesnilo. Iz Gradca mi pišu, neka Uskoke držim na uzdi, da se tako mletačkomu vieću otme prilika pritužbam. Al kako ću? Senjski Uskoci imaju dobit na godinu 10.000 dukata, al ne dobivaju ih. Sve nam dolaze prazni listovi, a ovdje sjedi medju zidinami 800 ljudi gladnih i žednih sa ženom i djecom, 800 vojnika neviklih

plugu sjedi na kamenu bez groša. Mletačke ladje brane svaki privoz kruha i vina, Mlečići vješaju bez obzira svakoga Senjanina, pa opet se traži, neka ti ljudi vojuju na Turčina. A sad je netko — ne znam tko — razsuo glas, da će se ciela uskočka vojska raztepsti, izagnat iz Senja. Ne vjerujem toga, valjda nije vlada sliepa, te će se sama lišiti toli junačke desnice, gdje si Venecija osvaja izključivo gospodstvo na jadranskom moru, gdje vreba na Furlansku i austrijsku Istru. Pa kad je to sve tako, je l' čudo pitam, da ti ljudi trgaju uzde, da kadkad provale noćju na barkah pa ugrabe ovdje ili ondje koju glavu mletačke stoke, il da otmu koju ladjicu dalmatinskoga vina. I u mene teče talijanska krv, al vojnik sam, i pravičan sam, pa znam, da je pod tom tvrdom korom zdrava jezgra, da je u tih ljudi zdrava, poštena srdca — pa da njih ne ima, da od senjske ruke ne strepi Osmanlija, ne bi se po ovom žalu vijala carska zastava, al ne bi bome ni mletačka bandiera lepršala nad dalmatinskimi gradovi. I u istinu daje mi se na žao, kako je sav sviet digo hajku na moje Uskoke. Opaziv, kako im je upravo dogorjelo do nokata, da ne mogu biti ni živi ni mrtvi, pisah vam, prečastni gospodine biskupe! Ta vi ste napokon tu biskup, pa ako se i rodiste na Rabu, na mletačkom zemljištu, opet teče i u vaših žilah hrvatska krv — kao što i u ovom narodu. Vi ste se, kako sam čuo, o tom dogovarali sa gradačkimi i pražkimi ministri, pa ćete i lieka znati. Zato vam pisah, zato vas molim i zaklinjem, učinite nešta, da se taj biedni narod umiri i da mu se život poboljša. Ja sam ministrom sto puti pisao, al uviek bi mi odgovorili: Umirite četu svoju, za sad ne ima novaca. Liepa doista nauka. „Miruj, vierni narode, pa grizi kamen!"

Biskup je kraj tolike hvale Uskoka sve življe igrao sa zlatnim krstom. Kad je Danilo Barbo svoje živo pri-

poviedanje svršio, prihvati De Dominis van reda prijateljskim glasom:

— Hvala vam, gospodine kapetane, velika vam hvala. Ne imam vam šta oprostiti, pače valja mi hvalit vašu mudrost, da ste me amo pozvali ne bi li buru utišio. Ne mislim doduše o Uskocih kao što vi, nit ih toliko slavim. Ja tu stvar gledam mirno s daleka, a vam koji živite medju tim narodom, čini se koješta posve naravski, što drugi ljudi smatraju barbarstvom. Ne pozivljem se ja na Mlečiće, kojim Uskoci dakako u volji biti ne mogu, al uzmite na um, šta o njih pisà sveti otac Kliment VIII. caru Rudolfu, neka rieši sviet te napasti, uvažite, kako i kralj španjolski nuka cara na veću strogost, pa i`samim savjetnikom cara je taj metež dozlogrdio. Jesu ti vaši Senjani divljaci, jesu. Zovu ih branikom kršćanstva, i da se Turčin plaši njihova imena. Nu pitam vas mogu li Mlečići drugčije raditi, kad Uskoci nemilo harače po moru otimljući stoku, djevojke, robu, ništeći sela, vinograde, masline? Može l' republika mirovati, kad joj se svaki dan Turčin grozi, da će mu brodovlje provalit u jadransko more, ako sama ne iztriebi senjske gusare. Bio sam za tim poslom kod cara Rudolfa u Pragu, bio i kod najvojvode Ferdinanda u Gradcu, govorio sam mnogo o tom sa ministri, i trudio sam se mnogo sa carskim poslanikom Rocciem u Mletcih, kako da se toj nevolji lieka nadje. Nu čovjek snuje i bog boguje, a najveće je zlo, da je pražka i gradačka kesa prazna. Al uza sve to ne sdvajam. Odlučio sam taj posao izvesti na kraj, to bijaše mi prva miso, kad me zapade senjska biskupija i hoću da spasim meni bogom povjereno stado, hoću da se povrati medju kršćanske vlade mir i pokoj.

— Hvala, reverendissime, sto puti vam hvala, pokloni se kapetan iskreno, velika će to biti zadušbina, al kako — — —

U taj par čuo se silan štropot i žamor. Kapetan skoči k prozoru, da vidi šta je, a i biskup se dignu naglo. Maleni trg pred starim biskupskim dvorom i pokrajne ulice bile se napunile mrkih, zlovoljnih Uskoka. Kalpak do kalpaka, duga puška do puške stiskale se tuj. Oči nemirne čete upirahu se u prozore biskupije, a iz nejasnog žamora ozvala bi se kadšto po koja krupna rieč. Biskupovo se lice smrknu, al mu se oči ipak radoznalo otimahu za tim buntovnim čoporom. Ta donle ne bje vidio na okupu toliko Uskoka.

— Dodjoše bez sumnje po mene, prihvati ponešto od neprilike kapetan, da čuju kakove im glasove nosim.

— To su dakle ti ljudi, nasmjehnu se biskup nešto porugljivo, rad kojih sva Italija govori „Čuvaj se senjske ruke!“ Divlji u istinu svatovi, ali im je ime, čini mi se, opasnije, neg oni sami.

— Šta da im reknem? Jer, ne bude li im polakšice, provalit će u velike na mletačke zemlje. Tako mi se barem zagroziše. Što da im reknem?

— Recite im, gospodine kapetane, odgovori biskup poslije časka, neka dodju vojevode u dvie ure poslije podne u kaštel. Saobćite to i gospodi od magistrata. I vi ćete dakako doći. Recite im, da ćemo ondje mir uglaviti.

— Dobro, reverendissime, u dvie ure. Klanjam se vašoj Prečasti duboko!

Biskup blagoslovi, kimnuv glavom, kapetana, i za kratko razidje se četa izpred biskupova dvora. Mirno stojeći do prozora pritišćuć svoje čelo u staklo, gledaše čuveni crkovnjak za timi kršnimi junaci, za tim trepetom nekrštenih i krštenih barbara. Biskup zadubljen u čudne misli, ni ne opazi, kako se otvoriše pokrajna vratašca, kako u sobu unidje malen, suh ali dosta mlad čovjek u fratarskom ruhu.

— Monsignore! šapnu došljak — monsignore! progovori glasnije, ne dočekav se odgovora.

— A, ti si Antonio? krenu biskup glavom. Jesi li se nagledao toga gusarskog gnjezda, jesi li čuo za kakove novine?

— Ja pravo ne smiem sudit o tom, kako izvoljeste reći, „gusarskom gniezdu", ta vaša je stolica. Razgledao sam pod zaštitom ovog svetog presvuka koješta i vaše fratrove. Svetoga mi Marka, ti su sinci svetoga Franje u vas posve druge ćudi, nego li naši talijanski redovnici. Ti mrki, plećati momci naginju na gusarsku žicu. A opet su mudri. Čuvši da sam tobož talijanski fratar, umukoše mukom i ni riečce ne mogoh iz njih iztisnuti, ni hrvatski ne hćedoše govorit preda mnom, već me samo pozdravljahu kratkom latinskom formulom. Kako bi se ti kršni pobožnjaci tek krstili bili, da su saznali, kako se pod janjećom kožom taji mletački vuk, i da mi se pod uzajmljenim habitom krije znak službenika visokog vieća desetorice. Dà išo sam dalje — monsignor, čudite se, vaš svjetli rodjak Labieno Veluto izvalit će na to jamačno oči — zadjoh u lavju špilju, u krčmu nekog Lošinanjina „crnog Nike" nedaleko od kaštela. To vam je pravo gnjezdo svih uskočkih stršena. U Dalmaciji priučih se nekako tomu vašemu jeziku, pa sam sve razumio. Ondje se je i suviše govorilo. U vas je sbilja čudan običaj. Ne čudim se, da na lavu sv. Marka nije ni dlaka ostala, ali da ste čuli mastnu kritiku carskih i nadvojvodskih viećnika, da ste čuli, kako su Vas stavili na rešeto ti pakleni duhovi — pomozi bože! Dvoje sam iz njihove vike razabrao. Za prvo naslućuju, što im se od nas sprema, da ih najme kanimo izkadit iz Senja; za drugo razumio sam, da ih najviše peče, što su galije presjajne republike začepile senjski tjesnac.

— A koj im je nečisti duh sve to prišapnuo? popita srdito biskup.

— I ja sam o tom mozgao, al badava. Nu bojim da će skoro opet okršaja biti medju Uskoci i našom vojskom. Medju ostalim razumio sam i to, da je arcisotona Juriša Orlović oteo prije nekoliko dana zaručnicu sekretara našega generala Paskvaliga, bogatu djevojku iz Vrbnika, a divljak hoće da ju oženi, pa ju je zaklonio u kuću kneza Martina Posedarića. Barbara je, kako ga pamtim, osvetljiv čovjek.

— Martina Posedarića? promumlja biskup. Znaš li, da republika ne ima većeg neprijatelja od njega, ni Jure Daničić ne bijaše Dubrovčanom veći krvnik, nego Posedarić Mlečanom. Ali dà — u dvie ure imam dogovor sa Uskoci, da ih primirim. Valja sklopit s njima ugovor.

— Koj dakako ne veže nikoga ni na nebu ni na zemlji, nasmjehnu se uhoda republike.

— Dapače! koj veže bar na neki čas Uskoke, a to pod pismom i pečatom. Toga divljaci pogaziti ne će, jer, da pravo kažem, tvrde su vjere.

— Po mom mnienju, monsignor, valja im prije svega dokazati, da je samo prazna vika, što se pogovara, da ih kanimo maknuti pod silu iz Senja.

— Dobro, potvrdi biskup, a za drugo reći, da im prejasna republika dozvoljava, da mogu bez pogibelji brodit u ne oružanih barkah po Kvarnevu.

— To jest, slegnu Antonio rameni, napisat se to može, ali kakov će pečat udarit na to general Paskvaligo, ne znam. Ja bar ne bih glave dao za takov ugovor.

— Svejedno, odvrati biskup; sada idi da sastavim pismo. A poslije dodji, da ti kažem kada valja krenut odavle!

Pokloniv se izidje tobožnji fratar iz sobe.

Oko jedne ure po podne tutnjeli gromorni bubnjevi po senjskih ulicah. Radoznale ženske glave, kojih je riedko u Senju vidjet na prozoru, provirivahu iz svih

kuća. Gradjani si dokazivahu, kako su poslovi sbilja vrlo ozbiljni, jer da je išao u kastel carski komesar Andrija de Baunoch, a i debeli gradski notar Jerolim Srebrnjak da je vrlo važna lica koracao onamo, pače i sam prečastni gospodin biskup. Nitko nije dakle mislio, da će tu šale biti, samo zlobnik „crni Niko“ bubnjao je prsti po praznom barilu, vičuć kroz smieh: „A ja velim, ter velim: Dum, dum, dum! Sve prazno i šuplje do vieka. Blaženi oni, koji si sami konopac pletu!“ Na glas bubnja prikupi se uskočka četa pod oružjem na trg pred kastel. Kao klisurnice stajahu mrki ti junaci poniknute glave. Vidjelo se, da im se pod kalpakom viju čudne misli, vidjelo se, da im u oku tinja tajna jarost, a duge puške im sievale o svibanjskom suncu toli čudno, kan da su reći hćele: — Bit će još i za nas posla!

U kuli senjskoga kastela bilo se je medjutim skupilo čudnovato družtvo za dugim drvenim stolom: carski komesar Andrija de Baunoch, gospodin vrlo debeo i drieman, koji je, kimajuć glavom svačije mnienje odobravao, biskup de Dominis, kapetan Danilo Barbo, Vuk Hreljanović, brkata ljudina i kastelan senjski; Jerolim Srebrnjak, gradski notar, koji se je silno znojio zarezujuć pero. K tomu nadodjoše i uskočki vojvode Juriša Orlović, Pavle Milovčić, Miša Radić, Gašo Stipanović i Ive Vlatković na junačku vjeru pod svietlim oružjem. Jedva bje carski komesar natako očale, jedva notar zamočio fino pero svoje, al se dignu starac Milovčić, pa će ovako gospodi:

— Eto dodjoste, svietla gospodo, medju nas biedne zabogare, medju nas Uskoke Senjane, da nam reknete, što misli naš svietli car i gospodar, a vama to i pristaje, jer ste mudri, učeni i sborni, a mi od sablje i puške nikud dalje. Po boga vas molim, učinite što će bit pravo i zdravo po kršćanski narod. Velju vam, da

nam je zlo i da nas je pritisla svaka bieda. Carska nam plaća lipše, a mletački nas dužda goni nemilo i kolcem i konopcem. Žena gladna, djeca bosa, plugu niesi vikao, grič nije podatljiv, a sramota je zdravu čovjeku, stavit kapu na koljeno i čekat, što bog da. Velju vam, da smo kao česvina na golu kamenu, i more nas bije, i sjever nas brije i vjetar nas vije, pa odkida granu za granom. Dižu na nas graju, te smo vuci, vješaju nas, gospodo, nas krštene ljude, a pitam ja vas tko je gubio glavu za svetu vjeru Isusovu? Vele, da će nas bacit iz Senja, razgradit nam ognjište. Težko je, gospodo, izčupati iz zemlje drevan dub, koji je pustio korien na sve četiri strane, težko pticu maknut iz staroga gniezda. Kuda ćemo, kamo ćemo? Jesmo li vam dobri za dobru sgodu, a vi nam dajte živsti, niesmo li vam dobri, radje u more, pa bogu hvala. Ako ste ljudi, pomozite!

Biskup slušao je rieči siedoga starca poniknutih očiju, prekrštenih ruku. Zatim će vojvodam:

— Dragi moji vitezovi! Evo me sreća k vama doniela, hvala budi bogu. Odkako sam pastir ovoga vašega stada, goni me srdce, da medju vam bude mir jer je mir i ljubav zakon božji. Meni vjerujte. Ta i ja sam čovjek vašega jezika, i opet znam, što je volja cara gospodara, pred čijim sam svietlim licem mnogo za vas govorio, nu našli se zlobnici, te pričaju laži, da vas kane izćerati izpod krova. A ja vam velim, da je to gola laž.

— E kad nam ti kažeš, biskupe gospodine, bit će istina, vjerujemo! doda starac Milovčić.

— Čujte gospodo! viknu Orlović, skočiv na noge. Notar se preplaši, te mu pero pade iz ruke. — Čujte gospodo, ponovi Orlović, top sa Nehaja! Šta je to?

Kapetan, vojevode izletiše iz kastela prema moru, vojnici vrevom za njima. Izidjoše pred „mala vrata.“ Užasna prizora! Od Raba letila mala ladjica a u njoj starci, i žene i djeca.

— Naši su to ljudi! viknu Orlović.

— Da Senjani! odvrati Uskok Radanović, voze nešta živeža.

— Gle! prihvati kastelan Hreljanović tjera ih mletačka ormanica. Vidite li na zastavi lava?

— Ha! Arbanasi su u njoj! zaškrinu zubi Orlović, dà vodi ih neki crni Mlečić. Bog ga ubio! Junaci naperite topove, pustite barke u more! Na noge junaci!

Uskoci priskočiše k ladjam. Vuk Hreljanović primakuu žarku šibu topu. Grom zagrmi, munja planu i zrno odnese mletačku zastavu. Kao lastavica jurile uskočke barke. Al eto mletački brod primako se maloj ladjici. Arbanasi nagoše puške. Petdeset pušaka puče. Užasan vapaj ču se od ladjice. Ladjica prevali se, starci, žene, djeca sve propade u duboko more.

— Tako vam boga, ćerajte! kriknu Orlović, žive da ih uhvatimo! Badava. Vjetar se okrenu i uhvati jadra mletačkog broda, koj strelimice odmaknu put Raba.

Suznih očiu vrati se Orlović na kraj.

— Desnu bih ruku dao bio, da sam mogao šćerat proklete hulje na dno mora!

— Vodi nas vojevodo! zaviknu uskočka četa u jedan glas, vodi nas na Mlečiće!

— Junaci! progovori biskup blied, prestravljen, dovukav se u kolo razjarenih junaka, zaklinjem vas, slušajte me! Kunem vam se, da tomu niesu kriva mletačka gospoda, već divljač arbanaska, koja je svojevoljno prolila nevinu krv. Skupo će oni to platit, kunem vam se. Dodjite, tà mletačka gospoda hoće da vam opet otvore more. Vojevode čestiti, molim vas, vratite se u kaštel.

— Je l' vjera, da ćeš ove osvetiti, biskupe? zapita Orlović.

— Jest.

— Da vidimo! reče Orlović — Hajdmo djeco!

— Nikad! odvrati Milovčić, — prije ću slomiti sablju.

Vojevode podjoše izim starca za biskupom u kaštel. Zlovoljno čekala četa, čekala tri pune ure. Napokon dojaviše vojevode, da je učinjeno pismo, da Senjani smiju slobodno brodit po moru od Baga do Istre, al bez oružja, za svoju potrebu i trgovinu, nu da ne diraju u mletačke brodove, i da će to svakomu od svojih braniti, a sve to da ima trajat, dok njihov posao ne uredi car glavom. Nerado potvrdiše Uskoci pismo i zavjeriše se vjerom, al ako im je i srdce kipilo od ljutosti, ta žene i djeca bijahu gladna, ta sad bar nije trebalo bojati se, da će ih goniti iz zavičaja, iz junačkog Senja.

Došav u svoju sobu nadje biskup Antonija.

— Hvala bogu, uzdahnu satrven, uspjelo je djelo; mal da nam ga arbanaska ludost ne pokvari. Al je dosta muke bilo. Sutra zorom krenut ćemo, Antonio!

Pred fratarskim samostanom sastade se kapetan Danilo Barbo sa čovjekom gorostasnim, ogrnutim crnom kabanicom.

— Zdravo, kapetane! pozdravi ga gorostas.

— Oj! Da ste mi zdravo kneže Posedariću! odzdravi kapetan. Odakle u tu kasnu dobu?

— Od fratara, kapetane! Vi sklopiste danas sa Mlečići mir, a zastupao ih je biskup. Kapetane, kapetane! Čuvajte se toga pauka. Mreža se zapliće. Laku noć!

III.

Po plavetnom nebu gonili se jatomice bieli, srebroliki oblaci čas zaklanjajuć, čas odkrivajuć mjesec i zviezde. Težka sparina pritiskaše zemlju. Silna jugovina bacaše kao od obiesti pod oblake talase morske, vrh kojih je zlatna mjesečina plamtila, bacaše ih u vis kao što ludo diete baca drago kamenje: muklo brujeć zadievala se silovita pjena u orijaške zidine Lida, uzmičuć opet, da poslije silnije navali.

Visoki zvonik sv. Marka izvijao se poput diva iz silesije kuba, tornjeva, krovova, bielih poput sniega od sjajne mjesečine, koja je samo gdjegdje zavirivala u uzke kanale, u uže ulice mletačke; od Gjudeke drktahu kroz noć žarke iskrice, male svjetiljke ladjara, samo kadšto orila se kroz mir vesela koja pjesmica, da brzo opet umukne, i zavlada tajan, veličajan mir nad „kraljicom mora“, kojoj duždevaše Marino Grimani. U jedan put zadrkta zrakom čudan zvon, batovi mjedenih muževa nad Mercerijom javiše Mletkom polnoć. U to doba jurila je mala crna gondola poput hitre ribice plitvinom od Piacete put velikoga kanala. U gondoli sjedjaše čovjek pod širokim klobukom, ogrnut saboritom kabanicom, nu kako je bio na čelo navuko krila klobuku, kako si je bio uzko skupio kabanicu, niesi mu mogao razabrat lica. Bijaše mu bez sumnje preša, jer dva tri puta reče gondoljeru u pol glasa:

— Brže, Nikoleto!

Nu jedva se ta crna ladjica otisnula bila od Piacete, izniknu izpod stupovlja duždeve palače čovjek, visok, blied, suh, sudeć po odielu redovnik svetoga Dominika. Pri mjesečini činilo se, da je to lice mrtvaca, ali žarko oko pokazivalo je, da je živ. Čovjek pohiti k pristaništu i pljesnu dlanima.

— O! progleda iz gondole privezane sanen gondoljer, vi podne? Sad!

— Vidiš li mladče onu ladjicu, što juri prema velikomu kanalu?

— Kako da je ne vidim. Ta mjesečina je.

— Za njom! Brže za njom! Al uz kraj u sjeni, da nas nitko ne speti, dignu redovnik suhi kažiprst.

Za jedan hip pusti se prva ladjica za drugom u lov, lako, lagano jureć pod sjenom visokih kamenih palača.

Napokon prista prva gondola uz stube gospodske palače, kojoj bielo kameno pročelje, umjetno izrezani got-

ski prozori i tankimi stupovi urešeni triem čudno sievahu o mjesečini. Ogrnuti gospodin izišav na kraj, prišapnu gondoljeru:

— Bene, Nikoleto! Pričekaj me tude! i brzo zadje u kuću.

U isti mah dojuri druga ladjica. Dominikanac nagnu glavu i njegov gondoljer zakrenu u malen kanal kraj palače.

Neznanik pobrza uz kamene stube i otvori naglo vratašca na lievoj strani.

Tu sjedjaše, pišuć za stolom visok u crno odjeven čovjek puna lica, živa izraza, modrih jasnih očiju, prosjede brade. Čim vrata zaškrinuše, dignu glavu. Došljak baci kabanicu i šešir — i biskup Marko Antun de Dominis stajaše pred svojim rodjakom Labienom Velutom, mletačkim senatorom.

— Eto te napokon rodjače! viknu Labieno, skočiv na noge, mišljah da ti se kakova nesreća pridesila, i da ne ćeš ni doć; ni od Antonija ne ima glasa!

— Ne boj se, dragi Labieno, zdrav sam i živ, odvrati kroz lagan posmjeh biskup, ne znam kakva bi mene nesreća snaći mogla u srdcu prejasne republike, koj sam joj prevjeran sin; ondje, na drugom briegu, na hrvatskoj zemlji, dà! — Zadocnio sam nešto, jer mi je sreća van reda poslužila, kako ćeš poslije saznat. A jesi l' pripravio što treba?

— Jesam. Dosta se načudih tvojoj zapoviedi. Kod moje Angjeline sjedi signora Marieta Quirini, carski poslanik Rossi et caetera. Marieta se je inače otimala sladkim riečim Austrijanca, jer je vjerna svomu mužu, al danas toli sladko se smieši, toli milo govori poslaniku — da sam od čuda izvalio oči — a muž joj — naš mili Marin, naš ljubomorni prijatelj, naš bistrooki „savio di Terra ferma“, mirno gleda to šaputanje i ljuba-

kanje Austrijanca, bubnja smiešeći se prsti po stolu i pije malvazije, kan da ga se Marieta i ne tiče.

— Naš dragi prijatelj Marino, nasmieši se biskup zadovoljno, jest pravi „savio“ t. j. mudrac i predobar mletački državnik, da bude ljubomoran. Dà, Labieno, ti se čudiš Marieti, al ja ti velim, svaki njezin osmjeh stoji uskočku glavu, svaka sladka rieč stoji senjsku barku. Marijetine crne oči su ona Arkimedova točka, s koje ćemo dignut senjske razbojnike iz njihova gniezda!

— Marijeta je dakle zmija pod ružami? Politika dakle?

— Pa ti toga niesi opazio u prvi mah?

— Ne razumiem ništa. Sve mi je to apokalipsa.

— Poslije ćeš. Jesi l' govorio sa duždom, sa viećnici desetorice?

— Ta valjda si i ti?

— Jesam. I dužd i signoria znadu predobro, da mletačka republika ne ima vjernijeg sina od mene. Ta ne rodih li se na Rabu, na mletačkom zemljištu? Nije li moja mati Mletčanka, sestra tvoje majke bila? A majčino mlieko u svakom je čovjeku jače od otčeve krvi. Nu vi, gospodo mletačka, nekako ste nepovjerljiva prema svakomu, koji se nije rodio u lagunah, koj ne vuče svoju tanku i debelu krv od dužde Pavla Anafesta, osobito ima li u čovjeku malo slavenske primjese, ko što u meni. Zato sumnjam, da mi dužd i „mudro mu vieće“ izpipaše sve misli, a meni odgovoriše samo pol svoga mnienja.

— Valjda znaš načela naše države. K tomu si senjski biskup, sinovac biskupa Ivana, koji je kod Klisa pao, boreći se za Austrijance.

— Senjski biskup! nasmija se Dominis, Labieno! ne nadah se od tebe toli smiešnoj primjetbi. Misliš li ti, da sam ostavio Rim, stolicu svieta, da sam napustio red družbe Isusove, sveučilište, samo zato, da trajem i

završim svoje dane u Senju, tom leglu bune i razbojstva, da budem do smrti pastir šugava stada? Po boga niesam! Dodji! uhvati biskup Labiena za ruku, i dovukav ga k prozoru, mahnu rukom put neba: Gledaj one zviezde, ona zlatna pismena nebeska, koja nam doglašuju vječitu slavu. U njih mi se zadubio duh, iz njih gatam i čitam. O njihovu plamenu upalilo se srdce moje i krila mi rastu, duša mi pregnu dovinuti se te slave. Nu niesam ja ludi Ikar, neću, da mi sunce oprži krila; sagradit ću si stube do hrama slave, a Senj je prva, najniža stuba.

— I opet apokalipsa! odvrati u čudu Labieno.

— A šta misliš, zašto sam radio dočepati se po mojom stricu senjske stolice, toga kukavnog zakutka, ja, komu je pretiesan Rab, pretiesni Mletci, pretiesan Rim, pretiesan sviet, koj posegoh da skinem koprenu s neba? Pol vieka stoji pred vama ta nenada zagonetka — Uskoci Senjani — ta kost u mletačkom grlu, vaši se državnici o tom znojili, vaši admirali o tom mučili, vaši se generali o tom sramotili — dà slavna Venecija prima ranu za ranom, sramotu za sramotom od šake divljaka, gospodarica jadranskog mora drkće na jadranskom moru. Koja je vaša luka sigurna, koj brod po moru slobodan. Ne blista li svuda uskočki nož? Junaci su ono, pravi lavovi. Vi ih vješate, rubite im glave, al kao lernejskoj zmiji mjesto jedne niknut će tri glave. Austrijanci, ljudi bojazljivi, boje se Turaka, boje se Mletaka, boje se Uskoka, rad su imati more a ne imaju novaca. Mletci moraju zavladati cielim žalom jadranskog mora; Trst, Rieka, Vinodol, Senj sve mora da se klanja svetomu Marku. Uskoci su tomu jedina zapreka, valja ih dakle uništit. Ta posve logična misao namećala mi se sto puti i napokon rekoh: Marko Antune rieši ti tu zagonetku; bit će ti početak slave; zato podjoh u lavje ždrielo i postah senjskim biskupom. Razumieš li me

Labieno, ja ću sam pod Senjem lagume kopat, da ga dignemo u zrak.

— Tvoje rieči, biskupe, odvrati Labieno, jasne su, žive i s toga istinite. Tebi vjeruje dužd Grimani i njegovi savjetnici. Nu hoće li se austrijski ministri, koji nam sve obećavaju, a ništa ne rade, hoće li se povest za tvojim savjetom? Oni se pače digoše Uskoke jače branit. Nije li nadvojvoda Ferdinand poslao ljubljanskog namjestnika Rabatu, koji je prekjučer u vieću glasno zahtievao, da se Trstu i Rieci opet otvori trgovina, a Uskoci da će se po mogućnosti ukrotiti, nije li se naprasnik, španjolski poslanik Iniko de Mendozza, podupiruć Austriju, pače zagrozio senatu mletačkomu u ime svoga kralja.

— Ne plašimo se toga moj Labieno! Mendozza je ohola luda, koj na svoju ruku brblja, njega valja bacit. Rabata je strog, mrk, bezobziran, pače okrutan vojnik, „condottiere“, koji bi na zapovied i svoga otca objesio. On će nam biti proti Senjanom mač a mi ruka i glava, jer u njega malo glave ima.

— Rabata? začudi se senator.

— Ta dà. Ti znaš predobro, koliko sam na pražkom i gradačkom dvoru radio, da skrham Uskokom vrat, pače previše, preživo radio, te su me moji protivnici stali sumnjičit pred carem i nadvojvodom, da me liše senjske biskupije. A to nije težko. Rudolf nije car, državnik, on je astrolog, čovjek sumnjičav, ćudljiv, a njegovi ministri, osobito Česi fine lije, koji se još i sad srde, odkako se pražki dogovori medju carem i republikom razbiše. U Gradcu osujećuju moje osnove protestantski ministri, a u Hrvatskoj mrze ban i general Lenković na Mlečane — dakle i na mene. Po tom, rodjače dragi, vidiš, da mi valja biti na oprezu, da se sam izticati ne smiem. Drugi neka rade i ne znajući, da je sve to moja osnova. Pregledajmo malo svoju vojsku.

Evo ti carskog poslanika Rossija. Čovjek je gizdelin, dosta tup, pa po nas bolje, poludio za žarkima očima Mariete, žene našega prijatelja Querinia. Zaljubljen pako državnik, ma i bio od naravi pametan, neškodljiv je. Prišapnuo sam Marietinu mužu, kako ona od Austrijanca izhoditi mora, da Rabata bude komisarom u Senju. Ti se čudiš, smiešiš? Dà, baš Rabata. Taj goropadni vojnik bez vlastite misli i osjećaja povadja se već sada za mojim migom, a nadvojvodi Ferdinandu, revnu katoliku, vrlo je omilio, jer u Kranjskoj gvozdenom šibom lupa po lutorovoj čeljadi. Pomisli još i to, rodjače, da se je taj nepromišljeni vojnik prekjučer, govoreći živo za svog vladara, zaletio, te ga svatko smatra protivnikom republike, tim manja će biti sumnja, tim lakše njegovo imenovanje, pa imam li tu vojničku lutku u Senju, on će ti Uskoke sjeći i vješat sve po mojoj volji. Na moru vreba na njihove barke vaš general Paskvaligo, gvozden bat, a turske zapovjednike valja opomenut, neka razbojnike ne puste na svoje zemljište. Niesu li tako odasvud spleteni u paukovu mrežu?

— Dà, al po tom još nije sve primorje i Senj mletačkom zemljom.

— To mi reče i dužd Grimani i njegovi savjetnici, nasmija se de Dominis; nu ja vam se u istinu čudim. Da protivniku izbiješ mač, ne valja lupat po sablji, već raniti ruku. Po malo ali sigurno. Senjani niesu svi jednaki. Plemići nek ostaju patriciji, samo valja izmed, njih iztriebiti kukolj: Daničiće, Hreljanoviće i navlastito Posedariće. Ponajljuće vojvode treba uništit; oni, koji dobivaju od cara plaću, smirit će se, plaćenik ne buni se nikad žestoko. Ti će ljudi po vremenu biti trgovčići, obrtnici. Najgore, koji ne primaju plaću, valja uklonit; ti živu od grabeža, idu po moru, jer ne imaju od čega življeti. Spali im barke, premjesti ih u tvrdjave Otočac, Brinje i Prozor, šalji ih dalje u Hrvatsku na Turčina

taj će ih il potuć, ili će oni braniti kršćansku, dakle i mletačku medju. Senj je važno branište austrijske vlade, al samo dok su Uskoci u njem, jer samo ti djavoli umiju skakati i verati se po pećinah, Niemci boga mi ni malo. Pa uzmi onda; Senj bez obrane, Austrija bez mornarice, brodovlje mletačko zaokupilo jadransko more, Frankopani se iztrošili, a pomorski gradovi pristajat će sve više uz Mletke, jer ih ovamo vuče trgovina, pa će zrela jabuka od sebe pasti u krilo prejasne republike. To zadnje dakako ne rekoh caru ni nadvojvodi, ali mi oni odobravaju osnovu, ne misleći, kakvih će tu biti posljedica. Što više. Zaklonio sam tu svoju namjeru liepom mekom. Austrijanci ne imaju novaca, senjske šume su liepe. Mletački trgovci mogu pod rukom kupiti šume vrlo jeftino, Uskoci izgubit će po tom svoje glavno zaklonište — šume, a Austrijanci će tim novcem ukloniti Uskoke. Šta veliš, Labieno?

— Sada velim, da mi je sve jasno, i da se čudim tvojemu divnomu umu, rodjače, pa podje li ti sve to za rukom; nitko nije zaslužio od mletačke republike veće počasti, nego li senjski biskup Marko Antonio de Dominis.

— To mi reče i zadarski nadbiskup Minuci, nasmieši se zadovoljno Marko Antun, to mi reče i Grimani. Sada sam ti sve dokazao, dragi Labieno, i ti radi prema tomu. Nu bilo bi vrieme, da zadjemo u družtvo, da Rossi posve ne poludi, pa će valjda doći —

— Tko?

— Rabata.

— Zar on?

— Da on.

— Da niesi biskup, rekoh bi, da si — —

— Matematik bez rogova i repa. „Gradatim ad sidera tollor“. Ajdmo!

Obojica zadjoše u sjajnu dvoranu. Zidine presvo-

djene, prostrane dvorane pokrivahu tapete od pozlaćene kože. Sa svoda visijaše sjajan svetiljnjak u spodobi staklenih ruža od fina kristala a plamovi mirisavih voštanica blistahu u ogromnih ogledalih od muranskog stakla, sterući dalje svoje svjetlo na žive, zanosite slike, na kojih je Diana ljubila u snu Endimiona, sveta Magdalena razpelo, na kojih je Leljo bacao zlaćene striele za Driadom, il mletački junak za crnim Saracenom. Sred dvorane prskala ružična voda iz kljuna mramorna labuda a na dugačkom stolu stajahu orijaške posude od srebra, pune žarkoga cvieća, zlatni kondiri, i kristalne kupe u kojih se ljeskalo munjevito vino od Kiosa poput rubina. Izmedju zelena lišća bujile zlatne sicilske naranče, rumene lubenice od Krfa, sladko, zlatoliko grožđje i mirisave tamnorujne breskve. Naokolo sjedjaše divno kolo mletačkih gospodja, hladeć se lepezom, koja je titrala na njihovih grudih kao leptir na punoj ruži. Ta gledjite ih. Eno čelo stola bujne visoke gospodje u saboritoj haljini od ljubičaste kadife. Niz bielo čelo, niz biela ramena padaju ljepotici zlatni uvojci, a crno joj oko plamti ko danica zviezda sred tamnoga neba. To je gospodarica Angjelina Veluto. A do nje. Kao lepršast oblak savija se nježno haljina od bielih čipaka oko bujne mladice visoka čela, dugih trepavica, crne bujne kose, nad kojom se kruna od alema ljeska. Veliko joj oko sieva kao rosna ljubica, nježni joj se vrat savija poput liljana, a rumene usne smieše joj se dražestno, ko da je lovor pirnuo ružicom. To je Marieta, mlada žena Mariana Quirinia, koj je obavljao u duždevu vieću važno zvanje „savio di Terra ferma“, a sada za stolom srkao malvaziju, čupajuć si dugačku bradu i bubnjajuć prsti po stolu. A dalje si vidio o svjetlilu voštanica sve više ljepotica, sve više u crno odjevenih mletačkih plemića. Do krasne Mariete sjedjaše čovjek odebeo, tupa nosa, kratko ostrižene, plave kose, uzvi-

nutih brkova, načičkan, našušuren u odielu od modre svile, vezenom srebrnom žicom. Sive oči, tupi nos, debele usne, šiljasti brci — sve se to smijalo na njem. Bijaše to nesretan ljubovnik, carski poslanik Rossi.

— Illustrissimo! nasmija se Marieta, zar vas od našeg ženskog hahakanja ne boli glava, vas, koji toliko važnih državnih poslova u glavi nosite?

— Signora! odvrati gučuć Rossi nasmijav čudnovato svoj široki nos, stavio sam državne poslove kod kuće pod ključ, tu se podajem dušom i tielom poeziji, i čini mi se, da sam pastir medju vilami!

— „Ljubovnik sramežljiv!“ umieša se kroz smieh Angjelina.

— Signora! odvrati Rossi sladko šapućuć, ja niesam sramežljiv, i ima dosta junačtva u meni, da bih smio provalit u perivoj Armidin, nu ne znam bi li mogao odoljeti njezinoj divoti kao što Gofred buljonski.

— Ne recite onda, Illustrissimo, šapnu Marieta izpod oka glednuv poslanika, da ste junak, kad unapried priznajete, da ste slabi.

— Veselim se dapače svojoj slabosti, odvrati Rossi, jer je u tom slučaju kriepost.

— Nu mogla bih vam odgovoriti, prihvati mekanim glasom Marieta, da je ta kriepost po gospoju vašega srdca slaba utjeha, jer slab prema jednoj, bit ćete slabi prema svim gospojam, a viernost — — —

U to unidjoše u dvoranu senjski biskup i rodjak mu senator. Svi ih gosti udvorno pozdraviše, a navlastito stisnu poslanik Rossi biskupu živo ruku.

— Da ste mi zdravo, gospodine poslaniče, započe de Dominis u pol glasa, jeste li gledali popravit ono, što je ludjak Mendozza pokvario. Ti Mlečići, čini mi se, vrlo su razjareni. Valja nam biti na oprezu; ja se u te poslove ne pačam, al što vam predložih, odobrava

i nadvojvoda. Valja nam radit za mir i ugled naših vladara.

— Mislim, odvrati Rossi tajinstveno, jednim okom zureć u liepu Marijetu, mislim, da će sve na dobro izići. Dakako razjareni, ko biesni lavovi.

— Sbilja?

— Nu ja sam cieli posao fino zapleo i Grimanu sve razložio. S početka ni čuti, sto i sto prigovora i pritužba. Nu kad sam točku po točku razložio oštrimi razlozi, kad sam dokazao iskrenost naše vlade i potrebu složne prijateljske politike, umekšao se dužd, upuštao se u potanju razpravu navlastito glede pomorske trgovine iz Rieke i Trsta, a viećnik Badoer tražio je potanje obaviesti o senjskih šumah. Na razstanku reče mi Grimani: Illustrissimo, kad nam nadvojvoda tumači svoje želje po ustih toli mudra državnika, ne ima sumnje o sretnom uspjehu.

— To znači po prilici, da nije trebalo poslati Rabatu, doda biskup.

— Mislim, žmirnu Rossi lukavo očima.

— I nije ga trebalo. Rabata je dobar kršćanin, valjan vojnik, strog upravitelj, al državnik nikada! Njemu bi valjalo povjerit važno kakovo zapovjedničtvo, gdje treba stroge ruke, gvozdena biča, a ne poslat u mletačke mreže, kojim je samo vaša mudrost dorasla. Radite samo tim pravcem dalje, a ja ću mislit, da Rabatu, možda suparnika vašega, odstranimo — daleko!

Rossi pokloniv se duboko odšulja se opet liepoj Marieti.

Za toga razgovora prijavi malen u crvenu svilu odjeven crnac, da su prispjela dva gosta i to plemeniti barun Josip Rabata, namjestnik kranjski i poklisar Njegove carske Svjetlosti i Antonio Capogrosso, poručnik prejasne republike na galiji g. Loredana.

Družtvo se dignu od čuda. Za časak udjoše gosti.

Rabata bijaše čovjek visok, pun, jak, reć bi debeo. Na kratkom vratu stajaše mu debela glava. Na okruglom, debelom licu vidio si nizko, prignuto čelo, gusto nabrane vedje nad bliedima modrima očima, koje ukočene gledahu preda se; pod krupnim nosom stiskale se čvrsto debele usnice, nad bielim ovratnjakom vidio si debeo podbradak. Duga plava kosa padaše mu na ramena ali bradi i brkovom ni traga. Čovjek bio bi reko, da je u Rabate žensko lice, al nepomičnost njegova oka i dvie crte iduće od nosnica do kraj usnica odavahu, da se u tom čovjeku ne taji ženska ćud. Poklisar imao je na sebi zobun od crne kadife žutih svilenih rukava, kratku kabanicu, visoke žute čizme i širok šešir sa crnim i žutim perom a uz bok dugačak, njemački mač. Poručnik Antonio, čovjek malen, pokloni se odmah biskupu, s kojim se je zajedno pod krinkom fratra povratio bio iz Senja.

— Gospodo i gospodje! prihvati Labieno pristupiv Rabati i pruživ mu desnicu, velika mi je radost pozdraviti pod mojim krovom dičnoga baruna g. Rabatu, carskoga poklisara i desnog prijatelja moga dragog rodjaka, prečastnog biskupa senjskoga. Radi toga prijateljstva pozvah slavnog ovog gosta u moju kuću, da mu prikratimo čas po našem običaju. Predajem ga vam gospodje, tà gdje valja tražit zabave, gdje prolazi sladje i hitrije čas nego uz krasne dame?

Rabata pokloni se silovito, te mu zazveknuše ostruge.

— Hvala, eccellenca, odvrati domaćinu, oprostite te zakasnih. Trebalo je sastavit izvještaj o mom poslanstvu, a carska je služba prva. Predajem se gospodjam, premda se za života predao niesam, nu oprostite ne budem li vam po ćudi, jer sam vojnik i oženjen.

Gosti zaokupiše stranca, koj je praznio čašu za čašom grčkoga vina smijuć se uz to grohotom pošalicam mletačkih dama.

— Illustrissimo! šapnu Marieta Rossiu, koj je Rabatu vrlo hladno pozdravio bio, sparno mi je, mučno mi je, izadjimo na zrak, na balkon!

— Vaša mi je zapovied najsvetiji zakon! promuca poslanik, te podje kroz staklena vrata za liepom gospodjom na balkon. Poručnik Capogrosso opaziv to, prisloni se na stup uz pritvorena vrata, na oko zamišljen, na oko gledajuć Dianu i Endimiona.

Liepa gospodja nasloni se na gotičku ogradu balkona. Mjesečina sterala se čudno po divnom joj čelu po bielih ramenih, po sjajnoj kosi, a oči joj drktahu poput noćne rose.

— Rossi, reče pridušenim glasom, ostaje li Rabata dugo u Mletcih?

— Što to pitate signoro! začudi se poslanik.

— Rossi, ostaje li Rabata dugo u Mletcih?

— Za dva, tri dana ostavit će ih, da se vrati u Ljubljanu.

— Ljubljana je blizu, vrlo blizu, Rabati je nadvojvoda vrlo milostiv.

— Čujem! odgovori poslanik ravnodušno.

— A vi se ničega ne bojite?

— Čega?

— Znate li, da vam Rabata može biti suparnikom?

— Meni?

— Da dodje mjesto vas za carskoga poslanika u Mletke.

— Mjesto mene? Zar ste signoro — —?

— Čula sam — ne ću reći, šta. Ja ne ću da taj medjed dodje mjesto — — vas. Privikla sam se na vaše poklone. Zapriečite to!

— Oh, Marieto! koliko sam sretan!

— Ne govorite o sreći, dok je nesreća blizu.

— Al kako?

— Gledajte ga odstranit daleko — iz Ljubljane —

ta kamo? — kamo? zamisli se liepa gospoja staviv ruku na čelo.

— Dà, kamo? opetova zaljubljeni poslanik.

— A, planu gospodja, u Senj! u Senj! medju uskočke gusare!

— Divne li misli, Marieto! Dà, tako će naša ljubav biti sigurna.

— Dà, samo pod tim uvjetom! doda gospodja. Imate li prijatelja na gradačkom dvoru?

— Imam i koliko!

— Dobro! pohvalite Rabatu, njegovu odvažnost; recite, da je samo on dorasao Senjanom. I naša ljubav je sigurna! doda Marieta mekše podav Rossiju ruku.

— Sutra poći će kurir u Gradac.

— Dobro! vratimo se u dvoranu!

Medjuto je oko poručnika Capogrossa razmatralo sliku Diane, al fino uho otimalo se za razgovorom liepe Mariete, toli živo, da se sagnuo bio prama balkonu, da mu je mjesec kradomice virio pod borove doljnje haljine, gdje na prsih stajahu srebrom vezena slova C. D. X. t. j. consiglio dei dieci.

U dvorani razgalilo se Rabati u sjajnom družtvu srdce.

— Sablje mi, kriknu Rabata dignuv kristalnu čašu prema svjetlilu, u vas je liepo, gospodo, u vas je kao u raju! Vaše palače, vaše crkve, vaše gospodje, vaše vino, sve to godi oku i srdcu!

— A opet se digoste ljuto na prejasnu republiku pred viećem, dà, mal da nieste slavu pjevali razbojnim Uskokom! progovori Quirini.

— Ja da branim Uskoke? Tršćane, Riečane dà! Al onaj senjski smet, svetoga mi Josipa, nikada. Tako mi sablje, viknu Rabata lupnuv po svom balčaku, bude li prilike, zakrenut ću im vratom, il mi recite da niesam plemić. Znam ja te djavolske svatove, kazivao mi

je o njih moj vriedni prijatelj, biskup senjski, a znam i to, da niesu svietlomu nadvojvodi Ferdinandu po ćudi. General sam, ljubim disciplinu, a gdje je Uskokom disciplina? Nu sada sjajna gospodo i liepe gospodje, valja mi poć; rad sam već sjutra krenut u Ljubljanu, rad sam da putem pohodim svoje rodjake u Gorici, pa mi je preša! — Al Uskoke ću ja — ne bojte se! — Španjoljac Mendozza govorio je ludo! — Ja ću to sve urediti.

— Generale! pristupi Labieno, koj je dosad sa biskupom govorio bio, hvala vam na počasti; vjerujte mi, veliku sam danas sreću doživio, nu oprostite mi na razstanku molbu. Nè molim za sebe, već za poručnika Capogrossa, koj vas je amo dopratio. Rodom je iz Luke od dobre obitelji, a dosad služio je upravo junački u našoj vojsci osobito na Kandiji. Njegova je satnija razpuštena, a mladić traži službu, koju će ovdje težko dobit, jer nije rodom Mlečanin, zato moli, ne bi li vaša milost — —

Antonio stupi pred Rabatu i pokloni mu se vojnički.

— Da ga ja namjestim? nasmjehnu se Rabata, omjeriv Antonija od glave do pete, na Kandiji, velite? Dobar junak! Ben! Svidja mi se. Bilo po vašem, eccellenza! Primam ga u goričke mušketire za poručnika. Okretan je, velite. Ben! Nek bude mojim pobočnikom. Sutra zorom će sa mnom. A za Uskoke se ne bojte! Ja evo dižem čašu i velim „Morte ai ladri!“

— „Morte ai ladri!“ odazva se mletačko družtvo živo kucajuć čašami.

Pokloniv se družtvu ostavi ugrijani general sa svojim novim pobočnikom dvoranu, a maleni crnac odprati bakljom obojicu do gondole.

— Gdje je vaš stan, Antonio? zapita ga general, sjednuv u ladjicu.

— Jedno petdeset koraka odavle u onom uzkom kanalu, al ja vas odpratih kući, illustrissimo.

*

— Čemu to? Spremite svoje stvari, i dodjite sutra zorom u palaču carskoga poslanika. Možete li kopnom kući?

— Mogu, illustrissimo!

— A vi izadjite. Felice notte!

— Felicissima, illustrissimo! pokloni se Antonio i skoči na kameni hodnik, idući kraj malenog kanala. Gondola generala odjuri, a Antonio krenu u uzku uličicu, pjevušeć kroz zube veselu pjesmicu. Baš hćede zakrenut za taman svod, za kojim mu kuća stajaše, al u hip stvori se pred njim ljudina — redovnik. Antonio prestrašiv se, uzmaknu za nekoliko koraka i posegnu za mačem.

— Stani! zaškrinu redovnik, uhvativ častnika za ruku! stani kukavice!

— Vi — i — i ujače Cipriano u Mletcih? zadrkta Antonio.

— Ne zovi me ujakom, izrode, koj si opačinom svojom ubio majku, jadnu mi sestru. Antonio poniknu nikom.

— Ti si uhoda desetorice. Znam, da ti je na prsih cimer izdajstva. Ti si bio kod Veluta. Tko bijaše ovdje u gostih? Antonio ne odgovori.

— Govori, velim ti.

— Ne ću! osovi Antonio prkosito glavu i oko mu planu poput riša?

— Ah tako li? nasmija se redovnik. Ti znaš, da bi me mletački inkvizitori stavili na muke. Zovni der drugove svoje, ali ih dozvati ne ćeš. Govori, tko je ondje bio, šta li se govorilo, il će se sutra u lavjem ždrielu od kamena kraj duždeve palače naći pismo i dokazi, da Antonio Capogrosso pravi sa tajnom družbom krive cekine. Jesi li kada vidio, kako se takovi kovači ziblju na vješalih medju stupovima svetog Teodora i Marka na Piaceti? Govori!

— Kod Veluta? promuca Antonio biesan, bijahu Rossi, Quirini, de Dominis i Rabata.

— Govori dalje, kazuj sve! reče redovnik dignuv o mjesečini bliedo lice i držeć svejednako Antonija.

— Napijahu smrt Uskokom — Marieta Quirini sklonu tajno Rossi-a, da radi, neka Rabata dodje u Senj, a — mene učini Rabata svojim pobočnikom na molbu Velutijevu. To je sve.

— Tebe?! — Tebe?! zadrkta fratar.

— Dà.

— Dobro! nastavi Cipriano mirnije, idi s Rabatom, idi u Senj, al radi samo što ti ja kažem, inače — ovdje vješala — ondje uskočki nož! Nà kukavice, svrši redovnik, baciv kesu cekina na kamen, uzmi zlotvore, ni republika ne plaća bolje. Dakle nož — ili vješala! A mene vidio niesi!

— Hvala ujače! promrmlja Antonio, dignuv kesu, niesam vas vidio ni jednim okom. Laku noć!

Al redovnika bje nestalo.

IV.

Nedaleko od samostana sv. Pavla pustinjaka do gradskih zidina stajaše u Senju kuća uzka, visoka od siva kamena, a nad vratima kuće u kamen uklesan grb knezova Posedarića, starinom Dalmatinaca iz Posedarja, sada senjske vlastele. U prvom spratu stanovaše knez Martin Posedarić, udovac sa kćerkom si Klarom, u drugom pako spratu u skromnoj sobici, majka mu gospa Lucija Posedarićka, starica sliepa od osamdeset i pet godina. U sobici, čisto obieljenoj, ne bijaše vidjet nikakova sjaja ni gospodstva. S jedne strane virio je čudno u sviet izšaran, trbušast ormar, uzidan valjda prije jedno sto petdeset godina u debeli zid kuće. Za staklenimi okni ormara vidio si nešto mletačkog staklenog posudja,

nešto turskih čašica, čudne starinske prilike i ne ima sumnje, da je te riedke darove koj Posedarić, bivši mornar, prije mnogo i mnogo godina donio bio preko mora u Senj. Okolo zidova stajahu jake klupe, u kojih je stara gospa čuvala svoje haljine i tumbane, svoje gjerdane i kožun. U sriedi sobe stajaše velik stol, a u kutu postelja uzka, duga, visoka na jakih noguh, pokrivena perzijskim sagom. O zidu vidio si samo sliku čudotvorne majke trsatske, pred kojom je dan i noć gorila srebrna svjetiljka, a do nje visila vrlo nejasna prilika nekog trgovačkog broda, pod kojim bijaše upisano ime „San Antonio di Padova, vasello dei Possedari“. Do same postelje na drvenu stolcu sjedjaše sliépa, sgurena starica. Bijaše to više kip od kamena, nego li živ stvor. Crna, kratka jaketa, sapeta srebrnimi dugmeti, rukava u sriedi širokih a pri kraju uzkih, crna suknja od svile odievala je staričino tielo, a oko glave i vrata bijaše joj omotan biel, bielcat rubac, iz koga je virilo žuto, nabrano lice, fina nosa, tankih upalih usnica, velikih, tamnih — al ukočenih očiu, virilo lice iz rubca kao stara slika iz sjajnog okvira. Noge joj stajahu na sagu u papučah od žute kože, sa strane visio joj o pojasu debeo, srebren lanac, a na njem nekoliko velikih ključeva. Suhima rukama motaše debelo zrnje svete krunice. Za koga je molila? Za sav rod, al najviše za svoga Niku. Ta već punih dvadeset godina moli za Niku, plače za Nikom, svojim mladjim sinom, pa je i osliepila od suza. Niko je išao na brod, na more u Amsterdam, al od onda ne ima glasa od njega. Stariji joj sin Martin priča, da će se Niko skorim povratit iz Genove, starica plače, moli i vjeruje i čeka Niku iz Genove, čeka dvadeset godina, premda sav ostali sviet izim starice zna, da su Niku prije dvadeset godina kod Malte ubili tunežki gusari.

Nu ima li koja duša, da joj dojavi taj žalostni glas, da zarine nož u to dobro, staro srdce? Ta na mjestu

bi pala mrtva. Bijaše po podne. Sunce je blistalo kroz malene prozore, silovita bura drmala je prozori, drmala cielom kućom. Starica moljaše. U to se otvore vrata. Starica krenu glavom onamo. U sobu udje čovjek visok, širok, silnih prsiju. Lice mu bijaše dugoljasto, bliedo al krasno, crno mu je oko igralo kao munja na moru, crna mu brada padala do pojasa, kosa bijaše mu kratko pristrignuta. To liepo, snažno muževno tielo odievala je haljina od plavetnog sukna, uzke crne gaće, a na glavi mu stajaše crven-kapa. Za čovjekom koracaše djevojka, prava otčeva prilika, spuštenih dugih pletenica, poniknute glave, odjevena u crno, a najzad udje u junačkom zlatnom ruhu pod sabljom mladić, pun, zdrav, crnokos, oka sokolova, jakih obrva i malenih brčića. Oko djevičino bludjaše nestalno ovamo, onamo, kadkad joj planu oko pod dugimi trepavicami, kadkad joj se lice osu ružicom, a pune grudi nadimahu joj se silovito, a mladić — idjaše slobodan, veseo kao jelen u gori, oko mu sievaše kao sjajne toke na junačkih mu prsih, rumene, pune ustne mu drktahu izpod crnih brčića od radosti, od blaženstva.

— Tko je? zapita starica otvoriv usta, à ti li si Martine? Imaš li kakov glas od Nike, imaš li sinko?

— Ne imam, odgovori snažni junak mekanim, blagim glasom, al sutra će doći otac gvardian iz Rieke, on će nam sigurno donieti dobrih viesti, jer mi na odlazku obeća, da će se na sve strane razpitati.

— Hoće li? Hoće li? odvrati starica. dugo je to sinko Martine, ah predugo! Sinoć sam liepo o njem snivala. Ljubila sam ga, grlila ga i gledala ga, čuješ li Martine! gledala ga ja, sliepa sirota. Dugo je tomu. Pomozi mu majka trsatska! Al pošto si došao Martine? Vas ima tu više — i Klarica je tuj, jesi li zlato moje? Jesi li?

— Jesam, babo sladka! zavapi Klara i klonuv na

koljena, spusti liepu glavu u staričino krilo. Starica, prenuv se, uhvati ju obiema rukama za glavu, ele si objestna! Kako li se preplaših. Pa vidj! vidj! Mokre oči! Šta ti je snašlo mlado srdce? Po što ste došli Martine, da mi nosite nemir u moj mir?

— Majko draga! reče knez Martin, ne doniesmo vam nemira, već sreću i radost!

— Sreću i radost, sinko? zaklima starica glavom, oj to su u mene riedki gosti; ne pamtim im već imena.

— U istinu, majko, nastavi Martin. Danas mi pade na dvor biel goluban, pa me upita na junačku vjeru, ima li tu biela golubica. A ja mu rekoh, da je se pravo ne sjećam. Al mi reče goluban, da je on poznaje u oko, i da bi mu pristala; još reče, da je od dobra roda i kuća da mu je prazna. Tad pozovi ja golubicu, i upitaj ju, šta li bi rekla, da goluban zaguče, a ona ne reče „Ne ću!“ Doletiše i braća golubanova i rekoše, da će zakriliti ju svojima krilima, i da joj nikad ne će nedostajati prosa.

— Šta mi tu baješ kao na božić, i čemu te šale, ne znaš li, da je danas velik post? razsrdi se nekako starica, pritiskujuć življe Klarinu glavu. Govori, po boga, na tašte Martine? Šta je? Svatovi? Klaricu da mi udate, moje diete, moju Klaricu?

— Dà, majko, odgovori knez. U dvie, tri sve rekoh: Moju Klaricu snubi vrli plemić i junak Jure Daničić, sin moga pobratima Ivana. Vi znate, majko, da je to slavna krv. Vi poznajete njegova otca, vi ste poznavali slavnog mu strica Gjuru, radi čijeg je junačtva car Rudolf cielomu plemenu Daničića podielio ugarsko plemstvo, vi bijaste, majko, posestrimom Klare Antulovićeve, babe toga mladića, komu je junačtvo preraslo brčiće; našeg je naroda sin, Senjanin i vlastelin. Ja rekoh: u ime božje! Djevojka porumenje kao ružica, a

evo nas, dobra starice majko, pred vama, da i vi reknete svoju i da mlade blagoslovite.

— A ti? Ti? dignu starica djevičinu glavu, i guste joj kaplje drktahu na ugaslih očijuh, šta ti veliš, Klarice?

— Ja — šapnu djevojka zažariv se silno — ja sam toli sretna — sretna babo sladka!

— Vidj! nastavi baba staviv ruku na Klarine grudi, kako to srdašce leti — leti kao lastavica. Tu ne ima lieka van kapa, kapa! Znam ja to, što će reći: kuc, kuc, kuc! A od mene si tajila, idi grešnice mala! Jer po srdcu tom sam izmjerila, da to nije planulo preko noći, da su to stariji računi. Mudri li ste. Izmolili ste litaniju, pa sad vas ovamo, da baba rekne: „Amen!“ Mudri li ste? Dà, šta sliepa baba, u kut, je l'?

— Nemojte, majko, vaše čiste ruke neka su pečat toj sreći; bez vas ne ima blagoslova! doda knez.

— Ti ćeš dakle babu ostavit? proplaka starica mirnije, privinuv djevojku uz uvele grudi.

— Oh babo! Tebe ostavit! Mogu li? zajeca djevojka.

— Možeš li? Ludice! Moraš, moraš! nasmjehnu se baba kroz suze, ne znaš li, što bog kaže! Ostavit ćeš otca i mater i poći ćeš za svojim mužem. Šta baba? Još koj otče naš pa u grob. Namučih se, hvala bogu, dosta toga svieta! Al ti si mlada, mlada, ti idi po svom srdcu. A, reci, gdje ti je mladi?

— Evo me, majko, kleknu mladić pred staricu, evo me na koljenih pred vama, a ne ću se dignuti bez vašega blagoslova, tako mi vjere!

— A ti si to, sinko, progovori stara tražeć rukom Gjurinu glavu, dodji amo, da vidimo, nastavi gladeć mladićevo lice, mlad si, ćutim, gladak si; junak si, čula sam; je l' ti mila, onako od srdca mila?

— Oh jest, majko!

— Pa reci, sinko, je l' liepa? Ti to bolje znaš. Ja

je nikad vidjela niesam, čuješ li nikad! Jer već mi je bog bio dignuo vid, kad ju majka porodi na sviet. Kazuj, je l' liepa?

— Jeste, majko, odgovori mladić, preliepa.

— Dobro, uzmi je, u — zmi! šaptaše na drktave usnice baba, „blagoslovio vas, djeco moja, bog! Zakrilili vas svi božji andjeli! Budite sretni vi i vaš porod i molite za dušu vaše sliepe sirote, babe! Klarice dušo, čuj! Rekoh ti, šta je božja rieč. Ti slušaj boga. Ovo ti je gospodar, otac, majka, krov i štit — ovo ti je sve. Bez njega ti ne ima života, kao ni mahu bez kamena, njegova duša tvoja duša, njegova tuga tvoje suze, njegova radost tvoje veselje. Jednu ćete pogaču grizti, iz jednog vrča piti, pod jednim ključem počivati. Slušaj ga, ljubi ga, tješi ga! Ti znaš, da mužkoj glavi valja ići u sviet, u buru, u list, u krv, da mu valja ići u zlo. Pa je brižan, pa je plamenit i jarostan i mrk. Toli ga, blaži ga, gladi mu čelo i moli boga za njegovo zdravlje. A ti, sinko, čuvaj mi diete; dobra je, čista je kao rana rosa. Jest i vrele krvce, a to smo svi — i ja stara sirota; al ne prekipi Klarica. Drži mi tu ptičicu na svilenoj uzici, ne drži je na krutu lancu, da si ne slomi krila. Čuvaj mi je. Bog vas blagosovio, djeco!“ Moja draga djeco! zajeca starica iz dubine srdca, pokriv si rukama lice.

Mladić se dignu na noge. Prekrstiv ruke stajaše niem, poniknute glave pred čudnim ovim prizorom, gdje no se grljahu starost i mladost, snaga i nemoć, plačuć zajedno s tuge i radosti. Napokon dignu ponosito glavu i spustiv lievu ruku, stavi desnicu na srdce, pa će ovako:

— Starice majko! I vi kneže, drugi otče moj! Na svoje ime, na svoje zdravlje, na svoju vjeru junačku, na svoju sablju uzdanicu, na svoju desnicu ruku kunem vam se ovdje pred vašim čestitim obrazom i pred licem pre-

svete bogorodice, da ću Klari svojoj vazda biti dobar drug, da joj vjere nikad prevjeriti ne ću, da ću ju pazit ko oko u glavi, da ću se njome dičit ko junačkom perjanicom, da će mi stavno stajat u srdcu do mirnoga mi groba. I ne ovršim li, što vam evo obrekoh na moju dušu, ne ugledo nikad lica božjega!

— Amen! završi knez.

— Idite, djeco, idite! mahnu starica, kasno je, leći mi je; oj kako bura potresuje sviet. Izbavi nas milostivi bog oda zla. Driema mi se. Oj da mi je snivat o Niki, da ga opet vidim u snu. A ti, Martine, da mi niesi zaboravio! Za sve pitaj gvardiana! Laku noć djeco!

— Laku noć, babo! odazvaše se mladi.

— A dà! dosjeti se starica, uhvativ ključeve, Klarice! hodi der. Evo otvori tiem ključem ormar. U drugom pretincu naći ćeš crvenu škrinjicu. Donesi mi ju.

Klara učini, kako starica reče, a ova otvoriv obzirno kutiju, stade po njoj pipati i kopati.

— Hà! Evo! nasmija se starica. Zatim izvadi velik zlatan križ, obložen rubinom o zlatnu lancu. „Nà, uzmi na dar od mene, Klarice! Taj mi križ dade mati moja, kad mi se bilo udavati, a ja ga pričuvah za unuku. Dobro ga čuvaj! Sveta je to starina, u našoj obitelji čuvana od sto i sto godina. Dade ga jednomu pradjedu momu knez krčki Frankopan. Za onda bijahu knezovi krčki Senju gospodari. Dade mu ga sbog vjernosti i junačtva. Čuvaj ga! Dok je čitav, ne može ti nahuditi nesreća. Ču li me! Izpadne li koj kamen, zlo po tebe! Ovo stavi opet liepo u ormar. A sad laku noć!“

Mladi odoše sa knezom. Klara se svrati sa otcem u svoj stan, a mladi junak oprostiv se s njima izidje na ulicu. Tu naidje na Orlovića.

— Dobra ti sreća junače i gospodine! podviknu mu Uskok, kako zdravlje? Pa šta te i pitam? Idu gradom glasovi, da kupiš kićene svatove! E, valja ti posao,

na liepu sreću si se namjerio. Baš ti vriedi mlada tri careva grada. Hoćete li skoro?

— Hvala ti, Jurišo vojvodo! odsmjehnu mu se mladić. Hoćemo, ako bog da poslije tri Kralja. Ne čudi se, ugledao sam se u te! Ti si, kako ljudi pričaju, vražki zaigrao. Mlečići da pucaju od jeda. Niesam te vidio pol vieka, niti si me zvao u svatove, a nepozvanu gostu za vratima mjesto. Nu, reci, kako to bi?

— Ne karaj me, gospodine Jurju, odvrati Uskok, tà valjda pojedosmo zajedno koje zrno soli, koju mrvu hljeba pa i ne treba poziva i dočeka. Nu ja tvoga čestitoga lica minuo niesam, al tebe ne bje pri kući, već si nekud poletio bio u krajinu. A meni bijaše preša, i velika preša! Kako to bi? Naopako, velju ti, gospodine Jurju! Ne nasjeko se nikad turskih glava, ako niesam pri tom glavu u torbi nosio. Al pomože bog i sveti Nikola. Jednom potisnuše naši Uskoci barku u more, ne bi li se gdje našla šaka mletačkih glava. Bijahu to momci moje čete, vražki momci do jedinoga Brnka Arapčevića, pravog krvnika i zlotvora. Uvrebasmo čamac iz Vrbnika, pa za njim! Kad opazih, da to niesu Mlečići, već pitoma vrbnička krv, rekoh svojima: „Manite, braćo! Ne zadievajmo se u te mirne ljude, ta ono je naš rod!“ Badava, momci uhvate barku, pa dà pliene bez obzira. Nu hulja Brnko ne traži ni srebra ni zlata, već kao pašće zaskoči jadnu djevojku. Jesi l' ti čuo, da junak dira u djevojku? Uzkipilo u meni, te viknem: Brnko! U kraj šape! al hulja mi na to: „Traži ti, vojvodo, svoje, ja nadjoh moje, djevojka ide mene milim il zlim!“ Djevojka otimaše se kroz plač, a ja trgni malu pušku, namjeri i odapni a krvnik ljosnu u more. Tako izbavih Dumu, i povratih je kući. Nu sbilo se, te se pri tom i zavolismo. Al dà, neki se Mlečić bio polakomio za bogatom baštinicom, a rodjaci joj i danju i noćju: „Uzmi, pa uzmi gospodina!“ Kad je na tiesno bilo, posla mi djevojka

po ribaru glasove: a ja, gospodine, sred ljute bure po nju. Sastavim vraga sa crnom zemljicom, smognem nekoliko Arbanasa i iznesem svoju Dumu iz pasjega ždriela. Posedarići ju primiše liepo u kuću, a gospodjici Klari od mene hvala i od boga blagoslov, te je biednoj siroti dala krova, jer kod mene, neženje, nije mogla noćiti. Nu poslije se vjenčasmo, a sad je Dume moja žena. Tako bi, a da vidiš, kakova je, evo nas pred mojom kućom, pa ti zadji k meni: Ženka će se veselit, kad čuje da si Klarin zaručnik. Nešta je dakako stidna, al što ćeš? Mlada krv, pa se zaletila amo u tudji kraj.

— E dobro, da vidimo, je l' prama tebi, odgovori Daničić i oba zadjoše u Orlovićevu kuću.

V.

Bilo je blizu božića, vrieme tmurno i burno. Oko osme ure večernje sjedjaše za dugačkim stolom refektorija u senjskom fratarskom samostanu vrlo živahno družtvo. Braća, izmoliv svoje obične molitve bješe se već uklonila u svoje izbice, samo je otac Viktor, gvardian samostana, čovjek jak, pun i visok, zaostao sa svojimi gosti, odličnom senjskom gospodom. Sumorna svjetiljka sterala je slabo svjetlo svoje po kamenom podu dugačke dvorane, po čadjavih slikah svetaca iz reda sv. Franje, po velikom bakrenom vrču nasred stola, po muževnih licih junačkih Senjana. U velikom kaminu od kamena plamsao je veseo plamen. Bijaše tuj toplo i udobno, a gospoda su malo marila, kako bura silovito bije u prozore, kako nemilo fijuče po dimnjacih. Čelo stola sjedjaše otac Viktor, čovjek crnih, pronicavih očiu, vrlo pametna lica. Do njega poredali se kapetan Danilo Barbo, knez Martin Posedarić, vojvode Gjuro Daničić i Juriša Orlović, kastelan Vuk Hreljanović, vlastela i starješine Vuk Matijašević, Antun Mikulčić i Mihovil Radić, ljudi

kršni i čestiti, a malo podalje, bliže kaminu driemao je, prekrštenima na trbuhu rukama, gradski notar. Otac gvardian natakao je marljivo iz bakrenog vrča u čaše dalmatinsku rumenu kapljicu, a gosti gucajuć razgovarahu vrlo živo, mašuć silovito rukama.

— E boga mi! kneže Martine! protegnu se kapetan Barbo, klepećuć lievom rukom u žepu srebrnimi novci, a lupajuć desnicom po stolu, baš si liepo pogodio; dobit ćeš vrla zeta. Valjan si Jure, valja ti glava, valja ti ruka. Gledte, kako se je mladić zažario! Bog te vidio, čega se stidiš? Ta niesi djevojka. Bog te živio mladi junače! I tebe i tvoju mladu! dignu kapetan čašu i za njim svi gosti kličuć: „U zdravlje Jure!“

Jure zahvali se pokorno.

— Hm! pucnu kapetan jezikom izprazniv čašu, ala grije ta tvoja kaplja, otče gvardiane! vidim da malo haješ za mletačke galije, što nam obsiedaju luku, jer ili tvoja pivnica ne ima dna, kako je puncata, ili su ti taj divni napitak u mješinah krilati andjeli prenieli preko brodova toga mletačkog pasoglavca Paskvaliga!

— Niesu nam se, hvala bogu, bačve presušile, odgovori gvardian kroz smieh, pritočiv kapetanu, našla bi se u ovom našem siromaštvu još koja kapljica za ovu svietlu gospodu, koja se, mislim, ne mogu potužiti —

— Da pater Viktor ne napaja žedne, zamumlja prenuv se od driema gradski notar.

— Nu ako se nama niesu bačve presušile, nije vašemu gospodstvu kesa, nasmija se Viktor, jer sudeć po srebrnom zvonu u vašem žepu — —

— Ha! ha! ha! primi se kapetan za trbuh, „jeste li čuli, gospodo, kakov je klevetnik pater Viktor? Nà! baci kapetan srebrnu škudu na stol, nà čitajte, šta škuda piše. Nit vam je na njoj krilati grabežljivi lav, niti ime dužda Paškvala Čikonja ili Marina Grimana — al borme, ne ćete na njoj ni naći slike svjetloga cara Rudolfa ili

nadvojvode Ferdinanda. Škuda je od pokojnoga nadvojvode Karla. Po tom mora svaki pametan čovjek zaključiti, da ta škuda nije mletačko mito, ni carska plaća, koje pod Ferdinandom još dobio niesam, već mrvica od sretnijih vremena. A? Je l' tako? sagnu kapetan glavu.

— Kapetane, lupnu kastelan Vuk Hreljanović Danila po plećih, ti si veseo svat i poštenjak, nu reci mi, po boga, šta nosiš na svome srdcu ta srebrna tri križića kao nekakov biljeg smrti. Kazuj, šta će to — —

— Jest biljeg smrti! kriknu Barbo skočiv na noge, a oči mu planuše kao risu; al pustimo to, Vuče! smrknu se sjednuv i spusti glavu.

— Kazuj, Danilo! Šta je to? zamoli knez Martin.

— Kazujte! navališe svi.

— Pa dà! Pa hoću! dignu kapetan glavu i iztrusiv čašu prihvati: Ta tri križića znače smrt — znače osvetu. Čujte me. Dvadeseta teče tomu godina. Bijah mladić kao dren i zastavnik kranjskih arkebuzira u Gorici. Čuvali smo onda medju od Mletaka. Sa mnom življaše mati i sestra. Plemići smo od starine, negdje iz Italije, al rod vojnički — pa tu se živi od spore plaće, a kesa nije nikad puna. I mi izim moje plaćice ne imadjasmo nego dvie tisuće cekina imetka, a od tih stavismo tisuću pod ključ, nek žutaci čekaju, dok mi se sestra ne uda. Moja sestra! Bože moj! Krasna li bijaše ta zlatokosa djevica, ko ružica, ko zviezda, ko andjo! — — Zvaše se Karlotta. Pa toli stidna, toli ljubka, toli, mila — — oh! Ta niesam pjesničar, da vam ju ljudski opišem, al, velim vam, u crkvi ljepšeg andjela vidjeli nieste. Življasmo tiho u zakutku, ja hodajuć po vojničkoj službi, mati i sestra radeći kod kuće. Ja niti sam pio, nit kockao se, i kako me niesu vidjevali kod veselih pijankah, prišili mi drugovi nadimak: „Svetac Danilo“. Briga mene! Življah veseleći se sa mojom i zlatokosom sekom. Bijasmo sretni i pre-

sretni. U jedan put dodje mojoj četi zapovied, da krene put mletačke medje. Valjalo je ženske ostavit u Gorici. Majka i onako od uloga ne mogaše izlaziti iz kuće, pa šta će i ženske pod vojničkim šatorom? Nekako mi je težko bilo; kad je nekog jutra bubnjar moju kumpaniju sazivao na pohod, kao da je po mojem srdcu lupao. Majka plakaše, plakaše sestra, plakah — sablje mi — i ja. Odoh. Tri mjeseca čarkasmo sa Mlečići po medji, pa se napokon povratismo u Goricu. Sretna li mene! Al kad ja tamo, čudne li promjene! Majka ni da se makne, a Karlotta, moja rumena, puna, vesela Karlotta — blieda, suha, nevesela, sve preda mnom gleda u zemlju. Gledao sam dan, dva, tri dana, gledao tjedan dana, ja kao da sam Karlotti na neprilici bio. Napokon rekoh sestri oštro: Govori! a ona u plač. Govori! dogrmih joj jače, i ona mi je govorila — — ah šta! Bio vam tu neki bogat plemčić, djavolast prevrtljivac gladka lica. Taj je uvrebao Karlottu, kad je išla u crkvu. Zapali se usijana glava. Vrti se, namiguj, uzdiši, pa ovo, pa ono, i kad na sve to kucanje nije bilo odziva, podmiti staru služavku, zavuci se pod mrak u kuću, kad je mati spavala — i — i moja sestra imala je biti majkom — a nije imala muža. Majka dakako nije ništa o tom znala. Lupih se šakom u čelo, proćerah služavku, opasah sablju, podjoh k plemiću. Čudeći se mojemu gnjevu, odgovori ljubezno, da će uzeti djevojku. Zavjerio se i djevojka mu volila. Neka bude i tako, rekoh i sve potiho dokazah majci. Plemić je dolazio u kuću, uročismo dan za svatove. Bijaše preša. Dodje rok, al ne ima mladoženje. Potražim ga, ne ima ga kod kuće ne ima ga u Gorici — pobjego u sviet — —

— Ubila ga puška! planu Juriša posegnuv za svojim nožem.

— Za pol godine umre mi od žalosti sestra, umre i njezino čedo, dva mjeseca iza toga zakopao sam majku.

Poslije dočuh, da je božji taj grešnik oženio bogatu kćer sestre biskupa lavantinskoga, s kojom je već od više godina zaručen bio. Krenulo me iz Gorice; prije odlazka pohodih na groblju tri mila križa; na njih zakleh se pred bogom, da ću se osvetit. Onog dana priših si na srdce ova tri križića, nek me sjećaju osvete — i, imena mi moga, osvetit ću se. Dvadeset godina ih nosim i nadam se skoroj prilici.

— A taj plemić — ta hulja? zapita knez Martin.

— Jest gospodin barun Josip Rabata, vicedom kranjski, odgovori kapetan.

— Ubio ga tries božji! zagrmi Juriša.

Gosti mučahu. Kapetanu vinula se suza na brk. Malkò se zamisli i izprazni drugu čašu. Mrk nastavi:

— Pustimo to! Moja je stvar! Ne tiče se vas! Govorimo o' drugom. Dà, otče Viktore, šta ste čuli na Rieci o naših senjskih poslovih?

— Razpitivao sam dosta; ništa niesam saznao van, da se biskup Mark-Antun voza radi tih poslova ovamo i onamo.

— Sve mi se čini, prihvati ozbiljno knez Posedarić, da nieste pametno uradili, podpisav proljetos onaj mir sa Mlečići. Mi ga Senjani držimo, drže li ga oni? Smiju li naše ladje slobodno izlazit iz luke? Pa tko se je zajamčio za Mlečiće? — Senjski biskup!

— Istina, istina! potvrdi stari vlastelin Radić.

— A kako ne bi to pismo valjalo, kad sam ga ja pisao in optima forma i na to udario pečat, doda notar Srebrnjak.

— Prevariše nas na vjeri, gospodo! planu vojvoda Orlović.

— Čini mi se, nastavi knez Martin, da nam baciše tu meku, neka mirujemo, dok ne spletu oko nas mrežu. Ja ne vjerujem biskupu.

— I narod se silovito buni! primieti Jure Daničić.

— Gospodo! progovori kapetan Barbo, ne mislite, da se meni taj račun čist čini. Vidim to i sam. Uzdao sam se u biskupa. A bio sam rad umirit senjski narod, jer ovamo mletačka nevolja, onamo — osobito kod Kaniže — turska. Ma se eto prevarih.

— Sa Mlečići ne ima nikad mira, nit će ga biti, osovì knez Posedarić junačku glavu i oči mu planuše življe. Ili će oni nas izjesti, ili mi njih skončati. Dok bude u meni duše, kucat će u tom srdcu živa mržnja na Mlečiće, jer su oni zator roda našega, jer rade, da im budemo roblje — pusto roblje. Moj rod polazi iz stare djedovine hrvatske — iz Dalmacije. Gledajte tu nekad liepu — sada jadnn zemlju. Iztriebiše vinograde, posjekoše masline, da tjeraju naš narod na more, izkorieniše naše šume, da si sagrade korablje, u kojih će rob Dalmatinac svojim znojem, svojom krvlju sticati bogatstvo i slavu oholoj Veneciji. Pitajte Carigrad, Moreju, Famagustu, Lepanto! Čija li je to slava? Mletačka. A čija je sievala sablja, čija li tekla krv? Zar himbene senatorske čete sa Markova trga, zar bogatih kramara sa Rialta? Nipošto. Hrvatska je sievala posjeklica, iz hrvatskoga srdca tekla je junačka krv za tudju slavu! Što čeka vas, budete li meki, pokorni, vas, slobodne junake, dične plemiće? Robstvo, vječito, kleto robstvo, lanac na mletačkoj galiji, muka pod olovnim krovom ili smrt u podzemnom duplju duždeve palače. Ta gledajte mene! Moj rod je napustio staru domovinu, liepu Dalmaciju, gdje sada našinac ne vriedi ništa, gdje mu tudjinska noga stoji za vratom, gdje ne smieš slobodno junakovati, disati ni misliti. Pa pitam vas, koja obitelj u ovom gradu ne ima od Mletaka tražit brata, otca, sina, muža il vjerenika? I ako vam to dosta nije, sjećajte se krvave rane naše, sjećajte se slavnoga Klisa tog vječnog spomenika junaka Petra Kružića! Na ove svoje oči gledah tu vječnu sramotu slavne Venecije.

Četvrta tomu teče godina. Vi znate, kako je knez Bartolović oteo pomoćju senjskih junaka tvrdi Klis iz pandža osmanskog zmaja, vi znate kako je slavni kapetan Albričić branio junački to gorsko gnjezdo, vi znate kako mu naši junaci pod pokojnim biskupom Antunom pritekoše u pomoć, kako je i biskup pao, kako general Lenković, moj rodjak Jure, i ja jedva živi utekosmo od zasjede turske, za koju su Mlečići dobro znali, kako Albričić predavši se na vjeru izgubi glavu. I vidjasmo jedra mletačkih galija, dà, mletački general Benedikto Moro stojeći sa svojom vojskom — kršćanskom vojskom — pod oružjem gledaše, mirno kako stostruka turska vojska na prievaru skončava kršćanske junake — i mletački general ne pomože. Ja sam to gledao. To vam je slavna Venecija, to vam je stara ona varalica, s kojom sklopiste mir. Nu ja se zakleh onog dana na sablju svoga otca, da ću do groba mrzit Mletke, osvećivat im se do smrti svoje.

— Valja ti rieč, kneže! skoči vojevoda Orlović, valja ti, kao da si je uz gusle slagao. Ne stalo im traga sa svieta od naše sablje! Da bog da!

— Da bog da! ozva se družtvo.

U taj par otvoriše se neopazice vrata refektorija, a u sobu stupi prekrštenih ruku visok, suh, blied redovnik u bieloj halji sa crnim talarom. Oči mu plamćahu čudnovato. Ustaviv se ne opažen na vratih, reče!

— Da bog da! Amen.

Sve se glave okrenuše prema vratima u čudu.

— Mir s vami i blagoslov Gospoda na vas! produži redovnik. — Duh gospodinov nadahnu me, i bura na svojih krilih donese me k vam, kojim podade bog Izraila plameni mač, da obranite sveti znamen križa od pogana i lažnih proroka! Mir s tobom slavni rode makabejski, koj si skrhao lance Irudove, koj si razmrskao glave vragova, kao što Gedeon crepove. Uljezi u tebe

moć i jakost Gospodina, da ti junačko srdce odoli himbi paklenoj. — Redovnik umuknu časak, zatim nastavi: U čudu me gledate, zatočnici sv. Krsta, ne znan sam vam po vidu, stran po jeziku. Ali po srdcu sam vaš. Natovarih na ledja svoja težak kamen, da me bura ne odnese u valovito more, i pješice prevalih planinu, da vam javim, kako ručeći lav obilazi oko vas, ne bi li medj vami ugrabio plien. Jeste li čuli za patra Cipriana Guidia iz Luke, koj se pred licem svetoga otca dignu da obrani junake Uskoke proti paklenoj himbi bludne Venecije, koga zloba mletačka okova u težke verige, baci u mračnu tamnicu, koj je streso te lance i dogrmio cincarskomu plemstvu na Rialtu „Lažeš na Uskoke, božje zatočnike!“ jeste li čuli o božjem službeniku, koj stoji na desnici slavnog Hrvata, gjenerala Lenkovića?

— Jesmo! skočiše gosti na noge.

— Taj Cipriano Guidi — sam ja!

— Cipriano Guidi! začudiše se svi.

— Taj Cipriano dodje, da vam kaže, da se Senju sprema zlo. Vaš pastir — Mark-Antun vas je izdao Mlečiću. Zavjerio se tajno, da će svoje stado izdati vuku. Prevario je cara, hineći pravicu, prevario je vas, hineći mir. Razćerat vas rade iz Senja u sve kraje svieta, izkorienit vaše liepe šume, smaći vaše vojevode, sažeći brodove, otet vam glavu, blago, sablju, ime, domovinu — a himba Marka Antuna izabra svojim orudjem mićenika mletačkog generala Josipa Rabatu.

— Sangue di dio! Rabata! kriknu kapetan lupiv se šakom u prsa „Hora se primiče. Smrt izdajicam!“ dignu kapetan čašu.

U isti hip zabljesnuše sablje i noževi. Junaci prekrstiše svjetlo oružje a gvardian položi nanj razpelo.

— Junaci! progovori knez Posedarić mirno i svečano „tako nam raja i zavičaja, tako nam vjere i poštenja, tako nam imena i plemena, tako nam sablje i

slave, proklet onaj medju nami, koj ne obrani dom od izdaje, narod od nevolje, grad od propasti!

— Proklet! zagrmiše gosti.

— Osveta Veneciji! Smrt Dominisu i Rabati!

— Smrt! odazva se družtvo.

— Amen! završi redovnik, razširiv nad glavami ruke.

Amen! Amen! ruknu bura nad Senjem poput trublje sudnjega dana.

VI.

Sredinom mjeseca siečnja 1601. bijaše na Rieci van reda živo. Tiesne ulice, nizke krčme staroga grada bijahu puncate raznolike, šarene vojske, a dan za danom dolazile nove čete iz Gorice, Pazina, Trsta, Karlovca i Ljubljane. Najviše buke pako bijaše dne 26. siečnja prije podne, jer je imala stići zadnja kumpanija goričkih arkebuzira pod kapetanom Odoardom Lokatellom. Redovnici, gradski starješine, kramari, postolari, piljarice, kranjski oružnici od žute kumpanije, istarski bieli konjanici, njemački mušketiri, karlovački laki katane i štajerski zeleni oklopnici — sve je to jurilo na gradska vrata kod mora, jer su Goričani imali doći na brodovih iz Trsta, čemu je privolio i g. Gierolamo Kornaro, mladi upravitelj mletačke Istre i g. Filip Paskvaligo, zapovjednik mletačke mornarice u jadranskom zaljevu, koj je sa svojimi brodovi stajao u Omišlju na otoku Krku. Sviet se je dosta čudio toj nenadanoj milosti mletačke gospode, koja niesu trpila oružane nemletačke ladje u tom moru, nu ljudi su dobro znali, da su se mletački generali i g. carski povjerenik Rabata o tom liepo dogovorili bili, sviet je po tom slutio, da će koga toga Uskoka zaboljeti glava — jer se je sva ta vojska spremala na Senj.

Pred vratima pod velikim gradskim tornjem kod mora bio se naslonio o zid malen bradat častnik u arkebuzirskom odielu pod širokim šeširom, gledajući mirnim al pozornim okom tu šarenu vrevu. Taj častnik bijaše signor Antonio Capogrosso, pobočnik carskoga povjerenika Rabate. Gledao je on tu radoznalu gomilu ljudi, kan da ga se sve to i ne tiče, kan da se nasladjuje tim bučnim prizorom. Iznenada ustavi se pred njim drugi častnik, brkata ljudina, crvena nosa pod trošnom kacigom. Iz očiju sievaše tomu čovjeku svjetlost rakije.

— Zdravo, druže! viknu promuklim glasom, drago mi je da te vidim. Anastasius sam Holcinger, zastavnik prve čete njemačkih mušketira!

— Ne razumiem njemački, odvrati mu arkebuzir taljanskim jezikom slegnuv rameni.

— A — à! natucaše zastavnik talijanski — „niente tedesco! Bene! ma znaš druže arkebuziru — mi Uskoke pekli, sjekli ovako, ovako! i pri tom je Holcinger stao unakrst presiecati zrak rukom — per bacco! sì — mi pojeli Uskoke — sve! Maledetti ladri!

— Bene! nasmjehnu se Capogrosso slegnuv i opet rameni.

— In verità ladri ladrissimi! Pogani! Turci! Vragòvi! piju krv — jedu ljudsko meso — sono canibali, in verità canibali! Per Bacco! grmio zastavnik dalje zibljuć se na nestalnih noguh i presiecajuć zrak: Al mi ovako — ovako!

— Bene, bene! odvrati nestrpljivo Capogrosso.

— Na komade, parola d' onore! Ja sam triezan, veoma triezan, parola d' onore! Šta vi mislite, da niesam triezan? U taj par opazi Antonio bodulsku barku, koja je upravo uz kraj pristala bila. Oči mu planuše i skupiv obrve reče dosadnomu junaku:

— Addio, signor Olcinger!

— Mio rispetto! pokloni se mušketir skinuv kacigu i pokloniv se tri puta „Mio rispetto!“ zatim odklipsa prema moru.

Iz bodulske barke izadje bradat crkovnjak. Baciv brodaru mletačku škudu, protisnu se brzo poniknute glave svjetinom i krenu prema gradskima vratima.

— Dobro došli, reverendissimo! pozdravi ga Antonio.

— Oj da si mi zdrav junače! odvrati mu došljak — biskup de Dominis.

— Gospodin me carski povjerenik posla, da vas dočekam. Kako naši poslovi? Jeste li našli generala Paskvaliga?

— Baš idem komesaru, odvrati biskup. Naši poslovi? nikad bolje. Paskvaligo dozvoljava, da se vojska preveze morem u Senj.

— Benissime!

— Al brzo valja radit. Senjani su nešta načuli o naših namjerah. Netko nas je morao izdat.

— A dà? Koja to hulja?

— Ne znam. Vittorio Barbaro, pobočnik Paskvaligov, govorio mi je o tom u Omišlju. Veli, da se spremaju Senjani na odpor, da tu ima neka zavjera.

— Je l' moguće?

— Glava da je svemu knez Posedarić, a uz njega pristaju i Daničić, razbojnik Juriša, pače i gvardian Viktor. Ni Barbo nije čist čovjek.

— To mislim i ja, odvrati uhoda.

— Ti medjutim ne govori ništa Rabati. Piši slobodno vieću desetorice. Dà, reci, da je Rabata nešta mekši. Nu treba mu novaca.

— Bene.

Obojica dodjoše govorkajuć tako pred patricijsku kuću blizu crkve sv. Vida, u koju brzó udjoše.

U sobi prvog sprata ležaše na postelji, posvema

obučen, Josip Rabata. Bijaše nešto blied, sumoran a oči mu neobično mutne. Opaziv biskupa pridignu se malko i pruži mu ruku.

— Ah reverendissimo! dobro mi došli! Brzo li se povratiste.

— Da ste mi zdravo, illustrissimo, pozdravi ga biskup.

— Zdravo! zdravo! K vragu mi je zdravlje! Vidite, opet me trese groznica, koja me je u Gorici uhvatila bila.

— Vi dakle ne ćete moći u Senj?

— Hoću, moram. Al kazujte, nadjoste li Paskvaliga? — dà čujte, poručniče Capogrosso!

— Na vašu zapovied, ilustrissimo! izpravi se častnik.

— Je l' kapetan Lokatello prispio sa svojom četom?

— Nije, al mu se nadamo svakim časom.

— Pišite mi ordonanciju svim vodjam četa. Nek su mi sve čete spremne na pohod. Prvi će njemački mušketiri. Zastavnik Holcinger neka manje pije, il ću ga proćerat. Zatim će —

— Kapetan Gallo?

— Nipošto. Gallo ima u svojoj kumpaniji mnogo Hrvata, a i g. Vid Kleković. Momčad im je nepouzdana, ne ide rado na Uskoke, pucat će u zrak — a Kleković je meka. srdca čovjek. Ti će ići zadnji. Drugi će ići arkebuziri gorički, kranjski i tršćanski pod Lokatellom i Grasellom. To su moji ljudi. U njih mogu se pouzdati. S njimi će i štajerski draguni i čički bieli konjanici. Odmah da se svim razdieli hrana i streljivo i da bude dosta. U Senju ne ćemo ništa naći. Idite, Capogrosso. Za dvie ure donesite mi ordonancije, da ih podpišem. Dà, podjite kapetanu mušketira na Trsat, neka još danas k meni dodje.

— Na vašu zapovied, — generale! pokloni se po-

ručnik te izidje, sporazumiv se neopazice jednim migom sa biskupom.

— Dakle što veli general Paskvaligo? upita željno Rabata.

— Ljuti se, strahovito se ljuti, odgovori biskup.

— A zašto?

— Kada dodjoh u Omišlju pred njega, nahrupi na mene, da vam, illustrissimo, ne vjeruje, i da ne kanite ovršiti, što republici obećaste. Sramota je, reče, što se dan na dan sbiva. Uskočki djavoli opet oplieniše kod Zadra nekoliko mletačkih ladja ulja, kod Hvara oteše cieli brod sardilja, a proveditor mi Cornaro piše, da je u istarska sela provalila pod carskom zastavom četa zlokobnika Juriše. Je li to strogost, koju nam Rabata obeća, jesu li to zasluge, za koje traži nagradu?

— Al, reverendissimo, ne rekoste li generalu, da ću tu vražju gamad uništit jednim mahom. Pa jesam li ja kriv, da se je nesretnik Barbooglušio mojim strogim zapoviedim?

— Dokazah mu dakako sve, govorio sam mu četiri pune ure, ta vaše gospodstvo zna, kakov sam vam prijatelj; ali, vjerujte, Mlečić je tvrde glave.

— Nu, svetoga mi Josipa, šta ću? Muči me groznica, muče me vjerovnici. Sav sam se iztrošio. Treba mi za kratko 5000 cekina, inače zlo po mene!

— Žurite se zato, generale, ovršite generalove uvjete, pa onda dobit ćete, šta tražite, pače više.

— Onda istom. — Biskupe! Biskupe! Šta će to biti? Zaplienit će meni i mojoj ženi sve što imamo, a carsku plaću čekati? — —

— Žurite se, prijatelju, jer Senjani su nešta nanjušili. Vojvode i vlastela bune se, najviše Posedarić —

— A Barbo?

— Ne radi ništa. Evo uvjeta! Zapisasmo ih zajedno

ja i Paskvaligo? Po moru možete dakle voditi vojsku. Ovaj papir vriedi najmanje 5000 mletačkih cekina.

— Al tajna da je odana, velite? probliedi Rabata silno. Po kom? Da gradački dvor — —?

— Mirujte! Ne stoji li uz vas Marko Antun Dominis? Idem u trsatski manastir po važnome poslu. Do večera povratih se; vi proučite uvjete i izdajte zapoviedi. Mir s vami! reče biskup i izidje.

*
* *

Za jedno pol ure penjahu se senjski biskup i poručnik Capogrosso uz silne one stube, kojimi se dolazi do hrama čudotvorne majke božje trsatske nad Riekom. Govorahu živo, žestoko. Došavši dovrh stuba, reče biskup:

— To su ti, dragi Antonio, uvjeti uglavljeni sa Paskvaligom. Što si čuo, ne treba pisat u Mletke. Za prvo nije dobro, da se odavle takova šta piše, za drugo obavit će to Paskvaligo sam. Tvoja budi skrb jariti Rabatu na Uskoke i pripazit, što radi. Nu sada s bogom, ja idem u samostan, a tebe zove dužnost u mjestance Trsat. Ne čekaj, ja ću se duže pozabaviti, pa fratri su Hrvati — ljudi nepouzdani. Ne treba da te vide. S bogom!

— Sve po vašoj zapoviedi, poljubi Capogrosso biskupa u ruku. Učinit ću, kako rekoste. Rabata je i onako moj!

Za pol ure povrati se poručnik iz sela Trsata. Veselo pjevušeć koracao je uhoda republike, pa da se spusti niz stepenice. Bijaše mu voljko, veselo pri duši. Poslovi njegovi nikad bolje. Dan vedar i miran. U jedan put ozva se iz bližnje šume poznat glas:

— Stani, Capogrosso! Poručnik, protrnuv, stade, a iz šume izidje čovjek — Cipriano Guidi.

— Vi — i — i ujače? izmuca poručnik.

— Ja, kukavice! Govorio si s biskupom. Bio je kod Paskvaliga u Omišlju. Šta su uglavili? Govori.

— Kašu Uskokom. Sad je kraj šali. Rabata ide sbilja na Senj. Ljuti se pletu konopci.

— Šta uglaviše, pitam te?

— Sa svih strana prikvačit Senjane. Sa mora zatvorit će Senj Paskvaligo sa brodovljem, sa kopna Rabata sa vojskom. Po turskoj medji namjestit će bosanski paša vojsku. Pa onda davi, sieci, haraj. Prava stupica. Najviše se vesele Orlovićevoj glavi i za kneza Posedarića ne bih mnogo dao. Barke će im sažgati, mletačke podanike izdati, a prostu momčad premjestit u Otočac. To je onako po prilici sve, ujače.

— A dalje, dalje?

— Dalje? — Hm! Kad se sve to ovrši, dobit će Rabata 5000 cekina.

— Poharaj ga, bože, planu redovnik, a kada će vojska krenut u Senj?

— Kada? opetova poručnik, pogledav dominikanca izpod oka — hm, za tri, četiri nedjelje dana.

— Za osam dana pričekaj me na ovom mjestu, zapovjedi Cipriano podav mu kesu, a pamti uskočki nož il mletačka vješala! i nestade ga u šumi.

— E, vidiš, Antonio! mrmljaše poručnik silazeć niz stepene i zvekečuć punom kesom, ti si više sreće izkusio nego li zaslužio! Svi ti vjeruju, svi te plaćaju, a ti — ti — nikomu na svietu — ni bogu ni svim svetcem izim svetomu Antunu padovanskomu. Baš mi je dobro došla ta kesa. Krčmarica je Pepina liepa glavica, a srdce joj odmah zadrkće, kad zazvone cekini. Ti sveti novci moraju mi danas donieti blagoslova u Pepininoj — krčmi. Hvala, ujače dragi!

* * *

Sve više je ginuo dan. Žarka rumen sterala se po sjajnome moru, žarka rumen na nebu za Učkom gorom, koja se ljubičinom bojom odbijala od plamenog zanebja.

Poput crnih nemani pružahu se sred kristalnog zaljeva Cres i Krk, oko obale morske prostirala se sieda, kamena Rieka, opasana zidom i kulami, a pred Riekom drktahu gladčinom morskom ladje bjelojedrice poput bielih golubova. Od trsatskog samostana čulo se večernje zvono, naoko zelenio se ružmarin, bujna lovorika i sred zime. Navrh trsatskog brda stajaše bliedi dominikanac Guidi prekrštenih ruku, zadubiv se u taj divni, sjajni prizor. U tamnih mu očih plamćaše zlato zalazećega sunca, na bliedom mu licu drktaše večernje rumenilo. U jedan mah osovi glavu, i krenu glavom. Od samostana idjaše polagano poniknute glave — biskup senjski.

Dominikanac zakrči biskupu put. Mark Antun prenuv se dignu glavu.

— Mir božji s tobom! pozdrazi ga redovnik.

— I svi božji andjeli s tobom! odzdravi mu biskup, tko si?

— Božji, kako vidiš, Mark Antune!

— Ti me poznaješ? Ja te se ne sjećam. Talijan si?

— Da me ne poznaješ? Sjećaš li se, kad je jedne nedjelje u crkvi „Ara coeli“ u Rimu neki dominikanac propoviedao o Makabejih kršćanstva? Sjećaš li se, Marko Antune, kad si jednog petka srio na „Foru“ bliedog dominikanca u lancih, koga su sluge „svetoga ureda“ na zahtjev mletačkoga poslanika Ivana Moceniga tjerali u tamnicu? Sjećaš li se?

— Ci-priano! osupnu se biskup.

— Dà, Cipriano, Marko Antune!

— Šta ti tu tražiš?

— Ja sam glas vapijućega u pustinji, ja sam vijor, koj izlazi na usta boga gromovnika, ja sam sluga sina božjeg, poslan, da izčupam drač i kukolj iz srdaca ljudskih, ja tvoj andjeo, tvoj demon, tvoja zviezda, tvoja sjena, dočekah te, Marko Antonio!

— Ti? uzmaknu biskup.

— Antonio! zaklinjem te starim našim prijateljstvom, žarom naših mladih osjećaja, čuj me! kleknu redovnik pred biskupa uhvativ ga za desnicu. Sjećaš li se mladoga Isusovca, koj je govorio gromove, koj je iz ustiju sipao striele, koj je znao zamahnut razpelom srebrnim kao mačem arkandjelovim, kad je govorio o slavi jadnog si naroda, o mukah kršćanstva, o zvierstvu Osmanstva? O plamenu njegove rieči zapalilo se srdce moje. Gledah ga pred sobom, poput keruba, komu se glava visi u oblake, komu se krila prostiru nad kopnom i morem — a sada? Savija mu se zlatna mletačka zmija oko srdca, u tom negda proročkom srdcu niko je sjajan, otrovan cviet, koj obori andjele s neba. Dà, taj plameniti mladić izdajica je roda svoga — bogovat mu se hoće. Prijatelju Antonio, gledaj ono rumeno more, u kojem se zrcali božje nebo? Je l' tvoja duša takova? Gledaj biela jedra hitrih ladjica, je l' tvoja saviest toli čista? Čuj srebrni zvuk božjega zvona, kuca li tvoje srdce tako? Nije, nije, nije! Ti ostriš nož na božje zatočnike, ti prodaješ bogom povjereno si stado vukovom, ti daviš nevinu djecu, kao kralj Irud, jer ti je srdce prekipilo s oholosti, jer se plaćom Judinom uznieti radiš put vječnih nebeskih zviezda — ti — grešnik — ti izdajica. Poznajem tanke tvoje i mletačke mreže. Antonio! nastavi redovnik i suza zadrkta o večernjem rumenilu, prijatelju, zaklinjem te — ja stranac — ne pogazi, naroda svoga, sjećaj se boga! Vrati se s puta grieha, izbavi Senjane!

— Mahnitče! planu bliedi biskup iztrgnuv se iz Ciprianove ruke, napastniče, umini! Ne ću! ne ću, ne ću! Ti gmižeš po talogu, moj je cilj sunce!

— Pa proklet bio! skoči dominikanac na noge, dovini se sunca, sažgi si krila i padni na dno paklenog jaza. Dovini se sunca, al ono će zapast. Prinosi krvave

žrtve kumiru tvojega srdca, al ti umniče nad umnici svoga vieka, ti slavni mužu, jak ugrabiti nebu zviezde, ti izdajice naroda svoga i krsta bio proklet! Još jednom ćemo se vidjet, a donle bio proklet!

VII.

Istu noć vidjelo se, kako otac Ciprian na konju juri od Rieke prema Ljubljani. Bilo mu je, kako se je činilo, vrlo prešno. Na razstanku od Trsata reče pred vratima nekomu fratru:

— Brate Jerolime! pazi dobro na sve, što se na Rieci radi; pa opaziš li, da se Rabata diže u Senj, ti pohiti dan prije onamo i predaj gvardianu Viktoru pismo, što ti dadoh. Nu nadam se, da ću se za osam dana vratit iz Ljubljane i Gradca, a Rabatu, čujem, da drži groznica na postelji.

— Sve će biti, kako rekoste otče, Cipriane! odgovori fratar.

Dominikanac lupnu konja šibom i poleti dalje, a Jerolim zadje opet u samostan na počinak. U zoru razliegala se po čitavoj Rieci silna bubnjava, orile se bojne trublje. Uplašeni stanovnici gledahu u čudu iz prozora, šta tu biva. Još bijaše dosta mračno, al i u tom sumraku opazilo se, kako jedan dio vojske i to Goričani, Riečani, Tršćani i Štajerci idu hrpimice prema moru, i kako se drugi dio: Niemci i Karlovčani, u pravilnih redovih pod zastavom kreću iz grada preko Rječine. Iz nejasne vike i bubnjave, iz topota konjskih kopita, iz škripanja tarnih kola, i psovaka hrlećih častnika, kojimi su, mašuć golom sabljom, ćerali svoju momčad, moglo se razabrati, da vojska ostavlja grad, da je kopnom i morem krenula put Senja. Dok je pješadija grnula na brodove, nošahu četiri gorička arkebuzira gospodska nosila, zastrta zavjesom, put luke. Najednoč dojuri malen častnik na konju i dignu zavjesu.

— Gospodine generale, sve je u redu; Niemci i Karlovčani već polaze po kopnu pod kapetanom Vidom Klekovićem, a ostala se vojska redovito ukrcava.

— Dobro! odgovori iz nosila Rabata; izim vojske ne zna nitko ništa, Capogrosso?

— Nitko.

— Jeste li častnikom dojavili znakove, koje valja dati Mlečićem kod fortece sv. Marka? zapita u nosilih do Rabate sjedeći biskup.

— Jesam, odvrati častnik.

— Jesu li pisma odpravljena turskim zapovjednikom? zapita opet Rabata.

— Jesu, i providuru g. Kornaru pisah, neka istarske posade za sada ne diraju u carsko zemljište.

— Bene, Capogrosso! prihvati Rabata, ja ću sa prečastnim biskupom po moru, al vi morate svakako sa starim Klekovićem po kopnu. Starac je slab, a četa mu je biesna. Karlovčani nepouzdani, a Niemci rado piju. Dakle držte ih na uzdi! Žurite se. Addio!

Capogrosso dodirnu se rukom šešira na odzrav i odleti prema Rječini.

Za jednu uru kretala se vojska od dvie tisuće glava pješaka i konjanika, da ukroti biesne Uskoke.

* * *

Bijaše baš podne. U sobu kneza Posedarića provali kapetan Barbo. Knez sjedeć sa svojom družinom za objedom, pusti žlicu i dignu se u čudu.

— Šta je! kapetane? upita Posedarić.

— Nieste li primili pismo od Cipriana?

— Niesam.

— Čudno! Znate li šta? Rabata ide sa jakom vojskom na Senj.

— Je l' moguće? Tko vam to reče?

— Ljudi od Orlovićeve čete, dolazeći iz Krajine,

opaziše s brdina, kako se po cesti silno oružje ljeska, i kako vojska poput dugačke zmije gmiže prema Senju. Velim vam zlo po Senjane!

— Šta ćemo?

— Zovnite svoje drugove, ajdmo u samostan — kod gvardiana valja nam se dogovoriti. Ondje nas ne će lasno opaziti ni mletački uhode — ni njemački častnici.

— Bene! podjite napried! Kapetan otidje

— Klaro, okrenu se knez svojoj plahoj jedinici, dodaj mi kapu i kabanicu, pa jedite, jer se ne ću skorim povratiti! Uzdahnuv učini Klara po zapoviedi, a knez krenu žurnim korakom k samostanu. Kod gradske viećnice sretnu se sa budućim zetom si, vojvodom Daničićem.

— Kamo si naumio, Gjure?

— K vam, kneže, i Klarici.

— Pusti sada Klaricu. Podji sá mnom! Šta se provlači po ulicah tolik narod?

— Zli glasovi, kneže! Rabata ide.

— Tko to reče?

— Vojvoda Marko Marglitić dodje iz Ledenica i dokáza, da su njegovi ljudi vidjeli kod Novoga njemačke pješake. A i po moru plovi, veli, silna vojska.

— Ajdmo brže! odvrati knez, evo samostana!

Unišav u sobu gvardiana Viktora, nadjoše više gradskih viećnika, vojvodu Orlovića, i kapetana Barboa. Usred sobe sjedjaše na stolcu odrpan, prašan, blied, tršački fratar Jerolim, jedva dišuć.

— Govori, Jerolime, stavi mu gvardian ruku na rame, ni ne pozdraviv došljake govori, kako je bilo?

Fratar stisnu oči, uzdahnu i progovori:

— Zlo, vrlo zlo, otče gvardiane! Duša mi je bila na jeziku, a život na tankoj niti. Zadnjega petka po večeri, zovnu me onaj Talijan — onaj Ciprian — valjda ga znate — u svoju ćeliju, gdje je već osam dana u

nas gostom bio. Nà ti pisma! reče mi, to ćeš ponieti u Senj otcu Viktoru, dan prije nego se Rabatina vojska digne onamo; jer, reče, Senjane veliko zlo čeka i neka se čuvaju. Ja idem generalu Lenkoviću u Lubljanu i nadvojvodi u Gradac, pa dotle ne će vojska ni poći, al ti pazi, pa za veću sigurnost primi to pismo. To reče mi po drugi put, kad ga izpratih pred samostanska vrata. Kroz san čuo sam neki neobičan šumor, nu mišljah, da je bura. Al kad u jutro sadjoh na Rieku, dokazaše mi, da je pred zoru otišo i Rabata i njegova vojska. Vidiš, rekoh, Ciprian se je kruto prevario na računu, sad, Jerolime, sedlaj, pa odapni u Senj. Pismo saših u podstavu svoga klobuka, a gvardian, dobro znajući za sve, reče mi: Jerolime, teci, i da si lagan kao po velikom postu. Poletih i dobro letih sve sretno do Hreljina. Tamo negdje kraj ceste stoji malena krčma na osami. Čuo sam dosta buke iznutra i zato poćerah konja. Bio sam mirno prošao uz Rabatine konjike i pješake — nu to bijahu ljudi od Karlovca, i kad bi me liepo upitali: Kamo otče sveti! odgovorio sam im: idem u Novi k bielim fratrom! pa bog! Al ovaj put nije gladko prošlo. Bilo me je i strah. Vidjeh pred kućom naslonjene puške njemačkih mušketira. Zažmirnem očima, prekrižim se i poćeram konja. Nu jedva minuh krčmu, eto za mnom graje! Stani, pope, i stani, pope! jedva sam disao, al moj konjic letio kao bies. Krenem malko glavom. Mušketiri lete za mnom, napred neka pijana ljudina i malen u crno obučen oficir. Držte popa! vikaše pijanac, držte popa! vikaše onaj mali, koj je napokon i poklopio svoga konja. Ja na strmu, uzku putu kraj ponora, a hajka mi za ledjima! S bogom, Jerolime! mišljah. U to, na moju sreću, izmaknu se pijanomu mušketiru noga a on, kako je dug i širok, poljubi zemlju. Rulja se nešta zaustavi, malenomu častniku prope se od vike konj, a ja uhvatim malu pu-

šku, puc! konj malog crnjaka svali se na zemlju, a ja bjež i bjež! Bože nikad tako bježao niesam, nu kako zakrenem za prvo brdašce, popuhnu bura i odnese mi šešir bez traga, a u njem žalibože i pismo. Mušketiri vikali još časak za mnom, al ja liepo izmakoh, pa evo me ovdje!

— Oh nesretniče! A šta je u pismu bilo? zapita ga gvardian.

— Ne znam, otče, al svakako zlo po vas svih.

U to navali u sobu kastelan Hreljanović.

— Gospodo! viknu bez daha, mletačke galije primiču se senjskoj luci. Kapetane Barbo! od Rabatine vojske dodje dragun, pa vam donese pismo!

— Bože izbavi nas od zla! prekrsti gvardian ruke.

— Zateći nas hoće, viknu Posedarić blied, s mora Mlečići, s kopna izdajice! Skupimo pamet, gospodo, ne valja gubiti vremena. Rabata ide s jakom vojskom, da podavi sve Uskoke Senjane! Ali ne smie svih naći. Ja mislim, da ostane u gradu samo 300 ljudi, a s njima stari, manje odlični vojevode, a šest stotina junaka neka sa vojvodami Orlovićem, Stipanovićem i Radićem izidju iz grada još ove noći i s njima svatko, koj se je ikad sa Mlečići ogledao bio. Ti, Jure, ostaješ, tebe poznaje samo turska glava.

— A vi, kneže? zapita gvardian.

— Ja sam knez, plemić, vlastelin i niesam plaćenik, ja ostajem, da čuvam stari svoj dvor i grb, koj je svjetal pred svietom i carstvom.

— Ostajem i ja, planu Orlović.

— Nećeš, odvrati knez, treba ljudem provodiča. Vi vani čekajte po planinah, što će biti. Medjutim dojavih sve nadvojvodi. K tomu znaš, da bi volili Mlečići vidjet tvoju glavu navrh svetog Marka u Veneciji, nego li na tvojih ramenih.

— Kako knez reče, dobro je! završi Barbo, na

posao junaci! Ja ostajem dakako u Senju, i moja budi briga, da zlo ne bude gore. Sad s bogom! Da vidim, što piše Rabata!

* * *

Krčma „crnoga Nike“ bijaše pusta. Svjetiljka drktaše žalostno u tihom mraku, a gospodar Niko sjedjaše poniknute glave pred praznom bačvom. Vani hujio vjetar, vani prolietale kradomice sjenke ljudi oružanih, a kroz buru lelekalo fratarsko zvono. U tren otvoriše se vrata, a kroz njih utisnu se suho, kutasto lice, ridjih brkova pod crnom uskočkom kapom. Sive oči sinuše — bieli zubi se izceriše.

— Niko — Niko! viknu u pol glasa stranac.

— Šta je? zapita gospodar.

— Daj mi, rakije Niko?

Niko dignu glavu.

— Tebi, Bogdaniću? Tebi huljo? Ni kaplje!

— A zašto? sladki Niko! upita Uskok unišav u krčmu.

— Jer ne znaš boga, ni poštenja. Jer si oplienio crkvu bogorodice na Krku, jer si osramotio ženu i ubio joj diete na Rabu, jer si krvopija.

— Dà vidimo, nasmjehnu se Uskok, trgnuv svoj nož, žedan sam, ne imam novaca. Toči, pseto! Doći će Rabata, bit će ti vino cjenije. I ko zmija dignu se Bogdanić na krčmara. Niko uhvati sjekiru. Al u isti par lupi jaka šaka Bogdanićem o zemlju.

— Kučko! šibaj bez traga! zagrmi vojevoda Milovčić, stvoriv se pred Nikom, nosi se ridjane otrovni, da ti ne izčupam poganog jezika. Pokunjene glave izpuzi hajduk iz krčme.

— Jes čuo, Niko! nastavi stari vojvoda, po mojoj si ćudi, valjan si. Žao bi mi bilo, da podješ po zlu. Iza brda valja se oluja, pa Mlečići su, čini mi se, kivni na te, a i nimačka gospoda, jer da jariš naše junake. Da

*

skupi svoju prtljagu, pa otisni se sa Orlovićevom četom o polnoći u goru. A tog mi se ridjana čuvaj, jer je hulja i nečovjek. Hoš li?

Niko se zamisli, provuče ruku čelom i reče nakon časka:

— Hoću, vojvodo! Hvala! Pravo govorite! Rabata ide, Mlečić bi me mogao — i Niko pokaza prstom na vrat.

— Pa ne ćeš sam. Ići će i Vujica Vedašić i Budonović, koj je izjio kod Hvara pun brod mletačkih sardilja. Pred po noći samo dodji na Velja vrata, pa da podjete. S bogom, Niko!

Krčmar zaključa krčmu, da skupi nešto svoje prtljage.

Medjutim kupili se sa svih strana oružani Uskoci, šapćuć, mrmljajuć, poniknute glave, gnjevna oka. Mjesec je blistao kroz tamnu noć, sterao svoje bielo svjetlilo po kamenju senjskom, po dugih puškah i mrkih licih; o vjetru vijahu se crljene kabanice junaka, po kamenju ozivahu se težki koraci, a iz kuća čuo se nariek žena, jecanje djece, čuo se plač starice majke, a iz kuća miešala se u buru kletva, težka kletva do boga na izdajice, na izrode.

Na pragu svoje kuće stajaše pod crnim kalpakom, pod svietlim oružjem zorni junak, vojvoda Juriša Orlović kao bor u gori. Ljevica mu stajaše na junačkoj sablji, a desnica savijaše mu se oko ramena žene mu Dume, koja je bila spustila glavu na sjajne mu toke.

— Ne plači, dušo moja, golubice moja! stade ju junak tješiti, ta i meni kaplje krv iz živog srdca, gdje ga odkidam od tvoga. Al eto vidiš, tko će voditi biednu braću? Zar da ih pustim ko stado bez pastira? Ili nije li bolje iznieti glavu, nego ju sam nosit pod nož krvnika, da me zakolje kao brava? Pa šta i za moju glavu, al valja mi ju čuvat za tebe, zenice moja! Miruj dušo,

dadne li bog, biti će bolje, i sretni ćemo se naći. Čuvala te bogorodica. S bogom!

— Junače moj! Druže moj! zajeca Dume na njegovih grudih.

— S bogom! poljubi vojvoda ženu u čelo i odjuri za četom, a ona kleknu na pragu rukama pokrivajuć gorke suze svoje.

O polnoći krenu 600 junaka i drugoga naroda na Velja senjska vrata. Žalostno idjahu pred njom vojevode, muklo tutnjaše bubanj, tužne, poniknute glave koracahu junaci. U svačjem oku mogo si čitat pitanje: Šta će to biti? U svačjem oku odgovor: Jao si grešnikom! Muklo tutnjaše bubanj, gubeć se dalje i dalje u šumah, u gorah tà ondje, gdjeno se radja — bura.

Dne 29. siečnja 1601. u jutro zagrmiše sa zidina senjskih topovi, zazvoniše sa tornjeva senjskih zvona u slavu sjajnoga gospodina baruna Josipa Rabate, carskoga povjerenika i punomoćnika, koj je zajedno sa biskupom Dominisom unilazio u grad na čelu vojske od 2000 ljudi i to na Velja vrata, jer mu bura ne dade, da udje u luku. Sumorno, bliedo, ukočena oka njihaše se pod širokim pernatim šeširom to krupno, bezćutno tielo; general kan da nikoga ni gledao ni vidio nije, ni one male satnije njemačkih pješaka, što mu pred kaštelom učini počast. Četa za četom unidje na gradska vrata uz svirku i bubnjavu, četa za četom zakrenu u kaštel, stojeći kraj vrata na trgu grada, i draguni, katane, oklopnici, mušketiri, arkebuziri, kopljanici i topnici sa lumbardami svojimi. A grad bje niem, a grad bje pust, sva kućna vrata zatvorena. Najzad unidjoše i njemački mušketiri, al ne zakrenuše u kaštel, kao ni lumbardaši. Ovi naperiv svoje lumbarde pred kaštelom na kuće grada, postaviše se gorućom šibom uz njih. Niemci, napuniv muškete razidjoše se na sve strane, da po kulah, vratah i zidinah zaokupe straže razoružav uskočkoga štražanina.

Na svakom kraju ulice postavi se mušketir, kapetan Odoardo Lokatello zaključa svojom rukom Velja i mala gradska vrata. U jedan put otvoriše se opet vrata kaštela. Iz njih izidje kapetan Grasello, bubnjar, dva pješaka i profuz. Ta četica, prolazeći cielim gradom, zaustavi se na svakom uglu, i profuz pročita glasno ordinanciju carskoga komisara:

„Svatko da se pokori bez prigovora pod gubitkom glave. Zabranjeno je svima plienit i vozit se barkom po moru. Plaćenici bit će premješteni u gornju krajinu. Za jedan dan ima se svatko prijavit na kaštelu i zapisat svoje ime. Gusari i zlotvornici imaju se za dva dana sami stavit pred sud. Tko prigovara najmanje, izgubit će glavu. Nitko ne smie nosit oružja, nitko ne smie izlazit iz grada ni danju ni noćju. Tko se ne prijavi komesaru, izgubit će glavu“.

I pod Posedarićevom kućom zatutnji bubanj, i pod njegovim prozorom raztrubi nesgrapno grlo profuza krvničku ordinanciju u sviet. Knez Martin stajaše na prozoru. Velika suza skoči na liepo mu oko, grčevito stisnuv šake pred lice uzdahnu:

— Oh gdje si slobodo junačkog mi zavičaja? Al ne bje mu odgovora, ta grad bijaše niem, bijaše pust, ko mrtvac u raki. Al čuj! Eno ti odgovora! Pred lukom ziblju se galije generala Pakvaliga pod mletačkim lavom. Čuj! Čuj! Na galijah se pije, na galijah se svira, na galijah se pjeva:

— „Morte ai Segnani!“

VIII.

Mutan dan sterao se nad gradom, sivi oblaci gonili se nebom, more žamorilo po pustoj luci, oblizujuć žal, kao zmija kad si traži pliena, a sa gore hujila bura, zaglušujuć tužno jecanje crkvenih zvonova, muklu bubnjavu bubnjeva; samo na časke čuo si težke korake mrkih arkebuzira, koji četimice obilažahu gradom, da protraže sve uskočke kuće, da skupe, što je u njih bilo blaga. A grad bijaše pust, kao da je narod u zemlju propao, grad bijaše mrtav, prazan kao noć bez zviezda, kao srdce bez ljubavi. Samo kadkad pojavio se ulicom koj sluga božji u crnom ruhu, mutna oka, poniknute glave, kan da ide blagoslovit grob, samo kadkad si vidio, kako koj Uskok vojnik polagano bez oružja ide na kaštel, da zapiše ime svoje. Mnogi podje, al mnogi se i ne povrati. Pred kaštelom stajahu troja vješala, a na svakih zibalo se bliedo truplo uskočkog junaka, ruku natražke svezanih. Kraj prvih vješala sjedjaše na zemlji žena, savijajuć ruke oko koljena. Crna joj kosa padala raztrešena izpod crven-kape niz mrko čelo, niz zlatni djerdan, niz bielu košulju. Tamno joj lice bilo se stvorilo kamenom, a crnima očima piljila je u truplo na vješalih, ne trenuv ni okom, ne prosuziv suze.

— Makni se ženo! viknu stražanin, šta tu sjediš, te buljiš u toga obješenjaka? Nije ti tu mjesto!

— Ta gdje? odvrati mirno žena, omjeriv mušketira, ovo je moj čovjek! Gdje ti je duša? Daj, da se ga bar još jedan put nagledam.

— Prijatelju! pristupi neka starica k vojniku, ded molim te boga radi, reci, znaš li ti za moga sina; Pero

Radaković mu je ime. Jutros podje amo na kaštel, a još ga ne ima kući. Bit će ti za dušu!

— Ne znam. Mani me se! odgovori stražanin, ako je lopov, ko što ovi, valjda će i njega objesit.

— Prijatelju, gospodine! zakuka starica, pusti me gjeneralu. da mu skute cjelivam —

— Natrag. bako! viknu mušketir, il ću te kundakom.

A biedna starica lomila ruke i pritiskala suzno lice na tvrde zidine kaštela. Da ga omekša? Kamen da ima srdce, kad ga ne imaju ljudi?

U kuli kaštela sjedjaše za malim stolom Rabata, premećuć artiju, a do njega stajaše poručnik Capogrosso.

— To je dakle popis svih tih kukavica? reče general.

— Koliko ih nadjosmo. Budonović. „Crni Niko" — a navlastito onaj djavo Juriša utekoše nam sa jedno 600 momaka.

— Jesu, grom i pako! Da znam tu hulju, koja im je tajnu odala?

— Zaslužila bi doista vješala.

— I bi. Jesu li Dalmatinci pohvatani?

— I povezani. Još danas, čim bura malo jenja, predat ćemo ih mletačkomu gjeneralu.

— Bene. Jeste li si zabilježili sve Uskoke, kojih smrt zahtjeva Paskvaligo?

— Još danas bit će obješeni.

— Je l' oružje Uskokom oduzeto? Kuće pretražene?

— Jest sve po vašoj zapoviedi.

— Dobro. Prije nego ih smaknemo, ostaje nam dvoji posao. Al u istinu vrlo težak. Šta će — —?

— Al Paskvaligo veli, da je to prvi uvjet.

— Nu kako ćemo?

— Prepustite to meni. Al šta velite za vojvodu Daničića?

— Tu ne mogu ništa učiniti. Javite to Paskvaligu, recite to i biskupu. U Gradcu mi rekoše, da ne dirnem u Daničiće. Ondje ih osobito milostivo gledaju. Ali ako nas za one druge pozovu na odgovor?

— Svalite svu krivnju na mene, a ja ću uteć. Vi ste čist.

U to unidje zastavnik goričke vojske i dotaknuv se rukom klobuka reče:

— Gospodin kapetan Danilo Barbo moli, da smie doći pred lice gospodina generala.

Rabata se trznu.

— Nek unidje, reče častniku, a vi Capogrosso idite po svom poslu! Kad ga ovršite, javite mi. Dà vojvodu Marglitića iz Ledenica ne zaboravite!

Pobočnik izidje pokloniv se, a u isti čas stupi u sobu kapetan Barbo. Oko mu zasinu, čim opazi gjenerala, a ovaj, ne dignuv oka, virio je nepomično u artiju pred sobom. Prvi put poslije dugo i dugo godina bijahu ta dva čovjeka opet na sámu.

— Na vašu službu, gospodine gjenerale, progovori kapetan.

— Gospodine kapetane! prihvati Rabata suhim glasom svejednako gledjuć u papir, vi znate vrlo dobro, pošto sam amo došo —

— Znam.

— Vi znate. šta je volja i želja njegove carske i arcivojvodske svjetlosti —

— Kojoj sam vazda dušom i srdcem neumitan i prevjeran sluga bio.

— Za prošlost vas ne pitam, al sada kan da vam je vjera malahnula. Vaše mi se vladanje nikako ne mili, kapetane. Vi ste ovdje bili glavarom, a ne umjedoste zauzdat toga lupežkog čopora, ne mogaste gusare odvratit od opačina i zlodjela, kojimi vriedjahu imetak i čast mletačke republike, i po toj vašoj mlitavosti zada-

ste našoj vladi mnogo neprilika. Dà, kad sam ja kao komesar ovamo poslan bio, da ukrotim gvozdenom rukom tu uskočku zvjerad, ne zapriečiste, da umakne veći dio tih lupeža a na čelu im Juriša Orlović. A i sad, gdje sam sio sudit sad zlotvorom, ne ima mi od vas pomoći.

— Vi me, gospodine gjenerale, odvrati Barbo, pozivljete, da se opravdam. Dobro. Mnogo mi toga nabaciste, zato vas molim, da me slušate.

— Izvolite sjesti gospodine kapetane! mahnu Rabata rukom, ne pogledav ga.

— Da niesam neprijatelj Uskokom? I niesam. A zašto bih i bio? Prejasna habsburžka kuća, koju ja pošteno služim, ima dva neukrotiva neprijatelja: Mletke i Turčina, to su i moji neprijatelji. Proti Mlečićem borio sam se, kako i sami znate, već za mladih godina na Soči, a poslije i proti Turčinu, a za Mlečiće predobro i sigurno znam, da su radi carstvu oteti Primorje. Najveći pako i najopasniji neprijatelji Mlečićem i Turčinu jesu Uskoci — i zato im niesam neprijatelj. Ubijte njih, izvadili ste austrijskoj temelj vlasti u ovih stranah. Senj u rukuh uskočkih jest orijaš sa dvie gvozdene ruke, desnicom kroti krilatog lava, ljevicom osmanskog zmaja. Ubijte toga orijaša, do senjskih vrata vladat će vam bosanski paša, a u Senju mletački providur. Niemci, Talijani ne obraniše Senja. Velite, da su gusari, razbojnici. Tako viče na njih sav sviet, a ti crni glasi poliežu iz Mletaka, i jer Mlečići imaju svojih poslanika, agenta, uhoda po svem svietu, a Uskoci nikoga, i jer Mlečići imaju pune galije zlata, a Uskoci ni šuplje pare, i jer su Mlečići gladka, milosborna gospoda u svili i kadifi, koji u potaji ubijaju otrovom, a Uskoci surovi, srdčani junaci bez mnogo rieči u crvenih kabanicah, koji samo na očitom mejdanu ubijaju poštenom sabljom — zato vjeruje sviet, da su Uskoci gusari i razbojnici. Al ja ih pozna-

jem i znam to da nije istina. Junaci, pošteni, negladki, dà kadkad kruti — al vriedni, valjani. Da idu po moru biti boj. Iz Gradca ne dobivaju plaće, Mletci im krate trgovinu; zemlje ne imaju, al žena, djece — i junačkih rana, a nitko ih više ne ima na junačkih grudih, nitko nije više krvi prolio za kralja od Juriše Orlovića, a sad pitam vas, gospodine gjenerale, jesu li zaslužili vješala?

— U istinu, odgovori Rabata griznuv si usnice, vi ste, signor Barbo, više odvjetnik Uskoka, nego li carski kapetan. koj se ne bi imao pačat u politiku, već slušat samo zapoviedi.

— Ja sam vojnik, plemić, poštenjak, illustrissimo, viko govorit istinu pred bogom i svietom, a ovdje niesam advokat, već mi je dužnost govorit istinu za onu četu, kojoj sam postavljen zapovjednikom. Gjenerale! Vi počeste ovdje krvav sud! Zorne junake vješate, druge progonite kao niemu zvier, vaši vojnici pliene kuće, majke, žene, djeca cvile i nariču, grad je mrtav, dà i crkve, to jedino utočište biednih ljudi prazne su, vi šutite, šutite kao kamen, vi samo hvatate i vješate, a narod očajava!

— Šutite kapetane, skoči Rabata na noge, za svoje čine odgovaram samo caru i bogu!

— Bogu! — — Generale, ako vas je bog čuo! Nu pustimo vašu saviest. Čujte me! Sad govori plemić Danilo Barbo plemiću Josipu Rabati. Gledajte na mom srdcu ova tri križa! To je moja majka, moja sestra, moje sestre i — vaše diete, tri žrtve vašega nemilosrdja. Giuseppe Rabata! Sjećate li se Gorice, pamtite li Karlotu, moju biednu Karlotu? Tri su to smrtne rane na mojem srdcu, tri glasa osvetnika do boga. Evo, ja vam poklanjam te tri žrtve, ja se odričem osvete, al ostavite ovaj biedni narod na miru. Zaklinjem vas, Giuseppe Rabatta! skinite vješala, odpravite mletačkog komesara Barbara, koj se, kako dočuh, sprema u Senj, ne ka-

ljajte svojih ruku uskočkom krvi na štetu cara i gospodara — i od mene vam sve oprošteno!

— Kapetane! ruknu Rabata blied na smrt, jeste li ikad vidjeli pismo zapovjednika, na kom stoje kolo i vješala? Znate li vi, da som punomoćnik carev, sudac na život i smrt?

— Znam, odgovori Barbo mirno; tako dakle? O ubijte me! Moja oporuka je u rukuh generala Gjure Lenkovića, koj će ju otvorit, čim poginem. I za vas ima u njoj zapis. Ubijte me, ili ako ste čovjek izidjite mi na junački ogled!

— Danilo Barbo, zadrkta Rabata od biesa, vi nieste više kapetanom, ja vas lišavam časti senjskoga zapovjednika i za dva dana da ste mi ostavili ovaj grad.

— Dobro! Rabata! Ja i onako ne imam ovdje više posla. Tri ova križa življe mi zapekoše srdce. Svaki drži se svoga posla, vi vješala — ja osvete! I razjaren ostavi kapetan sobu.

— Gjenerale! viknu Capogrosso, provaliv u sobu, valja brzo radit. Sve sam pripravio. Dobit ćemo, ako bog da, i Orlovića.

— Čekaj, da se predomislim, oklievaše Rabata.

— Sjutra će doći Vittorio Barbaro i doniet će — pet tisuća cekina!

— Idi, radi kako znaš, odvrati gjeneral, spustiv se na stolac.

* * *

Dvadeset draguna sa kornetom pojuri na brzih konjih put franjevačkog samostana. Pred vratima zaustavi se četa, a na kraju svake ulice namjesti se po jedan konjanik. Kornet sa dva vojnika sidje s konja i provaliv u samostan zapita brata vratara:

— Gdje je gvardian?

— Evo ga gdje ide ovamo hodnikom, odvrati fratar plaho.

— Gvardiane! reče častnik patru Viktoru, koj je upravo nadošao bio, staviv mu ruku na rame; moj ste sužanj u ime gospodina komesara. Podjite sa mnom!

— Kamo? Što sam kriv?

— Buntovnik ste. Naloženo mi je, da vas predam kapetanu mletačke galije, da vas povede u Rim pred sud.

Fratar se sgrozi, ali draguni uhvativ ga pod rukom, izvedoše ga na ulicu, i dragunska četa ćerala je golimi sabljami redovnika do luke, gdje je velika mletačka barka sa dvadeset arbanaskih vojnika čekala. U isti čas dovukoše arkebuziri na lancu dvadeset Dalmatinaca do luke. Žalostni, oborena blieda lica koracahu nevoljnici. Dvadeset i više godina bijahu živjeli u Senju pobjegnuv od krvnika lava, a sad ih povrati Rabata mletačkoj nemilosti, jer tako je želio mletački gjeneral — Paskvaligo. Okolo luke stajahu vojnici držeć navinute puške, al iz kuća provališe ljudi, hrleć za vriednim redovnikom, komu su guste suze kapale niz staro lice. Žene, djeca, starci — svatko je kušao dotaknuti se njegova skuta. Došav do mora, reče dragunski častnik zapovjedniku mletačke barke:

— Pozdrav od njegove ekselencije g. baruna Josipa Rabate jasnoj sinjoriji. Evo predajem vam, g. kapetane fratra buntovnika, da ga povedete u Rim, a izviše predajem vam 20 dalmatinskih zlikovaca, neka im sudi sjajna republika, njihova gospodarica, po svojoj želji. I ostale ćete dobit, čim ih pohvatamo.

Grozan jauk zadrkta zrakom. Okovani nevoljnici klekoše zadnji put plačuć na ovaj kamen, koj im toliko vremena slobodnim utočištem bijaše, a sied starac medju njima poljubi tu svetu hrvatsku zemlju. U jedan hip kleknu i ostali sviet, a starac redovnik dignu oko k nebu, razširi ruke drktavice nad pukom i zavapi kroz plač:

— Bože milosrdja! Svrni okom na ovaj biedni na-

rod! Izvedi ga iz tmine i pustinje na svjetlo spasa i istine! S bogom zemljo moja, koljevko moja! S bogom narode moj! Bog te blagoslovio!

— Blagoslovi i mene! zavapi knez Posedarić, izvinuv se iz svjetine i kleknuv pred redovnika: „Oprosti im otče, jer ne znaju, što čine!“

I udari svjetina u glasan plač, a fratar položi slabu ruku na glavu junaka. Al u taj par priskočiše mlętački vojnici, ugrabiše slugu božjeg, ugrabiše biedne Dalmatince i odvukoše ih silom u barku, a arkebuziri i draguni razćeraše narod sabljom i kundakom.

* *
*

U kući Posedarićevoj sjedjaše do prozora Klarica vezuć, a do nje stajaše Gjure Daničić, zadubiv svoje oči u lice krasne djevojke.

— Gjure! prihvati djevojka dignuv glavu veliki li smo grešnici, kad nam bog nasu u čašu radosti toliko pelina. Mišljah, da će nam skoro osvanuti sreća, a eto nam je zagrnu crn oblak i — sam milostivi bog zna, kad li ću vaša biti.

— Utješite se, Klarice draga! smiemo li pomišljati o sreći, gdje se svuda nesreća odaziva, smiemo li se veseliti, gdje drugi plaču? Koliko li poteče nevine krvi ovih dana? Oh Klaro, junačko srdce svija mi se od boli, kad vidim, šta tu biva. Ah da ima pomoći, da možemo krvnika uništit. Al mi smo zatvoreni u gradu, malo nas je i narod je klonuo duhom, a krvnika čuvaju lumbarde i ciela vojska. Užasno je to!

— Ah eto nam otca, primieti Klarica virnuv iz prozora, baš mi je drago da dolazi, jer niesam rada, da je u takovo vrieme van kuće. Za malo unidje knez Martin u sobu, mrk i niem. Baciv kapu na stol, sjednu u kut, stišćuć šake na koljena, spustiv nujnu glavu.

— Gjure, reče napokon, znaš li, Mlečići odvedoše gvardiana?

— Mlečići?

— Ja slutim na izdaju?

Al još ne bje knez svršio rieč, a u sobu stupi poručnik Capogrosso.

— Čast mi je, poklonit vam se, gospodine kneže; njegova milost, g. carski komesar barun Josip Rabata pozivlje vaše plemenito gospodstvo na dogovor u važnu poslu, da se, koliko mislim, privedu Uskoci na red.“ Klara probliedi, a vjerenik joj se prenu.

— Gospodin Rabata mene? dignu knez u čudu glavu, čudim se. Medjutim odmah dodjoh za vama, gospodine, i bit će mi drago, mogu li mu bit od koristi.“ Capogrosso omjeriv okom mladu i vojvodu pokloni se i ode rekav, da su poslovi vrlo prešni.

— Ne idite, otče! zagrli djevojka otca.

— Zašto da ne idem? odgovori knez, možebit mogu kako umekšati' vuka i olakšati narodu biedu.

— I ja ću s vama! doda Daničić.

— Nipošto! Ti mi čuvaj kuću. Nadam se, da ću se skoro povratit.

— Oh dodjite, dodjite skoro, sladki otče! moljaše djevojka a suza joj skoči na oko.

— Miruj! Ima te tko čuvati! S bogom, djeco! reče knez poljubiv djevojku u čelo i podav ruku Gjuri.

Ura za urom minula; govorkajuć milo čekahu zaručnici; al još ne bje kneza kući. Majka Lucija bila je već dva puta poslala služavku, neka knez k njoj dodje, al joj Klara odgovori, da ga još ne ima.

— Korite nas žene, reče Klara zaručniku, da smo brbljave, al kad se tek vi muževi sastajete, ne ima govoru ni kraja ni konca. Šta li će smisliti u kaštelu; nu sad će, mislim, skoro doć. Ded Anice pogledaj pred vrata,

ide li gospodar? Al čekaj! Gjure, molim vas idite mu vi u susret. Vi mi ga dovedite.

Mladi vojvoda pobrza put kaštela. Vrata bješe zatvorena.

— Otvori mi, reče straži.

— Ne smiem, gospodine! odvrati mušketir, ove noći ne smie nitko unići ni izići.

— Al moram gjeneralu, nastavi Gjure uzrujan.

— Ne smiete ni vi ni drugi po gjeneralovoj zapoviedi.

Sbunjen stajaše mladić pred vratima. Nečemu se domisli. Brzo zakrenu u ulicu kraj veljih vrata u stan kapetana Barboa. Ne nadje ga, i povrati se Klari. Djevojka se prepa opaziv zaručnika bez otca.

— Otac, gdje mi je?

— Neznam.

— Bijaste li u kaštelu?

— Nepuštaju nikoga unutra.

— Ni — ko — ga? Bože! Bože! uhvati se djevojka za glavu, hodajuć nemirno po sobi, zatim nastavi idite, idite, molim vas, potražite Barboa —

— Ne nadjoh ga, Klaro!

— Dakle Hreljanovića, Mikulčića — idite biskupu — idite, pitajte — ja ne znam ništa — ništa!

— Idem! s bogom, Klaro!

— Već je i kasno — al molim vas idite, pa mi javite sutra — il još danas — vi ćete to bolje znati — meni je krv sunula u glavu.

I opet poleti Daničić prema kaštelu. U jedan put doču niz ulicu silnu trku. Opazi, gdje leti čovjek razširenima rukama bez daha a za njim častnik sa četom goričkih vojnika. Sad dostignuše vojnici bjegunca.

— Pomozi Isuse! zavapi čovjek, al častnik zarinu mu straga mač kroz rebra i čovjek klonu u svoju krv.

— Šta si tražio, dubrovačka psino u Senju, to si

dobio! nasmija se gorički častnik izdišućemu ranjeniku.

Al Daničić poleti dalje, sva mu je krv kipljela, a srdce spopadao neobičan nemir.

Baš je odbilo osam na stolnoj crkvi sv. Jurja, kada dodje na trg pred kaštel; vrata bijahu zatvorena. Straža stajaše ko kamen. Al čuj! Iz kaštela orio se bubanj, čula se rieč vojničkog zapovjednika. Vrata se otvore. Iz njih proplamti crveno svjetlilo zubalja, o kojih se čudno ljeskahu puške i kacige mušketira. Iz vrata izidju 50 vojnika bakljonoša i dvie satnije pješaka pod puškom. Bakljonoše razrede se u kolo, pješaci svrste s desna i lieva kraj vrata. Četiri momka prislone nad vratima dugačke ljestve. Sad se popinje jedan momak na ljestve. Nešta nosi pod rukom. Sad je navrh ljestava. Zabija klinove. Sad je nešto objesio.

— Ha! ha! ha! Felice notte! nasmija se momak. Bubnji zatutnjiše, baklje planuše, a užasno rumenilo zadrkta na dvih krvavih glavah, visećih nad vratima kaštela, na glavi ledeničkog vojvode Marka Marglitića — i kneza Martina Posedarića.

Krv šinu mladiću u glavu, oči mu se zamute, bubnjava mu šumila mozgom. Sve mu se činjaše tlapnjom. Ne stade zubalja, ne stade vojske, straža zaklopi vrata. Sve mu se činilo tlapnjom. Al nije — tlapnja, ah nije! Znoj mu skoči na čelo, rukama uhvati glavu. Dà, dà, dà istina je, ciela grozna istina! istinu pokazuje bieli mjesec, steruć svoje svjetlo na liepo bliedo čelo, na otvorene velike oči, na crnu kosu — na krv Martina kneza Posedarića. Zazeblo mladića, a glava mu gorila; tisuć noževa, da mu je sjelo u srdce, ni kapljica nebi bila skočila na grudi. A sve bijaše niemo, sve gluho — sred puste zimske noći. Jedva živ hvataše se mukom zida, i hodajuć natražke udaljivao se malo po malo od groznoga pozorišta, a zatim trčaše uz ulicu niz ulicu bez

uma, bez glave, trčaše gradom kao zvier pune dvie ure. Tri puta dodje pred Klarinu kuću; na njezinu prozoru drktaše svjetlo. Al ne — nije smio unutra. U to mu sinu miso. Zakrenu natrag uz brdo. Pred kućom kanonika Tvrdiševića stade i poče lupat halkom. Bez duše pade pred starcem na koljena.

— Vi ste Klari — kum! Rabata ubi joj otca. — Krvava glava visi nad vratima kaštela — ona ne zna — recite joj vi — ja ne mogu!

IX.

U rano jutro podje mladi vojvoda sa otcem si u kneževu kuću. Mladić nije vidio, je li noć il dan, sjaje li sunce il mjesec, mladić nije ćutio, je l zima il ljeto, mladić nije opazio, kako biesni vojnici kundakom ćeraju žene, djecu, starce ulicami. Mozag u glavi bijaše mu kamen, a srdce je kipljelo ko senjska bura. Uzpeše se na stube. Vrata bijahu otvorena. U kutu šaptaše sjedoglavi kanonik Tvrdišević sklopljenih ruku tihe molitve. Šuteć stajahu do prozora Barbo, Hreljanović i patricij Homolić a na postelji sjedjaše obučena razsute kose — Klara. Složiv ruke u krilu buljaše ukočenima očima pred sebe. Reć bi, da je od kamena. Samo kadkad drktnu joj usna, liznu iz crnog oka bjesomučan plamen, samo kadkad skoči na crvene nabrekle vedje živa, gorka suza. Bijaše niema, gluha, sliepa, samo u glavi vrtili joj se usijani moždjani. Mladić zaustavi se na pragu.

— Je l' da je živ? Je l'? Recite Gjure! skoči djevojka munjimice prema mladiću imajte milosti. Živ, živ! To sve je san — san! nastavi pritišćuć prste čelu — san? san? Krste bože! Nije, nije san! Otca mi ubiše — otca — oh! oh! oh! i baci licem na postelju.

— Klaro! stavi joj mladić ruku na rame.

— Ne dirajte me, Gjure. Sve tielo mi je jedna rana! pridignu se poslije časka djevojka. Joj! Joj! Samo

da pameti ne imam — da mi je leć u crnu zemlju! Tebe — tebe junaka — diku — zviezdu — tebe otče razderahu vuci — tebe smače krvnik, krvnik Rabata. — Recite, je l' toga čovjeka rodila majka? — Zna li on što je srdce, što je suza, što je diete? Ubiše — —

Suznih očiju, niemi gledahu svi jadnu djevojku.

— Ubiše? ozva se mukli glas od vrata. Svi krenuše glavom. Na pragu stajaše sliepa, sgrbljena majka Lucija upiruć se u štap. Čula sam krič i spuzih niz stube amo. Ubiše? Koga? Nikolu?

— Ah babo, sladka babo, baci se Klara sdvojno pred staricu, obujmiv joj koljena, ubiše mi otca, Rabata mu skinu glavu — babo, babo moja!

— Martina? vrisnu starica zadrktav i sliepe joj se oči zavrtiše grozno, bože! je si li spavao? Oprosti mi taj grieh! prekriži se starica triput. Mužkarci priskočiše, da ju pridrže.

— U kraj! viknu stara! gdje je? Gdje mu je truplo? Povedite me k Rabati.

— Ali kumo! utješi ju kanonik.

— Povedite me k Rabati! lupnu starica srdito štapom u zemlju. Vi me, kume kanoniče, povedite i Gjure — jesi li tu? I ti podji. A vi ostajte mi kod golubice! Čuvajte ju. Idem po sina.

Kanonik i vojvoda uhvatiše staricu pod rukom, da ju povedu u kaštel. Polagano koracaše u papučah stara sgrbljena kneginja. Suznih očiju gledahu ju po ulicah mrki senjski junaci. Straža hćede im kratiti ulaz, al Gjure gurnu mušketira na stran. Pred vratima Rabatine sobe stajaše poručnik Capogrosso.

— Vodite nas generalu, reče vojvoda.

— Ne mogu, kod njega je mletački izaslanik g. Vitorio Barbaro.

Vojvoda odrinu poručnika od vrata.

— U kraj, krvniče! zaškrinu mladić zubî, i otvori brzo vrata.

U sobi sjedjaše Rabata, a do njega Mlečić Vitorio Barbaro, poslanik generala Paskvaliga.

— Tu je, šapnu kanonik starici. General skoči na noge.

— Tko je smio? — zaviknu Rabata. Starica trznuv se osovi glavu, zatim progovori:

— Ja, kneginja Lucija Posedarićka. Jesi li ti tu, Rabato? Gdje mi je sin, moj sin Martin? Po njega dodjoh. Gdje mi je sin?

— Šta me pitate? promrmlja Rabata, bijaše buntovnik, objesih ga, skinuh mu glavu.

Starica se propne. Žuto joj lice omrknu pod bielom maramom, a mrtve oči točijahu se kao dva staklena koluta. I dignu štap:

— Ded! Gdje si zlosine? Da te se dodirnem, vriskaše Lucija tražeć štapom po zraku, objesio Martina? Plemića? kneza? junaka? Kao roba! Vidiš, jakrepe! Ja sam sliepa, stara majka. Mladjeg mi sina dvadeset godina ne ima. Osta mi stariji, moj štap. Ti si ga slomio. Osta mi jedinica unuka, ti ju ubode usred srdca. Ti — krvopijo, koj gaziš lice carevo! Ti si se napio sladke krvce čeda, koga sam nosila pod srdcem, izpraznio si mu srdce do zadnje kapi, a meni nisi ostavio ništa.

— Ženo! kriknu Rabata.

— Šuti, kugo ljudska! Dodjoh ti u pohode! Vidiš li ovo suho drvo u mojih rukuh. Osušio se tako i ti, i kad se to drvo zazeleni, cvala ti sreća. Nogom si me turnuo u grob, bog ti ne dao svete zemlje, ni uskrsa, i kad dodjemo zajedno na sud božji, dat ću bogu pravedniku ovaj štap, a na njem urezane tvoje griehe krvlju našega roda. Sina mi daj! mrtvog sina, da ga zakopam! Sina mi daj! I starica klonu Daničiću na ruke.

Rabata, prisloniv se blied o zid drktaše. Po nje-

govu čelu treptili borovi, bliede modre oči zabadale se u tlo, a ljevicu pritiskaše na srdce; a Mlečić stajaše ko kamen.

— Vojvodo! ruknu Rabata, platit ćete mi, što dovedoste amo tu ludu ženu.

— Već niesam vojvoda! dignu Daničić glavu, poslah svoju ostavku u Gradac. Ja sam Gjure Daničić, velikaš kraljevine, vlastelin senjski i narečeni zet Martina Posedarića, koga iznenada ubiste. Dajte nam mrtvaca!

— Generale! provali bez daha u sobu mlad častnik pod kalpakom u žutoj dolami, ja sam Borisavljević, častnik garde generala Lenkovića. Što me je konj nositi mogao, letio sam amo. Evo vam pisma od mog generala. Čitajte! Rabata svrnuv okom na pismo, protrnu.

— Da ne dirnem u Posedarića? reče muklo, prekasno. Objesio sam ga. Capogrosso, predajte tim ljudem truplo.

— Toga junaka? prestravi se hrvatski častnik.

X.

Lagano dizao se mjesec na planine. Uzkom tmurnom ulicom idjahu dva čovjeka.

— Capogrosso! reče prvi, dobro ste obavili svoj posao. Glava je zmiji pogažena. Vieće desetorice odužit će vam se, kako ste zaslužili.

— Hvala vam, signor Barbaro! Još prekosutra da krenemo divljake iz Senja, pa prejasnu republiku ne će više boljeti glava.

— Ali je mnogo tih hajduka van grada?

— Dosta ih se povratilo. Zaćerasmo im žene i djecu u škripac, pa im to potajno doglasismo, i tako dodjoše na milost, a preksutra ih odpravismo u Otočac. Je l' Rabata primio plaću?

— Izbrojih mu 5000 cekina i predah mu od sinjo-

rije veliku zlatnu kolajnu. Vriedi 2000 cekina. Ta je Posedarićeva glava dosta skupa. Al puko bih od jada, što ne ugrabiste Jurišu.

— Mudar je on i Rabata ga se nešto boji, osobito od kako je primio Lenkovićevo pismo. A dà, vi ste osobito kivni na Jurišu, signor Vitorio, on vam je oteo liepu Bodulku.

— Jesam, sangue di Dio, da ga imam. Al gdje je ona?

— Ta ovdje u gradu. Hoćete ju? A per bacco! lupnu se poručnik dlanom po čelu. Sunu mi nešto glavom. Kako bi bilo, da vam priskrbimo Dumu i uhvatimo Orlovića u jedan mah?

— Kakva je to djavolska dosjetka? nasmija se Vitorio.

— Pustite mene. Dodjite sa mnom!

Oba zakrenuše za ćošak. Proverav se kroz nekoliko uličica, dodjoše do kolibe blizu gradskoga zida. Poručnik kucnu triputa na prozor. Za časak sinu iz nutra svjetlo, a za drugi čas otvoriše se vrata. Mlečići zadjoše u kuću. U malenoj mračnoj komori stajaše postelj pokrivena gunjem, razkliman stolac, star stol a na njem svjetiljka i boca rakije. O zidu visijaše puška, nož, torba i velika srebrna slika bogorodice.

— Oj vi, gospodine! stade si kuštrav ridjoglavac otirati oči. Ta šta vas nosi amo u to doba? Već je i minula ponoć. Malo prije čuh, kako si straže doviknuše.

— Bogdaniću, prihvati Capogrosso sjednuv na postelju i dignuv cekin u vis, poznaješ li ti to?

— E kako ne bi? izceri Bogdanić zube — cekin!

— Za to se dobiva mnogo rakije, nastavi častnik, dočim je Vitorio kraj vrata stajao.

— E da bome, odvrati Uskok.

— Za glavu crnoga Nike dobio si danas deset cekina.

— Jesam, i vriedila je.

— Pa kako ga ulovi? zapita Vitorio.

— E, gospodine, Bogdanić će, liepo. Al bio je to i magareći posao. Da ga živa donesem! Jesam li dadilja a on luđo diete? E, onako kvrc iza pećine zato se mnogo i nepita; al — živa! Pustiše me iz grada. Ja izvadim nož, zarežem si nožem malko ruku, te je briznula krv. Sve na skokove pojurim na Orlovo gniezdo, gdje se po špiljah kriju Uskoci. Ja pred njih pa jadaj, pa jao majko moja! I slagah, kako me hćeli objesit, a ja se sakrio, i bjegao, i kako me je dragun ranio, a ja jadan sa zida skočio, pa jedva glavu iznio i više te ciganije. Bome povjerovaše. Napojili me, založili me, povezali mi ranu. Tu sam dva dana živio baš gospodski. Nadjem tu i crnog Niku, budi mu duši lako! Niko, rekoh sinoć, peče me rana. Nešto sam ti kriv, al evo dosta za mene pokore, pa kršćanska smo djeca. Ded Niko, sidji sjutra zorom malo niz brieg, pa traži ondje pod pećinom nešta koriena za moju ranu. Dobro, reče Niko, kad nas je nevolja sastavila, kan da i nije ništa bilo, ridjane. Hoću! U zoru podje moj Niko nizbrdice, žalostna mu majka, a ja gmižice grmom niz goru, pa uljezi za pećinom pod grm, mrtav kao i lija kad se na tića omrsi. I dodje Niko. Ja ni makac, on sve bliže meni a dobre pol ure od špilje. Niko se sagnu, a ja skoč na ledja mu, zabaci mu kabanicu preko glave, sveži klečeć na ledjih i glavu i ruke, prekorami ga ko vreću pa trč s njim bez obzira u Senj. Žao mi je, te jadnika sam ne proburazih. Gledo sam sa strane, kako ga predadoste mletačkim Arbanasom, a oni urličuć kao vuci spopali jadnika, pa na konopcu nebu pod oblake, ni da mu s bogom rekoše. Jadni Niko! Šta ćemo?

— Jesi hulja bez para, nasmija se poručnik.

— Šta ćete? kad u susjeda kokoši ne ima, a ti ih kradi svomu gospodaru. Suho grlo ne čeka božje kišice.

— Čuj, nastavi Capogrosso, dobit ćeš trideset takovih žutaka.

— A dà? Kako? začudi se Bogdanić.

— Uhvati živa Jurišu?

Uskok uzmaknuv počesa se za uhom, pa će na to:

— Jeste li čuli, gospodine poručniče, taj orah ne ide na svačije zube.

— Dobit ćeš četrdeset.

— Hm! Da to nije gotova glava bez ramena. Juriša je junak, al je i lija, a pred Uskoke ne smiem. Raznieli bi me: jer su valjda za Niku naslutili.

— Ti radi, kako znaš. Namami ga u grad. Doglasi mu, da je onaj mletački gospodin, komu je oteo Dumu, u Senju, i da će ju sobom povesti na Krk.

— A! zaklima Uskok glavom, omjeriv Vitoria, tako; valja vam meka. Prišaptnut ću ja to brbljavomu grobaru, koj vozi svaki dan mrtvace iz grada. U njega propitkuju Uskoci, pa eto vam sjutra Juriše ovdje. Za drugo se ne brinite. Sve ću vam dojavit.

— Al kako će u grad.

— Ne bojte se. Juriša je kao i vila. Zna svaki kamen na gradskom zidu, pa vrata su od jučer onako otvorena. Al ne navalite na njega, dok ne bude u svojoj kući, i to za jedno dvie, tri ure, da se ne dosjeti jadu.

— Dobro. Laku noć!

— Da bog da — a dà! Kad no prekjučer obijah goru, dade mi neki kaludjer za vas ovo pisamce. Uskok maši se u torbu i iznese papir. Poručnik ga primi, probliedi. Na listu bješe napisane rieči; „Il mletačka vješala il uskočki nož!“

— Hajdmo! reče poručnik sgnječiv list. I Mlečići odoše.

XI.

Već se je hvatao sumrak. More bijaše mirno kao mlieko, po sjajnoj gladčini žarila se večernja rumen, a o pol kristalnoga neba drktahu majušne zviezde. Nad gradom Senjem sterao se mir, mir bolestnika, komu je duša na jeziku. Na kraj male uličice u zaklonu blizu trga stajaše kuća uzka, nevelika, u koju se od ulice uzlazilo hodnikom na stube ili kako Senjani vele „balaturom", a do zemlje vidio si vrata „konobe", gdje se vino čuva. U nekoj sobici te kuće sjedjaše na šarenoj škrinji mlada žena, moleć boga, a na licih vidio si trag težkih suza. Soba bijaše mal ne prazna. Samo je bilo opaziti dvie visoke postelje, a na zidu sliku bogorodice. Ta soba bijaše stan vojvode Orlovića — ta ženska bijaše Dume Orlovićka, mlada žena junačkog vojvode. Netko zakuca na vratih, žena se trznu, lecnu. U sobu zatisnu glavu baka.

— Dume! šapnu žena, Dume! Dobar večer!

— Da bog da, odgovori Dume, šta vi tu susjedo?

— Skočila sam k vam, nastavi stara, hoću da si spržim malo ribice, pa valja da se vratim. Dume! Pomozi vam majka božja trsatska, zlo ide na vas; čuvajte glavu.

— Zlo? Šta bi još goreg biti moglo? Bez muža stojim ka barka na buri.

— Da ne može gore? I kako! Ima tu u Senju neki Mlečić Vitorio.

— Vitorio! — skoči Dume, probliediv i uhvativ držak noža za pojasom, Vitorio!

— Eto vidite, Dume! — Samo da mi se ne prižgu ribice. Dà dà! Vitorio! Reče mi kuma Magdalena, da

je pričuhnula dvie, tri besjede od vojnika, da se Vitorio spravlja na vas. Čuvajte glavu, zla su vremena — ali pst, ja sam to samo čula. — Laku noć, Dume, laku noć!

Stisčuć čvrsto držak noža hodaše mlada žena nemirno po sobi. Prsi joj se nadimahu silovito, oči plamćahu kao od vrućice. Napokon kleknu, sklopiv ruke, pred bogorodicu i moljaše svom dušom, i plakaše svim srdcem. Vrata zaškrinuše. Noćni dah utrnu svjetiljku.

— Dume! šapnu netko na otvorena vrata.

— Pomozi Isuse! vrisnu žena, skočiv na noge i opazi pred sobom vojnika komu se kaciga ljeskala o mjesečini.

— Dume! viknu čovjek glasnije i zatvoriv vrata baci kacigu. Dume sladka ženo! razširi ruke prema mladoj ženi. Pritisnuv ruku na čelo, stvori se Dume kamenom, al za tren, poleti čovjeku na grudi, kličuć:

— Jurišo! Jurišo! Oh moj — moj Jurišo! Moj dragane! Moj dane! Ha! Ha! Ha! Ti si, ti si — ti! Ah hvala ti, veliki bože!

Što mu je snažna ruka dala, privinu junak ženu na svoje srdce, što mu je srdce dalo, sastavi usta sa usnama milovanja svoga, a iz oka kanu mu kaplja na bielo joj čelo, kaplja ko žarko gvoždje.

— Dragane, reci po boga! zapita Dume, uhvativ rukama lice, kako si došao? Kakvo je to na tebi odielo?

— Čuh od grobara, da je Vitorio u Senju i za tebe da se zlo misli.

— Jest u Senju, zadrkta Dume.

— Glava mi je pucala, srdce kipilo. Prije nekoliko dana uhvatismo u šumi pijana draguna. Njegovo odielo navukoh, da mogu slobodno od Rabatine straže u grad. Zar sam smio pod svojim licem doći amo, gdje čekaju vješala? Udjoh u grad, evo me! Al šta je to? Soba prazna.

— Sve mi odnieše Rabatini vojnici, jer da je to ukradjeno blago.

— Oh božji grome! lupi se vojvoda šakom u čelo, kakova li kuga dodje na naš rod!

— Oh da sve znadeš, da si čuo za biednog kneza —

— Sve znam, odvrati junak spustiv glavu. Biedna Klaro! Jadni Daničiću! Nu ti — ti podji k njim, ti u ovoj kući ne smieš boravit sama.

— A ti?

— O zori k braći u goru?

— Al ako te prepoznadu? — Bože! Veliki bože moj! zajeca žena — — ako — — čuj! Tko ti reče, da je Vitorio ovdje? —

— Grobar.

— A njemu?

— Ne znam. — — —

Netko pokuca. Vojvoda stisnu za vrata.

— Tko je? zapita Duma.

— Ja — sam Homolićev Fran! ozva se glas dječaka: Evo, Dume, listić za vas! Žena otvori vrata i uze dječaku pismo.

— Laku noć! viknu mali i odleti.

— Zapali svieću. Zaključaj vrata. Da vidimo! progovori Orlović. Žena učini, a on uze čitati listić: „Čestita gospodjo! Od hrvatskog častnika saznao sam, da će Orlović doći večeras u grad. Rabata zna zato. Zatvorit će vrata. Uhvatit će vam muža. Čuvajte ga. Pozdravlja vas Danilo Barbo“. Vojvoda probliedi.

— Neka dodju! Skupo će mi platit glavu.

— Šuti! prestravi se Dume. Mnogo ih je, ubit će te, a ja? Bože, bože! Sad mogu doći. Jao, jao! Što ću nevoljna? bjedovaše žena, al u jedan put sunu u vis.

— Dodji sa mnom, uzmi kacigu! Nehotice podje Orlović za ženom iz sobe. U hodniku otvori Dume nizka

vratašca, i držeć svjetiljku udje u otvor. Muž za njom. Lagano spusti se žena niz ljestve u pivnicu. „Dodji Jurišo!“ šapnu ona drkćuć. Dodjoše do tla. U nizkoj presvodjenoj konobi stojahu bačve, sanduci, a u kutu prazan badanj. Žena odmaknu badanj, a pod njim zinu u zemlji duboka rupa. Muž se začudi, a ona mahnuv mu prstom, reče:

— Vidiš. To izkopah, dočuv, da se zlo sprema Uskokom, da sakrijem naše siromaštvo i — tebe. Što imasmo vriedna, sakrih, sad ću sakrit najvriednije — udji Jurišo!

— Ja — junak?! uzvrti se vojnik.

— Molim te — mene radi, zamoli blagim glasom žena. Juriša skoči u rupu, a Dume, tresuć se ko šiba, turnu prazni badanj na staro mjesto i popev se iz konobe na hodnik, zatvori vratašca.

Za jednu uru sastaše se za ćoškom Orlovićeve kuće dva čovjeka.

— Poručniče! Sad je hora, da povučemo mrežu, izbieli Bogdanić zube.

— A znaš li sigurno, da je unišo? zapita Capogrosso.

— Ne fali. Ode mu glava! Poručnik zadje u bližnju ulicu. Za malo se povrati, a uz njega sievalo o mjesecu dvadeset mušketirskih kaciga.

— Deset momaka ostat će na ulici, zapovjedi poručnik. Pripravite puške! ostali neka protraže kuću od krova do zemlje. Pripravite puške! Bez krvi ne će biti, jer je junak. Zastavnik Olcinger napred! Mušketiri popeše se brzim korakom uz stube a pred njima dugački zastavnik, noseći baklju ljevicom.

— Otvori! grmio je častnik, dok Bogdanić i poručnik čekahu na ulici.

— Tko je? odgovori ženski glas.

— Otvori u ime gospodina generala Rabate! viknu Holcinger, i raztrieskav kundaci vrata provali ljuta mu

četa u sobu. Sred sobe stajaše Dume. Groznica ju tresla. Vojnici uzmakoše.

— Gdje je Orlović? kriknu častnik.

— Juriša? Valjda u gori.

— Ne šarajte! Tu je, u kući. Gdje? U taj par pojavi se Capogrosso.

— Tu? Jeste li poludili? odvrati Dume na oko mirna.

— Protražite kuću! naredi poručnik. Četa se razidje bukom po kući. Dugim mačem probode zastavnik postelje, izbaci posteljinu, prevrnu škrinju. Ništa! A Dume stajaše mirna. Mušketiri se povratiše. Orloviću ni traga, a Dume stajaše, mirno gledjuć poručnika.

— Corpo di Bacco! lupnu Capogrosso nogom, eto nas prevari pijanica Bogdanić. Gdje ti je Orlović? otresne se na Uskoka, koj se je došuljao bio.

— U kući je, odvrati Uskok, zabodši svoje oči u Dumu al ona stajaše mirno.

— Poručniče! doleti jedan karlovački pješak, šta tu tražite? Orlović vele, da se je zavuko u jednu kuću pokraj mora. Tako viču po gradu!

— Napred momci! Onamo! trgnu Capogrosso svoj mač i da pojuri s četom put mora. Dume uzdahnu.

— Stante! kriknu Bogdanić na ulici eto konobe! Protražite ju. U njoj vam je! Dume uhvati se za srdce. Mušketiri razbiše pivnici vrata, a provaliv unj, dignu zastavnik zublju.

— Ništa! grom i pako! razsrdi se poručnik.

— Čekajte! nasmija se Bogdanić, „da vidimo!“ I podje od bačve do bačve. Svaku prevali, svaka prazna. Dodje do badnja. Zaviri unj! — —

— Ništa! zaškrinu zubi: „Ode četrdeset cekina!“

— Napred mušketiri! dignu Capogrosso mač, prema moru. A ti huljo! platit ćeš mi!

Četa koracaše hrlim korakom prema moru.

Bubanj udaraše muklo, škadron konjanika proleti munjimice iz kaštela, sva vojska krenula k moru, da pretraži sve kuće, crkve, samostane, da nadje zlotvora Orlovića. Al u malenoj sobi klečaše Dume uzdignutih ruku šapćuć kroz suze radostnice: Bože moj! Spasitelju moj! Velik si, milostiv si; hvala ti, slava ti!

Ulica osta pusta. Mjesečina sterala se taracom. Sred ulice stajaše Bogdanić. Kušajuć palcem goli nož, šapnu:

— I opet je Juriša u kući: Ne puštam četrdeset cekina. Lagano zavuče se Uskok za ćošak i tu se sguri. Za malo pojavi se na pragu konobe dragun pod kacigom. Orlović, ozirnuv se dva tri puta, podje dalje prema ćošku. Da zakrene — ali iza ćoška zabljesnu nož! Juriša klonu — al u hip zamahnu šakom i udri — a pred njim ležaše omamljen Bogdanić.

— Huljo, zaboravi, da imam košulju od gvozdene žice.

U jedan mah strgnu vojvoda sa Uskoka dugi pojas. Razderav ga u dvoje, zaveže izdajici usta, sveza mu noge i ruke pojasom. Brzo naprti Uskoka na ledja, uhvati nož zubi i ovako pohrli put gradskoga zida do veljih vrata. Tu se uzpinjahu uz zid drvene stube. Vojvoda se pope uz njih. Sad stajaše na zidu, — al o mjesecu sievnu puška stražanina.

— Stoj! zagrmi straža i naperi pušku. Kao munja okrenu se vojvoda, držeć svezanog Uskoka prema straži u zraku ljevicom, privezujuć uže uz gvozden klin u zidu. Puška planu — Bogdanić zaruknu, ritnuv se u zraku. Pogodi ga zrno u rame. Mušketir poleti prama bjeguncem, al vojvoda šinu u vis, dignu Uskoka i tresnu njime u vojnika, stražar zatetura — i on i Uskok sunuše u dubinu — a vojvoda uhvativ konopac spusti se kao zmija niz uže i nesta ga u goru. Još se orila bubnjava, još se čuo korak pješadije i topot konja — i zavlada mir — tihi gluhi mir.

Drugoga jutra nadjoše pod gradskim zidom razmrvljene krvave ostanke stražanina i uskoka Bogdanića.

XII.

Ob devetoj uri razliegaše se nad Senjem gromorno zvono stolne crkve svetoga Jurja „confaluna i patrona“ grada. Kroz visoke prozore crkve titralo sunce, steruć svoje zlato nad narodom, nad gospodom, nad kamenom. Pred oltarom gorahu silne voštanice, dim tamjana vitlao se čudno o suncu, a orgulje grmljahu širom visokog svoda. U crkvi stajaše poredano trista uskočkih vojnika pod oružjem. Na svakoj glavi sjedjaše crn kalpak, na svakih prsih sievahu toke, za svakim pojasom blistaše nož, u svakoj desnici počivaše diljka, a sa ramena padaše crvena kabanica. Pred četami stajahu vojvode pod perjanicom, zastavnici pod izderanom zastavom. Veselo titralo sunce nad njima, a oni? Mrki i tužni. Trista Uskoka, tà trista lavova. Lavova? Dà o robskome lancu. Poći je, ostaviti Senj. Tako hoće mletački poslanik, tako zapovieda general Rabata, koj se kraj velikog žrtvenika bani sred svojih častnika. Poći je u Otočac, u Brinje, u Prozor, dalje od mora sa ženami, djecom, starci. Zašutiše orgulje. Sva Rabatina vojska, stojeća pred kaštelom izbaci puške, bubnji zabubnjaše, svirala zasviraše — a plač žena, sjedećih na kolih pred crkvom, prodiraše zrak, i mnoga suza vinu se u crkvi niz junačke brkove. U crkvi umuknu sve. Sa oratorija gledaše zaklonjen Barbaro i poručnik Capogrosso.

— Ljepše parade nije doživila mletačka republika, nasmija se Vitorio.

— I nije, odvrati mu častnik.

Sad se okrenu biskup de Dominis, da blagoslovi narod. U jedan hip zadrkta, probliedi. Oko mu zape na slici, na krvavoj glavi svetog Ivana Krstitelja. Bilo je biskupu, kan da živa krv teče iz glave. I dignu biskup

ruku, a jače probliedi. Nedaleko od žrtvenika klečaše na kamenu u crno zavita — Klara. I kako biskup dignu ruku, dignu Klara veliko, sjajno oko — i pogleda Dominisa. „Ne mori!“ jeknu tajinstven glas u njegovoj duši paklenom jekom i svršiv blagoslov, pohiti bez obzira u sakristiju.

Polagano pomicaše se uskočki narod kroz Velja vrata na Vratnik. Vojnici, konji, kola, djeca, djevojke starice, starci — sva ta čudna povorka komešala se gorskim putem, sve je šutilo, plakalo, molilo, sve je to niemo prolazilo kraj kaštela, gdjeno stajaše osovljene glave slavni junak Rabata, igrajuć prsti sa velikom, zlatnom kolajnom na prsih, a uz njega blagosivljao putnike biskup. Nadodje i četa starca Milovčića.

— S Bogom vojvodo! podviknu mu de Dominis.

Starac se ustavi, i omjeriv biskupa okom sokolovim reče:

— Ti blagosivlješ taj narod? Pamtiš li naš ugovor u tom kaštelu? Bog ti prostio!

Četa krenu dalje, a Dominis poniknu nikom.

Narod stajaše nad Vratnikom. Kao alem blistalo more, a iz njega provirivahu pitomi otoci. Evo i biele crkvice na rtu, eno i starca Nehaja — evo podno gore na obali morskoj staroga — slavnoga Senja — a nada svim širilo se jasno, plavetno nebo, kao čaroban krov. Još jedan hip, još jedan mig — i uminut će more, uminut otoci, masline, Senj — kolievka, grobovi — slava — sve što je srdcu milo i drago. Tu stade uskočki narod a predanj izadje stari vojvoda Milovčić. I skinu kapu, i reče narodu:

— Evo, djeco! poći nam je! Kamo? To bog zna. Još jednom pustite oko niz goru — zadnji put, još jednom poglednite slavno mjesto, što vas porodi na ovaj sviet, što vam čuva kosti vaših otaca — još jednom to zlatno more, puno vašega slavnoga imena. A sada gdje

vam je ime? Ne ima ga. U pustinju ideš, narode moj, pošteni narode, u pustinji odnjihat će majka svoje čedo, i samo majčina pjesma spominjat će Senjane Uskoke. S bogom zibko naša, s bogom slavo naša, s bogom štite! Pogledaj još jednom ovu tvoju sirotčad, koju pognaše, da obija bieli sviet kao ptica bez gniezda. S bogom! Čuvala te ruka nebesnica i cvala ti sreća!

Muklo jecanje odazva se starcu. I kleknu narod, da poljubi svetu hrvatsku zemlju, za koju je prolievao toliko krvi — a jadna i biedna starica dignu kamečak s puta i dade ga sinčiću, rekav:

— Drž, djeni to za srdce, rodna ti je to, sveta zemlja, ugrijat će ti dušu i u kasne dane.

Narod dignu se na put, iduć lako, lagano, dok ga ne stade u pustome gorju, al na pećini kraj Vratnika sjedjaše bliedi Dominikanac pokrivajuć si rukama lice, plačuć, ko što je Jeremija plako nad Jerusolimom.

U večer pokuca na Klarinih vratih kapetan Barbo. Klara sjedjaše u kutu sa Dumom.

— Dodjoh, reče kapetan, da vam kažem: S bogom! Za jednu uru polazim u Gradac pred nadvojvodu, da mu dojavim, što se tu sbilo. Vidite! na prsih mi je uvezen četvrti križ — vaš otac. Čuvao vas bog i moj prijatelj Gjure!

XIII.

U prostranoj sobi gradačkog nadvojvodskog dvora sjedjaše do prozora gospodja pristara, prosjeda u širokom odielu od crne kadife, pod crnom koprenom; vrh širokog i jakog joj čela blistaše diadem od alema. Gospodja složiv u krilo ruke, gledaše jasnim modrim okom dva čovjeka, koja pokorno pred njom stajahu. Jedan od njih bijaše vojnik — kapetan Barbo a drugi redovnik — Cipriano Guidi.

— Kapetane! reče nadvojvodkinja, mati nadvojvode Ferdinanda, vaša me priča dira u srdce. I ja sam majka, i ja razumiem, da je vaša sirota majka poginuti morala, i ja mislim, da u toga Rabate ne ima srdca ni poštenja, ako je istina, što mi evo dokazaste.

— Tako mi krsta, tako mi rana, što no ih dopadoh za slavnu carsku kuću, sve je živa istina, prejasna gospo! reče vojnik.

— Nu, nastavi vojvodkinja, po čem sudite, da je Rabata, smaknuv Posedarića, krivo uradio, da on nije po našu korist ukrotio Uskoke. Vaša tužba tiče se vas, nu senjski poslovi su javni, spadaju u politiku, o kojoj ja, žena, malo razumiem, al je opet Rabata pravo uraditi mogao.

— Oprostite mi, prejasna gospo, što pred vašim svietlim licem smiono govorim.

— Govorite, govorite, odvrati nadvojvodkinja, zapoviedam dapače, da govorite istinu!

— Ja mislim, prejasna gospo, da čovjek nevjera u privatnom životu može lako vjerom krenuti i u javnom zvanju, jer se poštenje ne da lučiti u javno i privatno.

— Istina je, odvrati žena, govorite dalje.

— Rabata je izdajica svietle krune, čovjek naprasit, krvolok, al opet slab i kukavica; Rabata je zadužen i raztrošan.

— Al o izdaji govoriste?

— Imajte milost, prejasna gospo, pročitajte ova pisma, što ih ovaj vriedni svećenik dobi od poručnika gjenerala Rabate. Neka su od ruke biskupa Dominisa, neka od mletačkog gjenerala Paskvaliga, a pisana su Rabati.

— Dajte! reče nadvojvodkinja i uze čitat pisma, što ih joj je kapetan predao bio.

Čitajući probljednu časimice nadvojvodkinja. Pročitav ih skoči na noge.

— Strahota! viknu, istinu rekoste. Pa tim ljudem pokloni prejasni moj sin svoju milost. Ta to je upravo paklena mreža, po kojoj je carstvo imalo izgubiti Primorje. Pa Dominis, taj sveti Dominis! Bože! Bože!

— Uvidjate li, prejasna gospo, da je kneza Posedarića smakla ona ista ruka, koja prejasnomu domu hćede oteti more?

— Dà, dà, kapetane, uvidjam i sgražam se sa opakosti ljudske.

— Jednu milost, prejasna gospo, kleknu kapetan pred nadvojvodkinju.

— Budi vam, valjani kapetane moj!

Barbo podje do vrata, i odgrnuv zavjesu od damaska uvede krasnu, crnooku, bljedoliku djevojku, odjevenu u crno. Djevojka kleknu pred nadvojvodkinju, i gorke suze kanuše na mlade grudi.

— Evo, prejasna gospo, suze ove nevine djevojke govore jasnije od mojih rieči. Ova biedna sirotica, što kleči pred vašim prejasnim licem, jest knjeginjica Klara Posedarićeva, kojoj pradjedovi prolievahu rieke krvi za svetu vjeru Isusovu, kojoj otca, slavna junaka objesi sramotno Giuseppe Rabata, kojoj babu ubì žalost za milim jedincem, kojoj zaručnika junaka i plemića Gjuru Daničića progna iz Senja isti Rabata u Krajinu, pošto je uklonio ostale Uskoke, koj junak leži smrtno ranjen u borbi proti Turkom!

— Bog mù izvidao rane! uzdahnu redovnik.

— Siroto djevojko! prihvati kroz suze nadvojvodkinja, žalim te od srdca. Govori, kakovu milost tražiš?

Djevojka dignuv glavu, pogleda velikim suznim okom nadvojvodkinju, zatim kapetana.

— Djevojka ne razumie talijanskoga jezika, prejasna gospo, reče kapetan, govori samo svojim — hrvatskim jezikom.

— Šta dake traži? Da joj osvetim otca?

*

— Ni pošto, prejasna gospo, njeno srdce ne poznaje toga čuvstva; ona traži da se njezinu otcu, njezinu rodu vrati ime i poštenje, da se njoj vrati zaručnik, koga joj prije jedanaest mjeseci odkinu od vjerna srdca silnik Rabata.

— Bit će joj po volji! reče gospodja poljubiv djevojku u čelo.

Za posljednjih rieči kapetana, razmaknuše se zastori visokih vrata, a na pragu pojavi se u crnom španjolskom odielu čovjek omalen pod crnom kapom, dugačke, šiljaste brade. Za malo koraknu u sobu.

— Hvaljen Isus, ljubezna nadvojvodkinjo i majko, progovori došljak; nadam se, da vam je zdravlje, za koje se svaki dan bogu molim, dobro. Nu u vas se skupilo družtvo, kako vidim; vi se mimo vašeg običaja zabavljate politikom; vi ste, okrenu se kapetanu, ne varam li se, kapetan Barbo?

— Na službu carska visosti! pokloni se kapetan.

— To je don Cipriano, je l'. A ta djevojka?

— Klara, kći Martina Posedarića, odgovori Ferdinandova mati.

Nadvojvoda skupiv obrve, nastavi:

— I opet senjski poslovi? A dà! Već jedan put bijaste u tom poslu preda mnom, Barbo. Tužiste Rabatu.

— Jesam, prejasni gospodaru!

Pošto dodjoste drugi put? Bio sam se sa vaše tužbe razsrdio na gospodina Rabatu i na biskupa. Niesam gjenerala ni pustio pred svoje lice. Al poslije saznah, da je Rabata pravo uradio, da je sve to vaša privatna osveta, i spletka mojih protestantskih viećnika, koji mrze na gjenerala. A Rabata se je preda mnom i opravdao. Što ste opet došli? Čuvajte se, Barbo; znam, da ste junak, pa bi mi žao bilo vaše glave. Rabata je pošten čovjek. Idite!

— Nipošto! zakrči mu rieč nadvojvodkinja, pre

jasni sine moj, čitajte ova pisma, pa onda sudite pravedan sud!

— Pisma? čija? zapita u čudu nadvojvoda.

— Čitajte!

Ferdinand spusti se na sjedalo.

— Valga me dios! planu pročitav prvi list — u što sam se uštapio? Vidim, vidim tajne nokte mletačkog lava, pokarao ga bog! I s Turčinom?! — Pa ja slab — ja kukavica. O himbo ljudska! Na svome srdcu sam grijao zmiju! I liepe senjske šume da poharaju Mlečići za šuplji dinar. Tako mi rana božjih! skoči Ferdinand, ljutit, baciv pisma na zemlju, sudit ću strašan sud! Ali — — okrenu se kapitanu — Barbo! ako su to pisma kriva? Ta kako mi je biskup neki dan sve živo razložio — Barbo! Ako vas je strast zaniela, ako je to lutorska ruka pisala?

— Serenissime! stupi Cipriano pred Ferdinanda, vjerujete li, da sam pravi sin crkve?

— Vjerujem.

— Serenissime! Na razpelo božjega sina zaklet ću se, da su ta pisma istinita. Dva puta nas odbiste, rekav: „Dajte mi dokaza!“ Evo ih doniesmo. Šta više; vaša slavna kuća ne ima zaista vjernijih sluga od bana Draškovića i slavnoga gjenerala Lenkovića!

— Vjere mi ne ima, potvrdi Ferdinand.

— Oni su moji svjedoci, nastavi fratar predav nadvojvodi pisma, po njihovih riečih neka sudi vaša svjetlost, govori li skromni sluga božji laž.

Ferdinand uze čitat. Oči mu plamćahu, lice mu se osu rumenilom. Čitajuć prokliknu kadšto:

— Čuješ li majko! I ban veli tako — — Dà, izdaše nas — Ljudi kršćani! Govorahu klevete na Uskoke, — poubiše! Bože milostivi, kako ću se za taj grieh opravdati? — Da čujemo našega Lenkovića — I on

tako. — Bože! I Daničić da nam pogine? Ima l' nade, da će ozdravit, otče Cipriano?

— Ima, hvala bogu, svjetlosti, pokloni se Dominikanac.

— Čekajte, stade Ferdinand dalje čitati, Orlović, Orlović? — A dà, to, reć bi, da je onaj zloglasni Juriša, za koga mi je biskup toliko govorio, koga su Mlečići toliko željni. Neće ga imati, vjere mi ne će! Divna li junaka. Čujte, prejasna majko, što piše Lenković: Ne mogu Vašoj Svietlosti dosta nahvaliti vojvodu Jurišu Orlovića, koga je Rabata objesit htio. Orlović podje sa šakom valjanih junaka četovat na Turčina u Liku. U nekom klancu sukobi se sa velikom turskom četom, koja se je digla bila da robi po hrvatskom zemljištu. Živa se zametnu sječa te trajaše pol dana. Juriša zaustavljaše sa trideset svojih ljudi do stopetdeset nevjernika od podne do mraka, te poubi polovicu tih pustih razbojnika. Ostali klonuv duhom uzmakoše natrag u Liku i tako bude biedna krajina spašena od nemila pogana. Nu mal da to nije Juriša platio glavom. Razigran pobjedom pohiti dalje u tursku zemlju, izgubiv kod prvog okršaja trećinu svojih vojnika. Kod turskog nekog čardaka zametnu se s nova boj, u koj jača sila turska navali.

U ravnici, nezaklonjeni ničim, popadahu naši vojnici, i kad napokon preostali uzmicati počeše u bregove, gdje ih je po dogovoru druga uskočka četa dočekati imala, bude Juriša ranjen u nogu i uhvaćen od Turaka, te je svatko mislio, da će taj junak kukavno zaglaviti, Mlečići pako i njihovi prijatelji silno se radovahu njegovoj propasti. Nu za malo pojavi se na svačije veliko čudo vojvoda živ u Otočcu. Ležeć u okovih u turskome čardaku slušao je Juriša, kako se Turci dogovaraju, da će ga sutradan povesti agi i nabiti na kolac. Još je i to čuo, kako će oni po prah, jer da ga ima samo malo ondje u kutu čardaka. Juriša stavio se, kao da spava, te Turci i ne slutili zla. Kad je bilo oko ponoći,

svi su već Turci usnuli, samo je jedan stražanin na pol bdio, na pol driemao. Lagano dopuze Juriša do stražara i začepiv mu šakom usta udari mu nož njegova druga u srdce. Zatim uze iz kuta prah, spusti se niz stube, priveza smotak praha jednomu stupu, na kojem stajaše čardak, zataknu unj dugu, suhu šibu, zapali ju gubom, i udari onako u okovih u bieg. Udaljiv se jedno trista koraka, zakloni se pod pećinu, da vidi. što će biti. Al u jedanput potrese se zemlja, planu plamen sred tavne noći i čardak i Turci poletiše u zrak, a Juriša izbavi našu krajinu od nekoliko najljućih krvnika. Oprosti mi Vaša Svjetlost, što toliko toga pišem, al po tom će Vaše prejasno Gospodstvo sudit, da li je Juriša Orlović čovjek, koj se ima ćerati iz Senja, koga kani Rabata objesiti. — — —

— Grozno! zadrkta nadvojvodkinja.

— Dà, grozno, prejasna majko, odvrati Ferdinand, al sto puti groznije su muke, kojim osmanski vragovi muče nevini kršćanski sviet. Kapetane! Gdje je Rabata?

— Na Rieci, Vaša Svjetlosti, odprema vojsku Njegove Svetosti i velikog vojvode toskanskog u Zagreb, da idu na Turke. Nu valjda se je već povratio u Senj.

— Kapetane, hvala vam, nastavi nadvojvoda, a i vam, otče! Dodjite sutra u ovaj moj dvor, da ponesete Orloviću kapetanski patent, i Gjuri Daničiću zlatan lanac i nek se povrati u Senj. Rabati sudit ću sud — sudit i Dominisu, al to se ne tiče vas, vi šutite. Samo to možete svietu reći, da sam vam poštenjakom poklonio svu svoju milost, a Rabata da ju je izgubio. Dakle sutra dodjite. S bogom!

— A toj biednoj djevojci, reče Ferdinandova mati, recite, da ću joj vazda biti vjernom zaštitnicom, da ću joj povratiti ime, poštenje i zaručnika.

— Tako će biti. Amen! doda nadvojvoda. Pa Rabatu hćedoh počastit hrvatskom gjeneralijom!

XIV.

Bijaše noć, tvrda, mrka noć — ni mjeseca, ni zviezda, ni neba. Na Orlovu gniezdu, na kršnom brdu lomljaše bura jako granje. Kroz tminu drktahu od Senja grada sitne iskrice, svieće po senjskih kućah.

U svojoj sobi sjedjaše biskup de Dominis zamišljen. blied; naproti njemu Rabata, nemirno stisčuć oči, a za Rabatom stajaše Capogrosso.

— Razumiete li to, biskupe, zapita gjeneral.

— Razumiem i ne razumiem.

— Meni je sve zagonetka. Orlović kapetan i da se povrati; Daničić počašćen i da smie u Senj! Bojim se — —

— Al ja se ne bojim, odvrati biskup. Zagonetku je lasno odgonenut. Gradački su ministri vrlo logični. Radi se o tom, da se prodaju senjske šume. Gradačka vlada ne ima novaca — ne može čekati. Ferdinand traži mnogo, Mlečići davaju malo. Da se poso brže svrši, valja Mlečićem zadat nešto straha, Uskoke malo pogladiti. Kad se podpiše ugovor za šume, možete Orlovića vješat bez straha. Shvaćate li?

— Shvaćam, reverendissime, odvrati gjeneral; vi umujete posve jasno.

— Istina je, prihvati poručnik, poslovi stoje tako, al pita se, hoće li prejasna republika pristati, znajući da Posedarića već ne ima u životu? Svakako je neprilika, trpiti Orlovića u Senju. Od Daničića, čovjeka zaljubljena, ne ima pogibelji.

— A da, nasmija se Rabata, zaboravih vam javit, da sam se za Orlovića pobrinuo. Svuda kupi se vojska, da podje osvojiti Kanižu. Veći dio moje vojske otić će te ne

će ostati nego nekoliko kumpanija mušketira. Opasno bi bilo, da toli malo vojske bude ovdje, gdje je svaki Senjanin vojnik, gdje je ostalo dosta Uskoka. Valja ih maknut. Zato sastavih četu od 300 Senjana, da podju u Kanižu —

— Gubiti glavu, nasmija se Capogrosso.

— Dà. Kadno prije 10 dana dodje Orlović po dozvoli nadvojvode u Senj, pozvah ga k sebi. Dodje pod oružjem mrk. Pozdraviv ga, pohvalih ga radi njegova smionstva u Lici. Rekoh mu, da ću poslat četu pod Kanižu, i Juriša da će joj biti kapetan.

— A on? zapita poručnik živo.

— Reče, da će se predomisliti i za dva dana odgovorit.

— A za dva dana? zapita biskup.

— Dodje i reče, da pristaje.

— Čudno, zaklima poručnik glavom, od mlade žene u Kanižu!

— Ne čudim se, odgovori biskup, takov je; ne ima njemu bez sablje života. Pošljite ga u pako, ići će. Kada polazi?

— Sutra, odgovori Rabata,

— Sretan mu put u Turke, násmije se poručnik.

* *
*

Bijaše noć, tvrda, mrka noć — ni mjeseca, ni zviezda, ni neba. Kao mrk div dizaše Orlovo gniezdo svoju glavu. Po gorskoj stazi verahu se čudne sjene. Sjena za sjenom pope se uz brieg, sjena za sjenom kao da je propala u brdo na istom mjestu, gdje se je kroz suho granje žarila plamena rumen. Propala? Kamo? U utrobi Orlova gniezda pukla bje široka, visoka špilja, sigurno utočište vukovom i Uskokom. U sto i sto gomila nicahu kameni rtovi sve više i više, sklanjajuć se na vrhu u ogroman svod; na sto i sto miesta vidio si crnih tragova dima tu od vatre gorskih junaka, koji su se ovdje zaklanjali bili svoje kosti od bure, svoju glavu od krvnika. I sad plamsaše sred špilje velika vatra, steruć

svoje rumeno svjetlo po bielih vapnenih šiljcih, po grdnome svodu, po tamnih zakutcih, po mrkih licih junaka, što no se poredali bili oko žive vatre. Bijahu to uskočki vojevode. Podalje o zidu stajaše Danilo Barbo, prisloniv ledja o stienu i buljeć u plamen.

Kraj ulaza špilje stražaše stražu Uskok pod puškom.

— Hora je narode! reče vojvoda Ive Vlatković trgnuv svoj nož, i položiv ga na zemlju,

— Puko je sud! odvrati vojvoda Gašo Stipanović i izvadiv nož položi ga u nakrst Ivinu.

— Komu je krivo, izidji pred naše lice, zovnu Ive. I unidje pod sjajnim oružjem, pod crvenom kabanicom jak, visok starac, žuta lica, bielih brkova. Lievom rukom držaše kalpak, a desnica mu stajaše na srdcu. Ni licem ne maknu, ni okom ne trenu.

— Meni je krivo, narode, a rad naroda moga, reče Pavle Milovčić.

— Da čujemo rane tvoje, vojvodo! zapita Ive.

— Evo dolazim pred vas, vojevode čestiti, i skinuh kapu, koje ne skidam neg pred živim bogom, da vidite sjedine moje, pa mogu li lagati. Evo dolazim pred vas, pa vas gledam okom u oko ja, koji pred nikim u zemlju gledao niesam, pa velju gatajte iz oka, sborim li istinu. Evo dolazim pred vas i polažem ovu junačku posjeklicu, kojom se dičim, pred vaše noge, pa pala mi od nje glava, slažem li, količko je zrno pieska. I kunem vam se živim bogom na nebu, kunem vam se svetim krstom i rajem vječitim, kunem vam se grobom otca svoga i junačkim imenom. I slažem li, satrla me nebeska visina i proždrla me paklena dubina, ožednio i ne našo kapi; ogladnio i ne našo kore; ozebo i ne našo sunca; izgorio i ne našo hlada; osliepio i ne našo štapa; poginuo i ne našo groba. Idem iz pustinje od naroda našeg, idem sa tvrda kamena, gdje ne ima kruha ni ruha, idem iz gudure, gdje se roče vuci i hajduci, idem

iz kuće, kojoj je nebo krov, a postelja crna zemljica, na kojoj nariču i plaču starci i djeca, majke i udove. Donosim vam suze, što no teku za otcem, i sinom i vjerenikom, koj je sramotno poginuo na vješalih. Donosim vam krvave rane junaka, koji bez zaklona u ludo gube glave, donosim vam ime naše, koje je potavnilo pred svietom.

— A koga tužiš s tolike krivine, vojvodo!

— Tužim Josipa Rabatu, koj nam je satro rod i poštenje, koj je u crno zavio naše majke, koj je prevario cara gospodara, koj radi svetu zemlju našu prodati krvnikom Mlečićem. Ja rekoh, a vi sudite!

— Eto čuste, vojvode, reče Ive, šta mu je krivo, a vi sudite po dobroj pameti i čistoj duši, da mu bude pravo.

— Rabata da gubi glavu! zagrmiše vojvode u jedan glas.

— I meni je krivo, i meni sudite, pojavi se pred sborom Gjure Daničić pod svietlom odorom. Na moju vjeru, pravo ću vam reći: Objesio je kneza, junaka, koji mi zavjerio svoju jedinicu, objesio ga bez suda i pričesti. Ubio tugom staricu majku mu, a mene junaka prognao u bieli sviet, odkinuv me od vjerenice moje. Ja rekoh a vi sudite.

— Da gubi glavu! zaori muklo špiljom.

— I meni je krivo junaci, skoči kapetan Barbo:

— Bog da mi je svjedok i ova četiri krsta. Prevario mi na silu sestru, zavjerio joj se i prevjerio. Ubio sestru, ubio mater, ubio diete, ubio prijatelja. Sudite!

— Da gubi glavu! zaori po treći put.

— Vojvode, reče Ive, eto čuste naš sud, i da ste spremni. I da bude tako za tri dana, dok ode tudja vojska. Da gubi Rabata glavu o bielom danu, na oči svieta, ni noćju ni zasjedom.

— Amen! odgovoriše vojvode.

XV.

Bijaše jutro zadnjeg dana g. 1601. Poručnik Capogrosso koracao je zamišljen prema kaštelu.

— Dosadilo mi je u tom pasjem gniezdu. Ujaka ne vidim nigdje, to je zlo, mora da je blizu, blizu moje glave. Iz Gradca ne ima glasa, nad Rabatom vije se gavran. Dà, dà, to su oni papiri!

Poručnik prodje kraj straže u kaštel, prodje dugim hodnikom do vrata zadnje kule, do Rabatina stana. Unidje. Rabata sjedjaše na postelji.

— Što tebe nosi Capogrosso u rano jutro? dignu gjeneral glavu. Jesu li stigla pisma iz Gradca?

— Niesu.

— Čudim se. Rekoše mi, da će skoro stići pismo od nadvojvode, da budem hrvatskim gjeneralom, nu još ništa. Već sam Senja sit.

— I ja dovrh glave, odgovori hladno poručnik.

— A što si došao?

— Da vam pravo kažem, illustrissimo, dodjoh, da zatražim svoj odpust.

— Odpust? začudi se Rabata.

— Pa dà! Uskoke ukrotiste. Glave im poubiste. Orlovića odpraviste sretno prije četiri dana put Kaniže, odakle se nikad povratiti ne će. Prekjučer ode i vaša vojska. Pa vi ćete i onako na gjeneraliju u Karlovac. Hvala vam dakle za svu milost — — — —

— Pa zašto ne bi ti sa mnom?

— Bih od srdca rado. Al vidite, rodjaci mi priskrbiše kapetaniju u firentinskoj vojsci, i žele, da budem kod njih. Pa moje zdravlje! Loše je, vrlo loše u

tom hrvatskom zraku, šta tek, da dodjem medju medjede u Karlovac? — —

— Ne razumiem te, začudi se Rabata; al u taj par zaori iznenada mukla bubnjava.

— Šta je to? dignu Rabata glavu.

— Koj je to bies? opetova poručnik, ta danas ne ima ni parade ni službe, pa to nije mušketirski bubanj. To zvoni, kao da Neapolitanac vodi medjeda. Sad ćemo vidjet? reče Capogrosso i izleti na vrata. Za nekoliko časaka povrati se blied.

— Generale! viknu, Uskoci ulaze u grad!

— Jesi li poludio? Kakvi Uskoci?

— Tri kumpanije pod zastavom i bubnjem, a pred njima Juriša!

— Ju—u—riša! Jesi li poludio? Ta on je na putu u Kanižu! izvali Rabata velike oči.

— Juriša je u Senju! Vidjeh ga na svoje oči s prozora. Čini mi se, da ide k vama.

Rabata provuče ruku čelom, prodje dva tri puta sobom, pa će zatim:

— Poteci! Njega pusti! Nikog drugog. Mušketiri da su spremni. Bubnjar neka zabubnja.

— Trista im! lupnu poručnik jarostan nogom i ode po zapoviedi.

Za jedan čas udje u sobu Juriša Orlović.

— Božja vam pomoć, gjenerale!

— Odakle vi, kapetane? zadrkta Rabata.

— Upravo s puta. Dodjoh do Karlovca.

— Pa kako ste smjeli?

— Predomislih se. Ne idem u Kanižu, dignu Uskok otresito glavu.

— Ne idete, kad ja zapoviedam.

— Ne idem.

— Zašto?

— Jer Senju obrane treba od Mlečića i izdajica.

— Orloviću! zaruknu Rabata, to će vas stajati glave.

— Pa dobro! slegnu Uskok ramenom.

Rabata skoči k vratima i zavikne.

— Stražo!

— Na zapovied! unidje podčastnik mušketira sa četiri momka.

— Odvedite toga zlikovca. Uzmite mu oružje. Zatvorite ga u tamnu kulu kraj vrata.

— Do vidjenja Rabato! nasmija se Orlović i ode mirno.

Kao tigar za rešetkom obilazio Rabata po svojoj sobi. Poručnik unidje.

— Šta je? otresnu se Rabata.

— Sa Vratnika vodi Pavle Milovčić iz Otočca četiri kumpanije Uskoka.

— Za jednu uru da ste mi objesili Jurišu.

Na trgu pred kaštelom vrvila je sila naroda mužkog i ženskog sve plaha i čudna lica. Jošte bijahu vrata kaštela otvorena. Sa trga se vidjelo, kako straža preko dvorišta vodi Jurišu u zatvor — u kulu. Sad izidje na dvorište bubnjar i zabubnja na okup. Sa svih hodnika doletiše mušketiri u dvorište. Sad se poredaše. Sad napuniše puške i u jedan put zaklopiše se štropotom težka vrata kaštela.

— Ubit će Jurišu! orilo se po gradu. Ljudi, Rabata nam ubi Jurišu! Pomozite! Spasite! Hà! Na Velja vrata unidje Pavle Milovčić.

— Zdravo junaci! vikaše narod. Stante! pomozite! Pogibe Juriša. U kaštelu je!

— Stoj, zagrmi Pavle trgnuv svoj nož i četa stade. U isti par ozivaše se bubanj od stolne crkve. Trkimice doleti na trg Jurišina četa i na čelu joj junak Gjure Daničić visoko dižuć sajnu sablju.

Gologlavi, bez kabanice, koj nožem, koj puškom u ruci dojuriše smiòni junaci. Na trgu se ustavi.

— Punite puške! zagrmi Daničić.

— Punite puške! opetova starac Milovčić.

— U kraj! U kraj! prodiraše očajan glas zrak. Blieda, drkćuć, suznih očiu protiskivaše se kroz svjetinu Dume. Oči joj sievahu divljim plamenom, kosa joj padaše razčupana niz ramena, suknja joj se vijaše zrakom, i šireć biele ruke vriskaše, da ti srdce pukne:

— Jurišo! dušo! Gdje si! Gdje si! Jao ubiše te! Ubiše te!

Žena dodje na trg. Vrata kaštela zatvorena. Grčevito uhvati si kosu, stiskivaše rukom srdce svoje klimajuć glavom. I kleknu pred Uskoke vičuć.

— Boga vam živoga, pomozite!

— Na juriš! zapovjedi Daničić, dignuv sablju.

— Stani! zakrči ga Milovčić, šta ćeš na juriš? Vrata su tvrdja od kamena.

— Ha! skoči Dume, gledjite kod zida stoji top. Pun je! Pomozite.

Deset Uskoka baci puške i nože i pohrli k topu. Lumbardaš zapali šibu, da ga izpali na narod, al ga uskočka puška sastavi zemljom. Uhvatiše top. Dume trgnu goreću šibu iz ruku mrtvoga topnika i dižuć ju u vis vikaše:

— Napried! Napried!

Dovukoše lumbardu na trg. Milovčić ju namjeri. Sad! Zavitlav u zraku šibu, primaknu ju Dume prahu. I planu i grmnu. Bieli dim sunu u zrak i gvozdeno zrno razkrha hrastova vrata. Bubnjevi zabubnjaše.

— U ime božje! Juriš junaci! zamahnu Milovčić nožem i kao bura sasu se razjarena četa na kaštel. Pod vratima stojahu dvie kumpanije mušketira kao zid.

— Pali! zakriešti Capogrosso i dviesta pušaka planu na Uskoke. Koj jauknu, koj vrisnu! I pade ovaj, i pade onaj; koj klonu na koljeno, koj se uhvati

za srdce, a svjetina razpuhne se kao pljeva. U top se upiraše Dume hvatajuć se za srdce.

— Juriš! zagrmi Daničić i kao bujica zahuji njegova četa put vrata i stade zveket i stade triesak, i stade grom i stade jauk i stade škripanje, i molitva i kletva i izdisaj.

Časak i borba umuknu. Gle iz vrata izadje Daničić i vodi za ruku — junaka — kapetana — Orlovića.

— Spašen! kliknu Daničić.

— Zdrav bio! klikovaše narod, a Dume — Dume — pohiti — poleti — kao vila — kao striela i kleknuv pred svoga druga, jecaše kroz plač:

— O moj — moj — Dane — moja zviezdo!

Po dvorištu kaštela tecijaše krv, ležahu kacige, sablje, klobuci, noževi, puške. Dvie kumpanije izsječe uskočka ruka, dvie stotine nevinih žrtava Rabatina izdajstva. A on? Deset Uskoka pojuri golim nožem uz stepene kaštela, pred njima Pavle Milovčić. Sad dodjoše dokraj hodnika, do stražnje kule. Vrata bijahu zaključana. Od jednog kundaka padoše. U sobi stajaše Rabata. Razširiv krakove držaše desnicom mač, ljevicom malu pušku. Kosa mu visijaše niz čelo, lice požućelo, usne bliede, a velike biele oči, da će mu skočit iz glave.

— Glavu daj! zavapi Milovčić.

Rabata dignu malu pušku na vojvodu. Oroz caknu al puška ne planu. Nu ko munja namjeri se deset pušaka na Rabatina prsa. Planuše. Rabata klonu na koljena.

— Vjerujem u Bo — zamrmljaše mu bliede usne — al u taj par zabljesnu nož, glava mu odskoči i mrtva trupina svali se u krv.

— Gdje mu je desna ruka — prokleti Mlečić? zapita vojvoda. Tražite — tražite, da ne uteče.

— Evo mu kape! skoči Uskok vojnik.

— Kod kamina? Otvorite vratašca — Ništa! Udjite!

Vojnik se uvuče u otvor i pogleda u vis?

— Je li? zapita Milovčić.

— Jest, odgovori vojnik.

— Mjeri!

Vojnik dignu pušku, izpali i skoči iz otvora, nešto jauknu i ko kamen pade iz dimnjaka Capogrosso. Zrno mu probi glavu.

— Strgnite mu častno odielo, nije ga vriedan! I vojnici strgoše častničko ruho, al pod ruhom pojaviše se na crnoj kadifi srebrna pismena: C. D. X. — Consiglio dei dieci.

Gromom ozivaše se narod, kad vojnici staviše nad vrata kaštela krvavu glavu izdajice — Josipa, a kad mu neki viećnici hćedoše prenieti drugi dan tielo u stolnu crkvu sv. Jurja, razbjesni se ženskad senjska i baci nevrednika iz hrama božjega.

— Još jedan da nam u šake dodje! reče starac Milovčić, biskupa da kako ugrabimo, da ne odnese žive glave, jer on je istočnik svega zla.

— Jest, odgovori Orlović, al njega tražite badava. De Dominis, sluteći na krvavi sud, ukloni se za rana i pusti u škripcu samo sliepo si orudje — Rabatu. Tielo ubismo — al duša pobježe.

U Senj povratiše se Uskoci, u Senj se povrati tihi blagi mir. I opet šetala po zidinah uskočka straža, i opet stajaše pred kaštelom Uskok pod sjajnom puškom, a nad njim o mjesečini blieda, krvava glava Rabatina, ko što je prije godinu dana stajao mušketir pod krvavom glavom junaka Martina Posedarića. Gradom zapovjedahu izmjenice vojvode, dok ne dodje carski kapetan Tršćanin Francol, koga Uskoci liepo primiše, koj im vraćaše milo za drago.

— Jurišo! reče Dume zagrliv svoga muža sjedeć

za večerom, ah sretna li sam, što te ovako grlim bez straha, što te grlim od srdca, ne bojeći se krvnika. Moj si, moj do moga groba!

— I ti do moga groba moja! odvrati kapetan poljubiv ženu u čelo, ti si me spasila dušo! Prosnismo strašan, krvav san. Slava bogu, probudismo se; ah da se svi probudiše! Al sad barem sviet zna, što valja senjska ruka.

— Slava bogu! doda stari Pavle Milovčić; slava mu i dika, te će ove stare moje kosti počivat u svetoj zemlji, koja me je na sviet porodila.

XVI.

Godina bila uminula, godina mira i pokoja. Milo sievaše proljetno sunce kroz gotske prozore fratarske crkve, blieštеć veselo nad grobnicami senjskih junaka, nad mramornim kipom bogorodice u fratarskoj kapeli. Kraj majke božje gorahu dvie voštanice. Bijaše toplo, voljko i milo, kao sladak san o zori. Crkva bijaše prazna. U jedan put zazveknuše taracom junačke sablje. Pred oltar bogorodice kleče junak u sjajnoj odori pod junačkom sabljom, junak visoka čela, žarka oka, vranih brkova, pred oltar kleče djevica, sladka sumorna pogleda. Življe zaigralo sunce trepereći o srebrnih tokah mladića, o zlatnoj kruni djevice, o žarkoj suzi, štono drktaše poput alema u crnome joj oku. — A oko njih poredaše se plemići i vlastela, a uz njih stojaše kapetan Danilo Barbo. Pred oltar stupi franjevac, otac Viktor i zapita mladića:

— Gjure! Ljubiš li tu poštenu djevicu?

— Ljubim! odgovori junak smiono a oko mu planu put munje.

Zapita fratar mladicu:

— Klaro! Ljubiš li toga poštenog mladića?

— Ljubim! dahnu djevica, kao kad ranim jutrom dahne rosna ruža.

*
* *

U kući Posedarićevoj razilaze se svatovi.

— Sreća vam cvala mladenci moji! reče na odlazku kapetan Danilo — ej da je moj pobratim Martin živ! Koliko radosti! Al mu je opet obraz svjetal pred svietom, to je priznao i sam car. A Dominis, crn mu obraz, jede mletačku plaću za svoje izdajstvo na stolici spljetskoga nadbiskupa. S bogom djeco! Kasno je. S jutra valja mi se vratit na službu, na Rieku!

Gjure i Klara ostaše sami. Kroz otvorene prozore drktala mjesečina, milen vjetrić lepršao od mora. Junak zagrliv mladu si ženu povede ju nježno pred sliku kneza Martina, na kojoj je čudno igralo noćno svjetlilo.

— Blagi duše junačkog mučenika, dignu mladić glavu prema slici, evo me pred tobom sa tvojom jedinicom, mojom Klarom. Svetom ti se zakletvom zakleh za tvóga života, da ću ju ljubit i braniti. Primi i opet zakletvu moju, svrni okom na nas, otče, blagoslovi!

Čudno zatitra mjesečina na slici, a jecajući pusti Klara glavu na junačke grudi mladića.

— Gjure, moj Gjure! dignu nakon časka glavicu. Evo zlatnog lanca, što mi ga dade pokojna baba. Jedan rubin bio je izpao prije godine dana, jučer ga nadjoh opet i dadoh ga stavit u lanac. Uzmi ga, stavi ga pod ključ, da nas nikad ne ostavi sreća!

— Nikad! dušo! zagrli vojvoda Klaru.

XVII.

Dne 21. prosinca 1614. skupi se na trgu „Piazza de fiori“ u Rimu silna svjetina, da se nagleda ne vidjena čuda, da pogleda, kako će se sažgati na lomači pod vedrim nebom mrtvo tielo. Zar kakvog triumfatora

rimskog? Ne, tielo prokletnika. Silno buktaše plamen, silno se vitlaše crni dim nebu pod oblake. Četiri crnoruhe sluge donieše na ramenih crnu mrtvačku škrinju bez imena, bez znaka, bez krsta. Odkriše škrinju. U njoj ležaše prekrštenih ruku bradat crkovnjak, tamne žute puti u svilenom odielu; svjetina uzmaknu, prekrstiv se, a sluge baciše truplo u plamen. Življe uzigra plamen, življe praskaše lomača, crnje vijaše se dim pod čisto nebo. I lomača izgori do pepela, i sviet se razidje, a jasna noć steraše se stratištem. Do lomače dovuče se sgrbljen visok starac biele glave — Dominikanac, i stade štapom razkapati pepeo, sve klimajuć glavom.

— Otče! zapita ga čovjek, pristupiv k redovniku, šta tražiš?

Dignuv glavu pogleda redovnik čovjeka.

— Oprosti! Ja sam stranac. Koga to spališe?

— Dominisa.

— Zar slavnoga učenjaka i biskupa?

— Slavnoga?

— Tako govori sviet.

— Reci izdajicu. Bude pastir narodu svomu — izdade ga radi sebe. Bude viećnik caru — izdade ga radi sebe. Bude protestant i prijatelj englezkomu kralju, protestantu — izdade novu vjeru i novoga prijatelja radi sebe, bude opet katolikom radi sebe. Po njegovoj smrti odsudi ga inkvizicija, a danas izvukoše ga iz dominikanske rake i tu ga sažgaše. Vanitas vanitatum vanitas! nasmieši se redovnik gorko.

— Ti si ga poznavao.

— Dà, za mladosti, bijasmo veliki prijatelji, a poslije ondje na hrvatskom kršu — ljuti vragovi. Bijaše veleum.

— A što tražiš po pepelu?

— Srdce tražim, srdce! Ne ima ga! odvrati redo-

vnik Cipriano mirno, zatim koracaše polako put samostana, doviknuv čovjeku:

— Vanitas vanitatum vanitas! Laku noć, strančе!

XVIII.

Ljeto za ljetom minulo, sunce za suncem ginulo, prohujiše vjekovi, utonuše svjetovi, i svjetobornog zlatnog lava, tu bezsmrtnu krilatu zvier probode mač imperatora Korzikanca i zlatna barka duždova razbi se u jadranskih talasih, a grimizna joj jedra raznese bura. Vanitas vanitatum vanitas!

Prohujiše vjekovi, a u pustoj fratarskoj crkvi u kamenom Senju stajaše hrvatski sin, poniknute glave, plaha srdca. Bijaše tu pusto, bijaše niemo. Ne ori se više visokim svodovljem pobožni mrmor fratara. Ne ima ih više. Hrvatski zmaj, Gjuro Lenković podignu im taj kameni stanak, još mu je utisnut junački biljeg na čelu svetoga hrama — al ne ima ih više. Gledaj! kako rumeni žar večernjeg sunca viri na visoke prozore u crkvu, prostirući rumenilo svoje pločami, kao da si ruže prosuo po kamenu. Pristupi bliže! Vidiš li po kamenu biljega? Na pol pogaženi, na pol izbrisani. Čiji su, koga li kriju? Slavni biljezi, sjajni biljezi, hrvatski sine, drevna, bezsmrtna svetinja tvoja. Čitaj! Pod žarkimi ružami večernjeg sunca driemaju vojvode senjski, driemaju sladko u slobodnoj mirnoj postelji, snivaju sladko sanak o slobodi, koje im ne spregnu ni zlatna Venecija i kronik Osmanlija. Čuj! Ne zazveknuše li u grobovih sablje? Gle! Ne dižu li se ti kamenovi od sebe? Ne niču li o večernjem žaru iz crne rake silni divovi pod svietlim oružjem, pod srebrnimi tokami, ne treperе li o zažari rujnoj zlatne čelenke? Recite, orijaške sjene, što vas mami iz slobodnog groba? Što teče s nova vrela krv iz mrtvog srdca? Što sinu izpod driemnih vedja munja i suza? Razumiem grobni taj šapat. Sinu li krst

na svetoj Sofiji? pitate vi. Ah da vam je bezsmrtno tielo, kao što je ime! Uminuše. Driemaju opet. Čudnu ljuljanku pjeva im bura. I ona utihnu. Poput rubina počiva gladko sjajno more; o crnoj obali otoka blisiče srebrna pjena, kao galeb krile se morem biela jedra, i na jugu diže divska ramena pod kristalno, zvjezdano nebo Velebit, oltar hrvatske slobode. A maslinom šapuće vjetric starinsku pjesmu, šapuće: Čuvaj se senjske ruke! U utrobi gore plamti tajinstven plamen, govori narod, a piri ga božja ruka, tvrdi se kamen razžari, propne, zadrkće, zatresne, zagrmi, a s vrhova zaurla bjesomučna bura, i grabi more iz dna, da poprska zviezde, da ćera ladju tudjinku od rodnoga kraja. Kroz gromove, jauk i urnebes čuješ starinsku pjesmu, bura pjeva: Čuvaj se senjske ruke!

Sine hrvatski! I u tvome srdcu gori božji plamen i tvoje grudi su kruti kamen; sine hrvatski, pamti do groba svetu starinsku pjesmu:

Čuvaj se senjske ruke!

